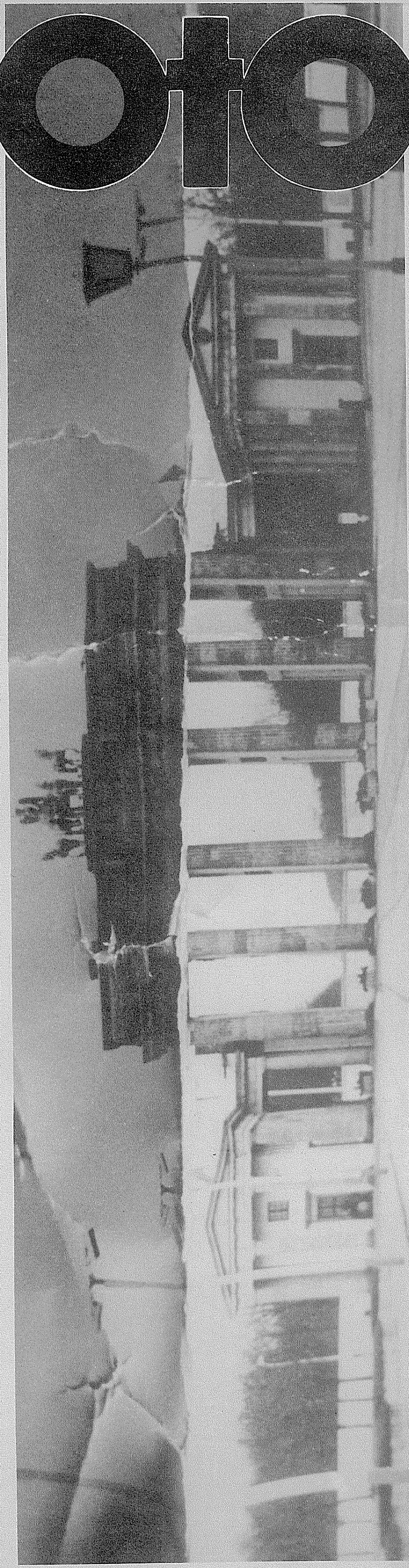
B 20522 F

MOZGÓ VILÁG

4/89
+1/90
február
5. évfolyam

Kelet-európáról

Ez év őszén bámulatos változásoknak lehettünk szemtanúi túl a berlini falon, túl a vasfüggönyön. Egyelőre nem tudhatjuk, mi lesz ezek végső kimenetele, annyi azonban bizonyosnak tűnik, hogy – történjék bármi – a térség népei negyven év után először tapasztalhatták meg a szabadság ízét és élményét. Mi lesz ezután? Ki tudná megmondani. Erre mi sem vállalkozhatunk.

Ebben a pillanatban még nehezen értékelhető mindaz, ami történt. Nehezen látható előre, hogy a keleteurópai kommunista pártok nagy robajjal való összeomlása minek az első felvonása: egy emberarcúbb szocializmusé a gorbacsovi glasznoszty és peresztrojka jegyében avagy egy polgáribb, azaz demokratikus társadalomé? Ha az átalakulás radikalizmusát és gyorsaságát tartjuk szem előtt, kétségkívül a csehszlovákiai események tölthetnek el a legnagyobb bizakodással. De bízhatunk Magyarországban és Lengyelországban is, bár az átalakulás ezeken a tájakon lassúbb és megfontoltabb – esetleg haboz ób b. Am az NDK-ban vagy Bulgáriában, avagy a sorhoz utolsóként csatlakozó Romániában, ahol a diktatúra összeomlása a gépfegyverek sortüze közepette ment végbe és a katonaság egyelőre döntő szerepet játszik, nos, ezekben az országokban a helyzet tökéletesen kétértelműnek mondható.

A keleti tömb alig egy év leforgása alatt látványosan felszámolta önmagát. A politikai turizmus hódolóinak idén minden bizonnyal más tájakat kell felkeresniük, ha forradalmat akarnak látni.

Tartalmunkból

Lanke trr gll
pe pe pe pe
ooka ooka ooka ooka
Jaap Blonk – **12. oldal**

Magyarországon népszavazást tartottak. **2. oldal**

Ez a szilveszter nem csak annyiban különbözött a többitől, hogy néha gépfegyverropogás hallatszott. **3. oldal**

Lehet, hogy egységben az erő, de a demokráciát másutt kell keresni. Interjú: **4. oldal**

A prágai diákok úgy érzik, ez az ő forradalmuk. **6. oldal**

Kárpátalján a helyzet változó. **8. oldal**

Ki felel a meghibásodott fehér biciklik szervizbe szállításáért? Kik a provok és kik a törpék? **9. oldal**

Jozef úr ült az íróasztala felett és sóhajtozott. **11. oldal**

A hatvanas években az autó még több volt puszta formánál: tulajdonságaiban a gyártó nemzet karakterét is tükrözte. **13. oldal**

A költemény zárósora: Mit tettetek a húsunkkal? futótűzként terjedt el Ulan Batorban. **18. oldal**

A Parlament képernyőről

„Pardon! Hisz itt a miniszter fog reggelizni. . . Felugrik, átjön a szomszéd asztalhoz, ahol nem olyan fehér a terítő, s ahol vegyes képviselők fogyasztják a vörös bort, a sonkát és a sherryt, kiki a saját pártállása szerint. . . A büfé ajtaja ki van nyitva. Kilátni, meg belátni. . . Künn két erdélyi képviselő sétál, nagy szomorúan. Éppen a székelyek tömeges kivándorlását beszélik. Borzasztó állapotok. . . a szegény székelyek é h e z n e k.“

Mikszáth Kálmán

Az igazi hősidőkben csak egyetlen ülésen voltam, de amióta több mint esztendeje a televízió is közvetíti az ország gyűlésének eseményeit, mintha odaszögeztek volna a fotelhez, megbűvölten figyelem azt ami volt, ami van, s nem tudom, mi lesz.

A kezdet még olyan megnyugtató volt. Ültek a mamelukok (hogy ennek analógiájára hogyan kellene képeznem a nőnemet, a honanyák láttán még elgondolni se merem) szavaztak, miként illik és rendeltetett, kezüket fölemelve, egységesen. Csak a történelemben megboldogult Stadinger elvtárs hozott némi változatosságot a szürkeségbe, különösen akkor, amikor a Bős-Nagymaros vitában az egyetlen merész képviselő népszavazást kért volna, ámde ő, mármint a Stadinger, ültéből félig fölemelkedve áthajolt a pulpituson, zordonan odabökött pisztolylesőként meredő mutatóujjával, és felrikkantott: „Neeem adom meg a szóóót!“

E rettenthetetlen hang és mozdulat tette-é vagy sem, ki tudja, netán az akkori MSZMP vezetősége csupán, vagy e párt akkor még több mint 70 százalékos többsége, annyi kétségtelen, a parlament elsöprő többséggel megszavazta, hogy épüljön a gát. Szavazás! – mondá Stadinger, s a négy szelvényre osztott ülésterem padsoraiból egyenként számolták össze a fölemelt kezeket. Aztán meg kezdték újra, ha nem stimmelt valami, mert az elnök olykor visszaképzelte magát az elemi iskolába, s nagy zavarában rosszul adta össze a számokat. Így esett, ekkoriban esett, hogy valaki azt javasolta a képviselők közül, hogy azok, akik a gátra szavaztak álljanak is fel, hadd lássa képüket ország-világ. De így esett, hogy végülis arról szavaztak – természetesen ülve, hogy felállva szavazzanak-e. Rég volt, szép volt, tán igaz se volt.

Ellenben igaz volt, hogy az adótörvényt ugyanilyen egyhangúlag fogadták el, bár a kamera jóvoltából látszott az arcokon, meg a különböző papírok között matató kezeken, hogy a jelenlévők fele sem fogta föl, hogy miről van szó, így hát legegyszerűbb volt ismét fölemelni a kezet. Ez volt Király képviselő hőskora, amikor egy, csak egy legény volt talpon a vidéken, aki szembe mert helyezkedni a láthatő miniszterrel, meg az ugyancsak látható Stadingerrel, meg a mögöttük álló láthatatlan hatalommal is. Májusban azután megingott valami.

A pártkonferenciát követően némileg elbizonytalanodott a több mint 70 százalékos többség, egyesek nem átallották és már tartózkodtak is a szavazástól, meg itt-ott egy-egy képviselő az ellenvéleményét is hangoztatta. Persze e sorok írója nem tudhatja, mi történt az ülésszak után odahaza a községben, a vidéki városban, netán Budapest kerületeiben. Még kevésbé azt, miféle szócsata folyt odahaza vacsora közben. Mondta-é Anyu, hogy ugyan már Jóska, téged miért nem látni a képernyőn pedig a népszerűség is jót tenne neked, meg a gyerek szempontjából se mind-

folytatás a 9. oldalon

Fotó: epa

Csillaghullás **2. oldal**

Világ proletárjai, bocs! Charly Marx.

(graffiti a fal keleti oldalán)

MOTOLLA
európai magyar ifjúsági lap

CSEHÜL ÁLLUNK

A Mariahilferstrasse egyik elektronikai boltja levette a piros-fehér-zöld zászlót és a *magyarul beszélünk* feliratot. Helyét a cseh trikolór és a *behmisch sprechen* — illetve annak cseh megfelelője vette át. Nem kell feltét-len szimbólumot látnunk az egyszerű üzleti megfontolásokban, de érdemes elgondolkodnunk egy pillanatra. Magyarország egy éven át hitte — és joggal hitte —, hogy a glasznoszty és a peresztrojka élvonalában halad. Aztán változott a kép, és a szabadság zászlaját egymás után bontotta ki az NDK, Bulgária és — legfőképpen — Csehszlovákia. Magyarországon a hatalom mintegy magától omlott össze, ezzel szemben az említett országokban az utca népe kényszerítette ki a régen várt változásokat. Lehet persze azzal érvelni, hogy jobb a békesség, ám úgy tűnik, súlya kisebb, sorsa bizonytalanabb. De nem menjünk ilyen messzire. Inkább figyeljünk oda. Figyeljünk, mert tanulhatunk, s a tanulságok talán végre arra is rákényszerítenek, hogy kevésbé elfogultan szemléljük azt, ami történik, és benne önmagunkat.

Amúgy, a Kärtnerstrasse és az Opera sarkán ott áll egy busz — cseh információs szolgálat turistáknak. Mi, magyarok meg csak lökdösödünk, és azt sem tudjuk, merre van a Stephansdom. Jó lenne megtanulni végre.

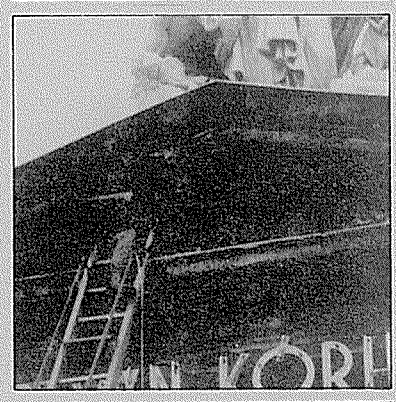
ZÁRSZÓ

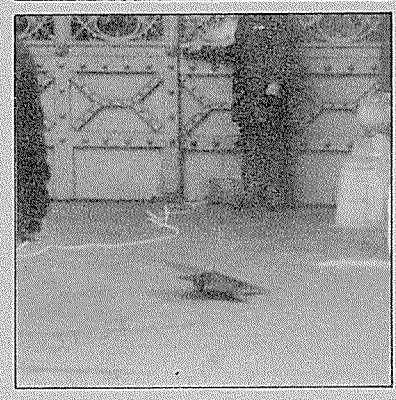
Megint eltelt egy év. Ilyenkor illik köszönetet mondani azoknak, akik az elmúlt év során valamilyen formában támogattak bennünket. Ezt tesszük az idén is, bár — valljuk be — kevesebb hittel és kisebb lendülettel, mint ahogyan azt, mondjuk, a tavalyi év végén tettük. A nevek önmagukért beszélnek. A *MOTOLLA* Baráti Köre az idén is jelentősen hozzájárult lapunk megjelenéséhez. Ezen kívül sajnos csupán egyetlen számottevő támogatást kaptunk s azt sem valamilyen *magyar* szervezettől, hanem az Osztrák Diákszövetségtől. Természetesen hálás köszönetet mondunk nekik, hiszen e számunk kinyomtatása sem lett volna elképzelhető az ő segítségük nélkül. Lehet illetlen dolog erre hivatkoznunk, ám sajnos ez a valóság: lapunk megjelenése egyre nehezebben legyűrhető feladat elé állít mindannyiunkat. Másként lesz-e jövőre mindez? Bízzunk benne, hogy igen. Ha pedig mégsem, nos, akkor *tényleg* nem tudjuk, hogyan tovább.

Ezúttal kettős számmal jelentkezünk. Úgy éreztük, kötelességünk valamilyen formában arról is beszámolni, ami Romániában történt. Ezért a késésért talán nem kell elnézést kérnünk.

MOTOLLA

Valahogy így vagyunk mindig – ha elvesztünk valamit —, mint most a csillagokkal. Alig egy-két hónapja még szemlesütve buszoztam keresztül a Clark Ádám téren, mígnem egy reggelen torkomra fagytak a megszokott háborgás szavai; indulatom tárgya, a virágokból rakott vöröscsillag, kokárdává változott. A nyár közepén országos derültséget keltő játék zajlott a Televízió székházának homlokzatán. A renoválás során elvitt csillagot az igazgató még drága pénzen visszarakatta ugyan, nem sokkal később a csillag mégis eltűnt. . . s vele az igazgató.

A Szabadság téren, ahol a Televízió székháza is áll, ez idáig ötvenkilenc csillag virított. Nyolc a környező épületeken, egy a szovjet emlékművön, és ötven az amerikai követség zászlaján. Mára szinte az egész városban csak ez az ötven maradt.

Eltűntek hát hétköznapjaink népszerűtlen kellékei, nem jelölik többé a boldogabb jövő felé vivő utat. Az ipari nyersanyagnak sem csekély mennyiségű vörösre mázolt vasmonstrumot a gyárudvarok végein sáros eső veri. Érkezési sorrendben egymásnak feküdve pártházak alagsoraiban támasztják a falat. Fényük kihunyt, közönyös hideg csönd bujkál közöttük.

A szánalom felemás érzése motoz szívemben. Nem így indult, nem ily sorsra szánt alakzat ez. Hol vannak már a pythagoreusok, hol van már Agrippa von Nettesheim, akik annyi mindent láttak belé, és hol tűnik el az idő ködében El Liszickij is, akinek e formát — a szovjet hatalom megbízásából — megszerkesztenie adatott 1917 zűrzavaros napjaiban?

A pentagramma évezredeken át mint az egészség szimbóluma szerepelt, bajelhárító jelként került föl a harcosok pajzsaira. Az aranymetszés arányait magában hordó, végteleníthető forma új tartalommal telítődve azonban csak vonzotta a bajt. Talán ezért dobtuk el ezt a rosszul működő talizmánt. . .

-b o j á r

Népszavazás

Felmérésünk bíztató volt. A taxisoknak, akikkel aznap száguldtunk a városban, legalább 65 százaléka ment el szavazni. Többnyire négy igennel szavaztak. Voltak persze olyanok is, akik az első kérdésre *nem*-mel válaszoltak. Indoklásuk bizonyos mértékig meggyőző volt: az egyik szerint Magyarországnak erős kezű vezető kell, de csak egy ilyen személyt ismer: a Pinochetet. Második sofőrünknek még a nővére is kapott kopogtatót, ami nem lett volna baj, csakhogy nővére 18 éve Amerikában lakik. Az viszont reménykedésre adott okot, hogy mind a tíz taxisnak volt valamilyen véleménye.

Ezekkel a bíztató jelekkel tarsolyunkban kerestük fel a FIDESZ irodát. Éppen jókor jöttünk. Este 9 órakor mondták be az első ideiglenes eredményt. Ezek szerint a lakosság 54 százaléka vett rész a népszavazáson. Többet egyelőre nem tudtak.

Az öröm szemlélhatóan nagy volt, hiszen a leginkább attól féltek, hogy érvénytelen lesz a népszavazás eredménye.

Két pezsgővel a kezünkben az ablakon voltunk kénytelenek bemászni, mert a nagy izgalomban a kulcs is eltűnt. Az irodában gyorsan lecsillapodott a hangulat. Senki sem tudta mi a tényleges eredmény. Pontosabb adatokat éjjel 11 órakor közöltek a TV-ben. Eddigre már 59.4 százalékra emelkedett a részvétel. És ekkor jött az első csalódás: csak 46.3 százalék szavazott igennel. Rövid idővel később a TV műsorvezetője magyarázattal is szolgált: a szavazókörzeteknek csak 1.8 százalékát számolták ki. (Teljesen irreveláns mindenféle előrejelzés, amíg nem az *összes* szavazatok töredékét vizsgálják. Ám prognózisokra csak akkor van mód, ha a szavazói magatartásról több évre visszamenőleg állnak adatok a rendelkezésünkre.) A hangulat nem változik. Tizenkettőig egyre csak lehangoló eredmények érkeznek. Csak a kiszámolt körzetek aránya növekszik. 11:30-kor: 12.5 %, hajnali 1 órakor még mindig csak a körzetek 22.6 %-a van meg. Baráth Gergelytől, a FIDESZ választmány legfiatalabb tagjától azt kérdeztük, hogy mit jelent a választások eredménye a FIDESZ számára. „Nagyon nagy élmény, hogy az emberek elmentek. Úgy döntöttek, hogy igenis van értelme szavazni. Az már igazán másodlagos kérdés, hogy bejön-e az igen vagy nem. Jobb lenne, ha az IGEN jönne be! — s ebben hiszünk."

Éjfélkor a FIDESZ mindenesetre kivonul a Felszabadulás térre. Itt akarják megünnepelni az eredményt. „Sok szó esett a csendes többségről; hallgat a nép, nem érdekli a politika. Hát itt kiderült, hogy ez abszolút nem így van" — mondja Vágvölgyi András útközben. Mire odaérünk, a téren máris durrannak az első pezsgős üvegek. De igazi lelkesedés csak nem akar kitörni. Egyedül akkor észlelhető némi jókedv, amikor egy helyszíni rádióinterjú közepette ütemesen kiáltották, hogy:

M—D—F, GYENGE VAGY!
M—D—F, GYENGE VAGY!

„Akárhogyan is legyen, hógolyózással ünnepeljük a választást. Mindenesetre sikeres volt számunkra, hiszen körülbelül négy-öt százalék volt, aki négy nemmel szavazott. Ennyire számíthatnak a kis kommunista csoportok a parlamenti választásokon is," vonja le András a nap konkluzióját.

Hajnalkor még benézünk az SZDSZ irodájába. Éppen Csengey Dénes beszél a tévében, a jelenlevők hangosan nevetnek. Itt jobb a hangulat. Bár háromnegyed kettő van, a választási körzeteknek még mindig csak a 36.1 százalékát számolták ki, és ráadásul alig változtak az arányok. De itt már tudták, hogy budapesti eredményeket még egyáltalán nem közöltek. Demszky Gábor, az SZDSZ vezetőségének tagja, és a *Beszélő* kiadója még egyszer kiemelte a magas részvételi arány fontosságát. Bizonyos volt abban is, hogy a „nép széttépte egy kommunista elnökválasztási szépségverseny forgatókönyvét, és előrehozta az első szabad választásokat. A józan ész győzelmének tekintjük a mai estét. Számunkra nem volt alternatíva: ilyen rövid idő alatt nem lehetett volna egy komoly elnökjelöltet felállítani. Az új parlamentnek módja van a törvény megváltoztatására és a közvetlen elnökségi választások kiírására. Az még a jövő kérdése, hogy miféleképpen fogunk elnököt választani."

Visszamegyünk a FIDESZ-hez is. Ott már mindenki félálomban várja a legújabb eredményeket. Igazából senki nem akar hinni a negatív eredményeknek. De háromkor befejezik a TV-közvetítést, és így a többiekkel mi is hazafelé indulunk.

A nap befejezéseként még az utolsó taxist is véleményéről faggatjuk. Természetesen IGEN-nel szavazott. Másnap már csak a hivatalos visszaigazolást kell megvárnunk. Mielőtt vonatra ülnénk bebizonyosodik, hogy magán közvéleménykutatásunk előrejelzési czúttal is pontosak voltak. ■

mások írják

Pártbeszéd

Az MDF kockáztatott a bojkottfelhívással és vesztett. Neki tehát nem jött be ugyanaz mint az SZDSZ-nek az aláírásgyűjtési akció meghirdetésével. Igaz, az MDF kutyaszorítóba került, hiszen nem akarta ugyanazt a választ kérni a néptől, mint az MSZP, vagyis az egy nem és három igent. *1989. november 29.*

Magyar Nemzet

Arról, hogy saját esélyei mennyit csökkentek, az államminiszter (Pozsgay) elmondta: amennyiben a parlament dönt majd az elnök személyéről, kétségtelenül kisebbek lesznek az esélyei, s az elnöki tisztség nyilvánvalóan politikai alku tárgya lesz (. . .) Csupán reprezentatív hatáskörben mozgó elnöki jogkörre nem vágyik, személyiségétől egy ilyen elnöki hatáskör távol áll.

1989. november 28.

Die Presse

Unabhängige Tageszeitung für Österreich

A bécsi napilap a minap megbízott egy közvéleménykutató intézetet, mérjék fel miképp vélekedik az átlag osztrák a kelet-európai változásokról:

Minden második bécsi és alsó-ausztriai szerint, Ausztriának igyekezni kellene valamiféle egybefonódást keresnie kelet-európai szomszédaival. . .

A lakosság 54 százaléka n a g y v e s z é l y t lát Ausztriára nézve, amennyiben Gorbacsov megbukna.

Bécs, 1989. december 16./17.

Szabadság

A DEMOKRATIKUS KÖZVÉLEMÉNY NAPILAPJA – KOLOZSVÁR

A lap első számában olvashatjuk, hogy miért lett a volt Igazságból Szabadság. Orbán Ferenc a lap szerkesztője a következőket írja:

Mind a mai napig soha sem mondhattuk ki az igazságot. A teljes igazat. A keserves, véres, megrendítő és felkavaró igazat. Fél évszázada szorul ebben a lapban az a gondolat, amely ma már minden embert összeköt a világnak ezen az oly sokat szenvedett részén is. . .

SZABADSÁG!

Cs. Gyimesi Éva ugyanebben a számban így fogalmaz:

Ennek az új lapnak mindenekelőtt a tényszerű tájékoztatás lenne a dolga. Ehhez nem vagyunk hozzászokva. Sem azok, akik a lapot írják és szerkesztik, sem azok, akik olvassuk. . . Oly sokszor meggyőződhettünk arról, hogy az „Igazság" nem felel meg a valóságnak. . .

Megérhettük ezt is. Hogy Karácsonyra a SZABADSÁGGAL eljött az Igazság napja. *Kolozsvár, 1989. December 23.*

Fáklya

BIHAR MEGYE TÁRSADALMI POLITIKAI NAPILAPJA

Hasonlóan fogalmaz a nagyváradi lap is: *Szabadon írni — immár szokatlan a tollnak. Éveken, évtizedeken át begyakorolt, fentről megkövetelt, az igazsághoz csak félve settenkedő szöveghez szokott megdicsőítésehez mindannak, ami méltatlan az emberhez.*

Nagyvárad, 1989. December 23.

Újberlin

— Öklendező boldogsággal mentem át — mondja barátom, a filmes — és a lidérces, vágyteli álom nem vált valóra. Nincs szó semmiféle választásról, ez bizonyosodott be. És nem értettem, miért nem mehettem át eddig.

Színesedik a keleti fal. Egy, az első graffitik közül, **Világ proletárjai, bocs! Charly Marx.**

És színesedik a Brandenburgi kapu. *Éljen az anarchia!* — mázolták rá jó vörös festékkel, egészen fönn. Mert sokan másztak fel odáig, a félelem ízét érezni, ezen a téli éjszakán. Hegymászó felszereléssel mentek az elsők s húzták maguk mellé a többieket. 1990 szilveszter éjjelén.

Van haláleset, és kórházba is többezer embert visznek, tán nem épp az öröm miatt. Éjfélkor összeverődött csoportok petárdával vívnak egymással. A tét: ki robbant minél közelebb a másikhoz. Sivító rakétatűz, az utcai harcokhoz hasonló robbanások. Mértéktelen ivászat, *ost* és *west* egyként mulat. A leszakadt video állvány sebesültjeihez a mentők számára sem nyílik meg a térdig érő üvegtenger. Talán lőttek is volna, ha van mivel.

A nyugati oldalon teljes az elégedettség. Szilveszteri partinkon, melyet egy nyugat-berlini újság ad, két külön büfé. az italt NDK márkáért méri az egyik, NSzK márkáért a másik. A magányos lányok lába jár a soha-élőbennem-látott *rap* ütemére. Tágranyílt szemükben a szép új világ. . . Párbeszédünkön, hogy vajh, mennyibe kerülhet Budapestig a helyjegy, mert aszerint iszunk, egy jólöltözött nagyon kuncog, így szemérmesen odébb vonulunk. Egymást szorosan fogjuk, el ne vesszünk ebben az áradásban. Egy kicsit táncolunk, óvatosan, kelet-berlini barátunk szeme csillog, utálom a discot, mondja.

Nyugati demonstráció volt a parti és a meeting, ez a megfellebbezhetetlen ítélet a másnapi sör-reggelinél. Minden, minden vissza van vonva.

Komor arccal, megnyugtatólag bólogatunk, jó vendég módra titkolt elégedettséggel, éjfélkor kelettel és nyugattal milyen jót csókolóztunk!

Hámozzák tovább másnap a falat, mint a hagymát. Vakarják, fúrják-kilógó nyelvvel dolgozik a turistacsapat, amerikaiak, és olaszok, és mindenféle náció, szent misszionárius elszántsággal kutatja, mi rejlik belsejében. A Bethanien mögötti szenvedélyes bíborszínű *heroin dreams* figurák álla lassan elkopik, hasuk átlyukad. Egyképp végződik majd Krisztus keresztjének sorsával, melynek ereklyeként számontartott szilánkjaiból erdőrengeteget lehetne elővarázsolni. A berlini fal darabjait árulják, a kínaihoz hasonló monstrummá lesz a népek boldog birtokában.

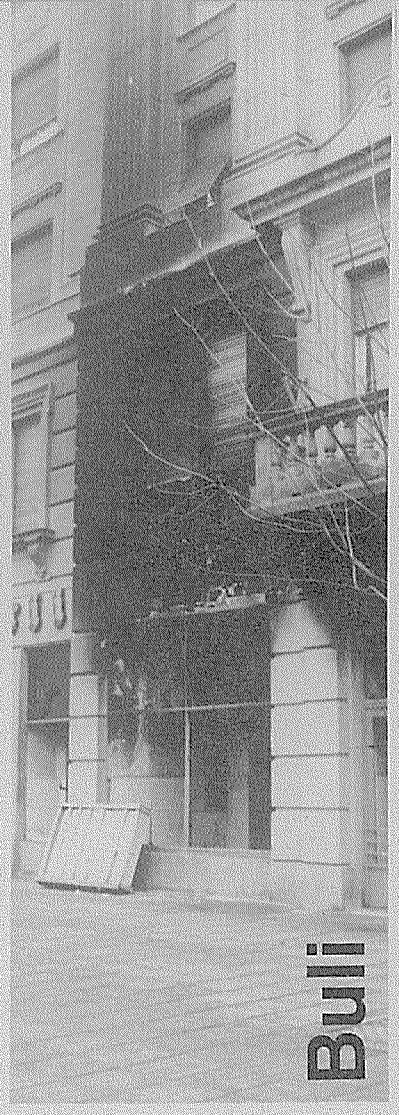
Nappal-éjjel hallik a kopogás, motozás. Majd bolond lesz a kormány lebontani, elhordják a turisták.

Szilveszter éjjel, a nagy *ost-west* találkozón többkilós tömböt cipel boldogan valaki. A senkiföldjén kacagva nézik a munkát a katonák.

Kelet-Berlin nem tud elmenekülni önmagától. Meglódult ugyan a fantáziája, mégis, az értelmiségiek idegenkedve, félig lehunyt szemmel figyelik, hogy terjed a drog, az AIDS, a neofasizmus, amely állitólag egyre izmosabb, ott lapul a német konzervativizmus mélyén, mint a konfliktusok vélt megoldása. Féltik a művészet tisztaságát az üzletiességtől, az erényeket, melyek a túlélést biztosították a klausztromániás rendszer alatt. A megfosztottság ellenhatásaként működő reflexeket, melyek, értékteremtők voltak. Sajátságos keszonbetegséget élnek most át. És szinte mindenki átment, aki alkot. Antikapitalizmusuk megrendült, szorongások forrása maradt. Mi van helyette. . .

-e n z s é

„Amikor lőnek melletted, nem félsz már" — véli Péter. Tapasztalatból beszél, hiszen két hete még a csatatéren át vezetett az út a színházi próbához. Nem volt más választása. Ha nem megy be dolgozni, az sztrájknak számított volna.

Temesváron, szilveszter napján, nyugalom van az utcákon. Alig találkozni járókelőkkel, akkor is leginkább nyugati újságírókkal. A hozzátartozók gyertyákat gyújtanak a vérengzések színhelyén — így van ez másutt is Romániában. Itt talán csak annyiban különbözik a kép, hogy nagyobb számban és a város legkülönbözőbb pontjain látni feketébe öltözött asszonyokat.

Az események színhelyein még látni a harcok nyomait. A páncélosok és a tűntetők feltúrták a virágágyások legtöbbjét. A fákon a sortűzek okozta sérülések. Péter meséli, hogy a pestis-oszlophoz két agyonlőtt gyermeket állítottak elrettentő példaként.

Ahogyan besötétedik, behúzodunk Péter lakására. Két ismerőse várja, ők most már gyakorlatilag ott rekedtek. Még mindig kijárási tilalom van. Idén korán kezdődik a szilveszteri mulatság.

Nem félünk! Végülis szilveszter van, ilyenkor máshol is szoktak lőni. És amúgy nem a mi szomszédságunkban hallani a fegyvert.

Hamarosan jó hangulat kerekedik. Ebben a helyzetben gyorsan kialakul a bizalom, a meghittség — egymásra vagyunk utalva. A nap utolsó örömhíre: Pest óta először fürödhetünk meleg vízben. Az már szinte fel sem tűnik, hogy a meleg megjelenésével egyidőben, a csapból nyoma veszett a hideg víznek. Az éjszaka hosszú, türelmesen várjuk, amíg a kád is kihűl annyira, hogy bele ülhessünk.

Csakhogy a várakozás során alábbhagy a jókedvünk — elbizonytalanodunk. Közben be kellett sötétíteni az ablakokat, nehogy a szekusok túlságos izgalomba jöjjenek. Már csak sejteni lehet, hogy odakint mi történik. Természetesen arról faggatózunk, ki hogyan élte át az utóbbi hetek történéseit. Péter meséli, hogy kénytelenkelletlen az események központjába került, hiszen Tőkés Lászlót csak néhány utcával arrébb hurcolták el a református templomból.

A látogató számára oly elképzelhetetlen események nyomasztó hangulatát csak azokban a pillanatokban vagyunk kénytelenek átérezni, amikor ismeretlen zajok keltik fel figyelmünket. Megrettenten fülelünk kifelé a résnyire kinyitott redőnyön át. „Megint lőttek !" — mondja szárazon Dénes, aki csak néhány napja tért vissza Budapestről. Most is útiokmányok nélkül lépte át a határt. A különbség annyi, hogy februárban a határőrök még nem integettek bíztatóan.

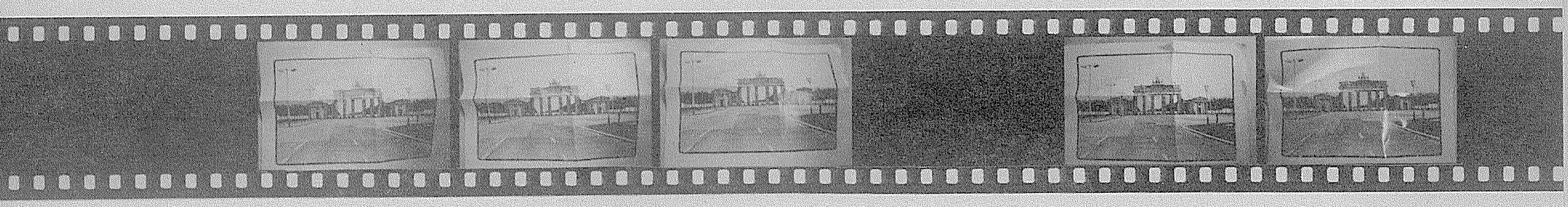
Vacsorára az van, amit Péter édesanyja küldött velünk Kolozsvárról. Itt nincs nyitva semmi.A segélyszállítmányoknak nyoma veszett — csak néhány katonát láttunk napközben, akiknek egy vöröskeresztes teherautóból csokit és kávét osztogattak.

Innivaló van bőségesen. Olcsó román rizling és kolás üvegekbe töltött szilvapálinka. Amikor itteni idő szerint éjfél felé járt az óra, előkerült négy üveg sör is. Formálisan teljesítettük hazafias köteleségünket, koccintottunk a szabad román újévre.

Ezek után megint a Kossuth-rádió szilveszteri műsorára kapcsolunk vissza. Így ráadásként másodszor is megünnepeltük, mostmár végleg, az új évet. Kinyitottuk Magyarországról hozott pezsgőnket is, jóllehet ezt arra a pillanatra tartogattuk, amikor majd újra átlépjük a román-magyar határt.

A mulatságot rövid morajlás szakította meg. Megint kilestünk az ablakrésen. Az utcán páncélos gurult lépésben. Két katonát látni a parancsnoki állásban. Egyikük távcsőven keresztül figyelte a teret, míg a másik gépfegyverén nyugtatta kezét. Temesváron vagyunk, 1990. január 1-én.

-k r i z s á n

Apolitikus töprengések

RÁCZ SÁNDOR a dolgozó magyarság jelöltje — olvasom a város különböző pontjaira aggatott szerény hirdetéseken. Csak állok és bámulok. Pedig az elnökválasztási kampány szórólapján ezúttal nincs stilizált vércsepp, a hirdetményt nem keretezi piros-fehér-zöld fonatdísz. Elfogódottságom annak szól, akit valaha élő legendaként tiszteltem, s aki ma jólfésült hirdetmény.

Rácz Sándorról először kamaszkoromban hallottam. Idősebb ellenzéki ismerőseim mesélték, hogy vidéken él, Budapestről kvázi ki van tiltva, hogy erkölcsileg feddhetetlen ember. Képzeletemben végigpörgött a történelmi idő: láttam magam előtt az egykori fiatal munkásvezért, a megtorlások áldozatát, a szerencsés túlélőt és a szerencsétlenül járt, bukott hőst. Kálváriáját és csöndes hétköznapjait.

A történelem váratlanul és készületlenül állította egykoron a figyelem középpontjába. Ezt ő maga vallja így. Akkoriban nem akart senki fölébe kerekedni, nem kért különleges szerepet. Spontán események osztották ki rá a Nagybudapesti Munkástanács vezetését. Később egy félelemtől szűkölő, bosszúért lihegő hatalom akaratlanul és óhatatlanul faragott belőle hőst.

Eddig őszinte tisztelője voltam, most „dolgozó magyarként" vagyok kénytelen végiggondolni szokatlan-váratlan szerepkörét. Mostanában többször lehetett pódiumon látni, hallgatni szónoklatát. Keresetlenül, gesztusok nélkül és nagyon rosszul beszélt. Persze, mondhatnák, Rácz Sándor egyszerű proligyerek, nem kitanult, rafinált politikus. Csakhogy ennek az állításnak az első fele sem igaz! Rácz Sándor legendává lett munkásvezér, Rácz Sándor meghurcolt áldozat, Rácz Sándor — fogalom. Ha tetszik, ha nem, hőssé vált és a magyar történelem része lett. Most pedig itt áll előttünk ünnepi öltönyben a pódiumon, és guvadt szemmel, rossz beszédtechnikával, helytelen magyarsággal szónokol. *Magyarok-Testvéreim!* — harsogja.

Szánom őt. Ha valaki ennyire nem látja kívülről magát, amikor többszázan figyelik, az óhatatlanul szánalmas lesz. Dühöm és keserűségem azonban elsősorban nem neki szól. Akik leghangosabban biztatják, akik visszatapsolják, akik a „dolgozó magyarság" égi küldötteként kitalálták őt, azok vagy menthetetlenül romlottak, vagy bűnösen felelőtlenek. Egyik sem megbocsátható.

A körülmények persze most olyanok, hogy ennél sokkal gusztustalanabb színjátékot is megengednek. Neki pedig ennél sokkal, de sokkal magasztosabb kísértésnek sem kellene engednie!

A mártírok fölött kikezdhetetlen dicsfény ragyog, de egymás közelében csöndben vagy harsogva várják ki sorsukat a túlélők. Diktátorok, köpönyegforgatók és keretlegények élik túl történelmi szerepüket, feledést és tanulságot várnak tetteik. Rácz Sándor sorsa azonban azt példázza, hogy vérzivataros időket nemcsak ők élnek túl.

Az idő, sajnos, a hősökön is túladhat, és jaj annak, aki nem veszi figyelembe a neki szabott percet és szerepkört. Rácz Sándor köztársasági elnökjelölt. Torkomra fagy a nevetés. Ez ízetlen, groteszk és méltatlan tréfa lesz. Minél többen tapsolnak neki, annál idétlenebb és vérfagyasztóbb komédia.

M a c e l l a r i u s

Fotók: Krizsán Árpad
Kolozsvár/Temesvár,
1989. decemberében.

AZT HISZEM, MOST NAGY KÁOSZ KÖVETKEZIK

Interview Cs. Gyimesi Évával:

MOTOLLA: Ezelőtt néhány héttel még a romániai ellenzék prominens képviselőjének számítottál, ami bizony nem életbiztosítás ezen a vidéken. Ma viszont tagja vagy a Nemzetmentő Front Kolozs megyei tanácsának. Kérlek mesélj az előzményekről, arról, ami a diktatúra bukása előtt történt.

Cs. Gyimesi Éva: Éppen ma mondtam barátaimnak, hogy kedden múlt egy hete, amikor még követtek. Reggel vásárolni indultam a kislányommal, ami nálunk eléggé bonyodalmas szokott lenni, és csak a városban tűnt fel, hogy a nyomunkan vannak. Négyen követtek, viselkedésük, mozgásuk, már nagyon ismerős volt számomra. Kettesével váltották egymást, és mindenhova követtek, néha szinte súroltak, oly közel jöttek hozzánk. Majdnem megkérdeztem egyszer, hogy még nem unják-e. Ez történt kedden, és hát ugye csütörtökön kitört a forradalom. Ki hitte volna.

Nos ez a keddi mozzanat életem egy eléggé hosszú szakaszának az utolsó ilyen napja volt. Ez az életszakasz tíz éve kezdődött. Akkoriban kezdtem nagyon tudatosan arra törekedni, hogy ne érdekeljen semmi más, csak az, hogy azonos legyek önmagammal. Hogy semmiféle meghasonlás lehetőségét ne engedjem betolakodni az életembe, azaz soha ne mondjak, ne tegyek mást, mint amit gondolok. 1983-tól kezdődött ennek a rejtett törekvésnek a kifelé való megnyilatkozása. Az *Ellenpontok*at, nagy rokonszenvvel fogadtam, és amikor szerkesztői lebuktak, úgy éreztem, hogy feltétlenül mellékük kell állnom. Volt egy olyan nap, amikor egyszerre voltunk benn a Securitatén — András biztosan emlékszik rá —, 1983. május 18-án. Ez volt a kezdete a keményebb korszaknak. Ettől kezdve aztán évente többször kihallgattak, máskor meg nagyon is nyilvánvaló megfigyelés alatt álltam. Azután jött a házkutatás.

1985 volt az egyik legnehezebb évem. Tanítványaimmal közösen tiltakoztunk az ellen, hogy már évek óta sorozatosan nagyon távoli vidékekre helyezték őket, és nem a magyar nyelv és irodalom tanáraként kaptak állást. Ez nagyon megrontotta a viszonyt az egyetem vezetősége és köztemt. Ugyanis a Securitate igyekezett az egyetemre hárítani a piszkos munkát. Sajnos, sikerrel. Különösen 1987-től kezdve majdnem kihallgatási módszerekkel zaklattak az egyetemen. Negucioiu, aki volt aktivista, s aki jellemző módon ebben a mai folyamatban még mindig a rektori széket foglalja el, nacionalizmussal, sovinizmussal, irredentizmussal, izgatással, hazaárulással, az egyetemisták szellemi fertőzésével vádolt. Ennek a sorozatnak a 88-as nyár volt a csúcspontja. A Szabad Európa Rádióban felolvasták azt a levelem, amit újfent diákjaim érdekében intéztem a miniszterasszonyhoz. Ezután az egyetem szenátusa elé hívattak, és ott 12 dühös ember bélyegzett meg egyszerre mindenféle vádakkal az előbb felsoroltak közül.

Az idén nyáron, június 20-án ismét házkutatást tartottak, majd újabb kihallgatás sorozat kezdődött, háziőrizettel egybekötve azért, mert kapcsolatot tartottam fenn Doina Cornea asszonnyal, aki valamikor kollégánőm volt. Abból a megfontolásból tettem mindezt, hogy itt Erdélyben egymásra vagyunk utalva, hogy lehetetlen nem fölvenni és nem tartani vele a kapcsolatot. Nem volt ebben semmi különös. Élelmet küldtünk neki a férjemmel, meg üzeneteket közvetítettem tőle a világ felé. Ezt az ügyet úgy inszcenálták, hogy a gazdasági rendőrség hatáskörébe tartozó üzérkedéssé degradálódott, tehát a legnevetségesebb és legmegalázóbb vádakkal illettek. Rendőrkocsiból raktak ki, fényes nappal. Nyilván az egész környék megbotránkozott. Ez volt a nyár.

Az utóbbi hónapokban igen feszültté vált a helyzet. Úgy tűnt, hogy itt megszünt a történelem, a történelem máshol történik. Mi valami félreeső vágányon várunk a csatlakozásra, bármiféle emberi reménység, emberi számítás nélkül. Jellemző, hogy ezt az ifjúság is nagyon megérezte. A diákok és általában az ifjúság hangulata az apátiától a dühig, a kétségbeeséstől a tenniakarás lázongó indulatáig számtalan színben megnyilatkozott.

Az eseményeket megelőzően, voltak-e az egyetemisták között konkrét jelei a lázongásnak?

Nem, itt Kolozsváron én nem tudok ilyesmiről. Különösen a mi diákjaink körében nem voltak ilyen jelek, legalábbis közösségi értelemben nem. Személyes kapcsolataim révén tudtam meg egyet s mást a hangulatukról. Eljöttek és azt mondták, nem bírják már, azt fontolgatják, hogy elmennek az országból, mert nem lehet ezt már bírni vagy adjak nekik valamiféle programot. Én csak azt tudtam ajánlani, hogy vegyék elő kisebbségpolitikai hagyományainkat, tanuljanak politológiát, jogot, olvassák Bibó Istvánt.

A fiatalok sem számítottak arra, hogy mi fog bekövetkezni. Ebből gondolom kitűnik, hogy én sem voltam igazán felkészülve erre a fordulatra.

Rögtön hozzá kell tennem, hogy ez a sok véráldozat követelő nagy megmozdulás akkora katarzist eredményezett ennek a népnek a történelmében, miáltal megtisztulva, egyenrangúként lépett azon népek közösségébe, akik itt élnek a Kárpát-medencében.

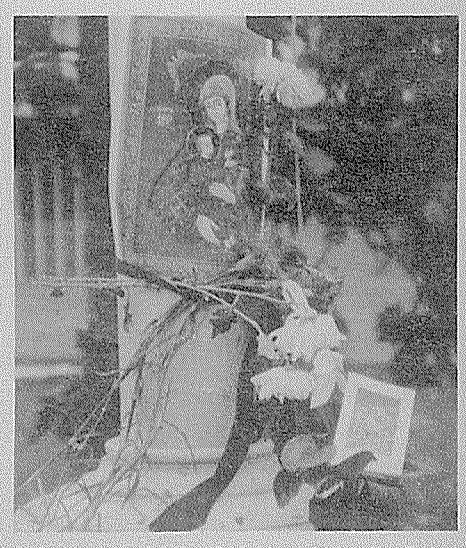
Mi adott erőt? Miből merítetted, vagy mi volt az, ami kiváltotta az ehhez a küzdelemhez szükséges kurázsit?

Azt hiszem, ebben óriási jelentősége van a hitnek, és ez a hit egy nagyon erős élményhez kapcsolódik. Furcsa módon, akkor jöttem rá, hogy van Isten, azon a májusi napon, amikor először voltam benn az Árpád úti épületben (ma Traian út; itt székel a Securitate — a *szerk.*). Annak ellenére, hogy kockára tettem tanári pályámat, ami számomra mindmáig létfontosságú, úgy éreztem, könnyű szívvel tudok lemondani mindenről azért az ügyért, amiben hiszek. Ehhez óriási erőt adott igazságom tudata. Én mindig hittem, 83-tól különösen, hogy a mi ügyünk, igaz ügy. E hit alapmotívuma az volt, amit Ézsaiás írt: „Igazság által leszel erős, ne gondolj a nyomorral, mert nincsen mit félned és a rettegéssel, mert nem közeleg hozzád." Valóban így volt, a hit megszabadított a félelemtől. Ez a hit tagolt bele engem abba az időbe, ami nem történelmen kívül, hanem történelmen felüli idő, amiben van Karácsony és van Húsvét. A másik alapmotívum a szeretet, és ez összefügg minden más emberi félelmet, ingatagságot, gyengeséget, bűnt ellensúlyozó értékkel. Mindez összekötött ezzel a hazával, amely oly mostoha volt hozzám, amiben hontalan voltam, ahol honvágyam volt.

Számos nemzetközi tiltakozás volt az ügyedben. Volt-e valamilyen hatásuk? Egyáltalán, eljutott-e hozzátok azok híre?

Számomra nem a hírügynökségek személytelen jelentései voltak lényegesek, hanem a szomszédom, a tanítványaim, az ismeretlen emberek szeretet megnyilvánulásai akkor, amikor éppen zaklattak. Ez a szeretet most már méginkább megnyilatkozik, akkor még csak apró jeleit érzékeltem. Természetesen olyanok is akadtak, akik messze ívben elkerültek, de annál többre értékelem azok szeretetét, akik mertek hozzám szólni.

Azok után, ami az elmúlt napokban történt, hogyan jellemeznéd a jelenlegi helyzetet?

A romániai eseményeket inkább méretei alapján, mintsem a törekvések tudatosságát tekintve nevezném forradalomnak. Nem hiszem, hogy az utcára kivonuló tömegeket jól körvonalazott törekvések vezették volna. Mivel inkább spontánnak és program nélkülinek látom, azt hiszem, most egy nagy káosz következik.

Természetesen mindenki demokráciát akar, miközben senki sem tudja, mi is az.

Jelenleg két, egymással ellentétes irányú folyamat megy végbe. A Nemzetmentő Front felvállalta a forradalom képviseletét, s ezzel részben ki is sajátította — felülről lefelé, centralizáltan irányítja. Ezzel szemben megindult a társadalom alulról felfelé építkező önszerveződése is, egyelőre főként az értelmiségiek körében. Ennek jellemző példája a Magyar Demokrata Tanács megalakulása. Az is jellemző azonban, hogy ezután nyomban megalakult a Magyar Demokrata Szövetség, és az újonnan létrejövő szervezetek egyszerűen csatlakoznak a központhoz, amit én nem tartok üdvösnek. Megdöbbentő, mennyire nem világos a mi köreinkben sem, hogy miben áll az önszerveződés, mi az érdektagolódás. Miért baj az, ha az érdekek tagolódnak és különböznek egymástól?

A diktatúra intoleranciája bennünket is áthatott. Nem vagyunk eléggé bölcsek és higgadtak ahhoz, hogy meghallgassuk egymás véleményét, hogy megértsük a másik szempontjait. A demokrácia igazi érvényesülése csak ott lehetséges, ahol egymástól eltérő vélemények is szóhoz juthatnak. Jelenleg mindenki arra törekszik, hogy valamiféle egységre jussunk, hogy egyetlen szervezet képviselje a magyarság minden rétegének az érdekét. Ám ez valójában egy értelmiségi felfogás, amely megfeledkezik más rétegek érdekeiről, és megpróbálja magyar tömegként integrálni a munkásságot és a parasztságot. Az biztos, hogy a választásokon a romániai magyarságot pusztán etnikai jelszavakkal nem nyerhetjük meg magunknak, bármilyen hangzatosak lennének is azok.

Talán a románokat sem nyerték meg az ilyen jelszavak. . .

Ennél sokkal kevesebb is ellenérzést vált ki bennük. Alig alakult meg a Magyar Demokrata Tanács, a kolozsvári román lapban megjelent egy cikk Prunea Petru tollából, melynek címe: *Csak ne siessünk*. A szerző szerint a magyarok ismét külön akarnak válni, és nehezményezi, hogy most, amikor közösen fizettünk a győzelemért, a magyarok külön utakat keresnek. Ahelyett, hogy az önszervező társadalom megvalósulásának jogos igényét látnák a Magyar Demokrata Tanácsban — már amennyire az demokratának mondható —, rögtön valami nemzetit fedeznek fel benne.

Sajnos, a Tanács szerintem még csak nem is az önszervező társadalom igazi megnyilatkozása, mert ha az lenne, akkor nem ülnénk benne együtt azzal a Balogh Edgárral, aki — bár a demokrácia barátjának nevezi magát — inkább csak barátja, mintsem szolgá-

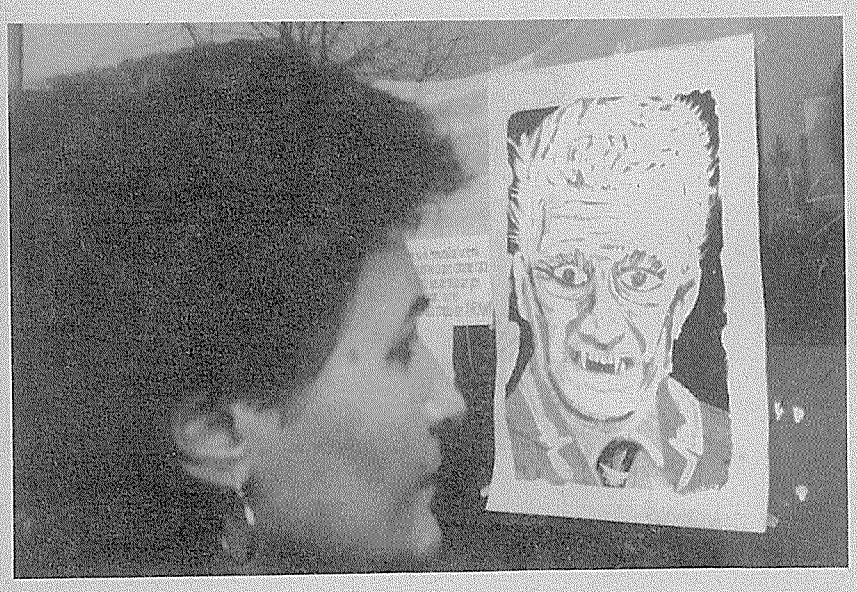
Cs. Gyimesi Éva irodalomelméletet és 20.századi magyar irodalmat tanít a kolozsvári egyetemen. Az elmúlt években többször tiltakozott a magyar hallgatókat sújtó diszkriminatív intézkedések ellen. Szolidaritást vállalt Doina Cornea asszonnyal. Ellenzéki tevékenysége miatt a Securitate rendszeresen zaklatta. A Ceusescu-diktatúra bukása után beválasztották az újonnan szerveződő megyei vezetésbe. Alapító tagja a Magyar Demokrata Tanácsnak.

ja. Ezt most azért mondom el, azért tartom szükségesnek nyilvánosságra hozni, mert joggal jegyezték meg többen is, hogy talán, amit eddig képviselni próbáltam, beárnyékolja, hogy akik ezt a rendszert elvileg és gyakorlatilag is hatalomra juttatták vagy segítettek hatalomra juttatni, és akik sajnos mindmáig nem szakítottak azzal az alapeszmével, amely ezt a diktatúrát lehetővé tette — s ez a kommunizmus — még mindig nem mondtak le közéleti ambícióikról.

Ez felvet egy általánosabb kérdést is, hiszen nem csak a balogh edgárokról van szó, hanem a Ceausescu-diktatúra teljes apparátusáról, melynek jórésze még mindig fontos szerepet tölt be. Elképzelhetőnek tartod, hogy az új hatalom megszabaduljon a bűnösöktől és a kollaboránsoktól — függetlenül attól, hogy milyen szándék vezérelte őket?

Ez kizárólag a társadalom fellépésén múlik. A régi vezetés nem fog távozni, ha senki nem követeli, hogy megtegye. A radikális megoldás nyilván az lenne, ha ezeket az embereket eltávolítanák a vezetésből, ám a Front programjában az áll, hogy a régi vezetők egyelőre maradjanak a helyükön. Ugye ez is egy fentről kiadott utasítás, s a társadalom konformizálódik ehhez.

A Front megyei tanácsa tegnap tartotta első összejövetelét. Egyszer csak betódul 15-20 fiatal, kemény srá-

cok, akik az első napokban tankokkal és gépfegyverekkel álltak szemben, hogy ők meg akarják kérdezni, ezek itt kicsodák. Egészen testközelből kényszerítettek bennünket arra, hogy felálljunk és bemutatkozzunk, tisztázzuk előéletünket. Itt azért már bajok voltak, mert a jelenlevők nagyrésze párttag volt, és erről természetesen hallgatott. Márpedig a fiatalok sokkal kevésbé elnézőek az ilyesmivel szemben. Nos, az ilyenszerű fellépés lenne a kívánatos.

Hogyan látod a magyarok és a románok közötti viszony további alakulását? Hiszen az már az eddigiek alapján is nyilvánvaló, hogy ennek lényeges javulása nélkül nem érhető el a magyar kisebbség helyzetének javulása sem.

Együtt kell működnünk a románokkal a demokrácia kialakításában. De ennek nem csupán a személyes szabadság biztosítékait kell tartalmaznia, hanem az önkormányzathoz, az önszerveződéshez való jogot is, ami azt hiszem a legtermészetesebb közege lenne egy olyan társadalomnak, amely a magyarok számára is elfogadható életfeltételeket biztosítana. A helyi önkormányzatok teremtenék meg a magyarság politikai betagozódásának feltételeit a román társadalomba. Na most, a román-magyar viszonyt nagyon megterheli az a múlt, melyet mindannyian jól ismerünk. Hiába vagyunk úgymond egymásra utaltak, ha ezt az érdekközösséget előítéletek fedik el. Ezek kölcsönösek. Még a román társadalom legjobbjaiban is él az a meggyőződés, hogy a mi érdektagoltságra való törekvésünk, amely természetesen nemzeti, etnikai színezetű, a románság elleni törekvésként értékelendő. Úgy vélem, nem tudják megérteni, hogy számunkra nem elegendő az egyenlőség, ha nincs biztosítva a különbözőség joga. Ez minden polgári társadalomban természetesnek számít, de itt — nem utolsósorban nemzetiségi vonatkozásai miatt — román részről ellenségesen fogadják.

Doina Cornea hozzám intézett levele, amely most jelent meg a *Tribuná*ban anélkül, hogy az én levelemet is közölték volna, nos, ez olyan kitételeket tartalmaz, hogy a magyarokat semmilyen diszkrimináció nem érte Romániában, éppen annyira nyomtak el bennünket, amennyire a románokat. Ez nem más, mint a Ceausescu féle politika hangoztatása, jóllehet más alapról. Jellemző, hogy az oktatás kapcsán azt írja, hogy a jogászok, orvosok és bizonyos szakemberek képzése csakis román nyelven történjék. Különben is, mondja, bizonyos számaranyok betartására kell törekedni, ami nem más, mint a *numerus clausus* egyik formája. Egyszóval ilyesmik nehezítik a dolgok tisztázását.

Rendben van, de akkor hogyan tovább? Van-e erre nézve valamilyen konkrét elképzelése az MDT-nek?

Az MDT-nek egyelőre csak egy vázlatos nyilatkozata van, amely semmiképpen nem nevezhető programnak. Ezen most dolgozunk. Programunk lényeges eleme az autonómia követelése, ami nem kötődne területhez, hiszen Erdélyen kivül is élnek magyarok. Egyszerűen arról van szó, hogy nem érjük be a nemzetiségi, anyanyelvi jogok követelésével, hanem minden szinten érvényesíteni akarjuk a magyar poltikai érdekképviseletet. Nyilván ehhez egy országos magyar pártnak kell alakulnia, amely a magyarság érdekeit képviselné országos szinten. Helyi szinten viszont, ahol a magyarok számosabban élnek, az önkormányzatok megalakulása jelentené az autonómiát. A helyi önkormányzat a közigazgatás kétnyelvűségét is jelentené, hiszen enélkül nehezen elképzelhető, hogy a magyar kisebbség egyenrangú partnerként tudjon tárgyalni a helyi hatalom képviselőivel. Az általunk vázolt megoldás tehát a helyi önkormányzaton alapuló demokráciát tartja kívánatosnak azzal, hogy országos szinten az egységes magyar párt képviselné a kisebbség érdekeit.

Nagyon fontos lenne az intézményrendszer újraépítése. Ám ez nem fog könnyen menni, nem beszélve annak bővítéséről. A neheze mindenesetre még csak ezután következik.

Én ellentmondást látok az alulról szerveződő társadalom és a kisebbség érdekeit egységesen képviselő egyetlen párt eszméje között. Mi a véleményed, hogyan hídalható át ez a kettősség?

Biztosan egészségesebb lenne, ha az érdektagolódás minden szinten megnyilvánulna, ha a különböző érdekeket különböző pártok képviselnék. Az Országos Magyar Pártot éppen ezért nagyon rugalmas képződménynek képzelem el, amely nem akarná integrálni a különféle érdekeket, ehelyett mintegy a különféle erők koalíciójaként működhetne, amelyek a fenyegetettség helyzetében kénytelenek egymással érdekközösséget vállalni.

Te végig úgy beszéltél az MDT-ről, mint egy független szervezetről, miközben, ha jól tudom, ti is csatlakoztatok az MDSZ-hez. Hogy is van ez?

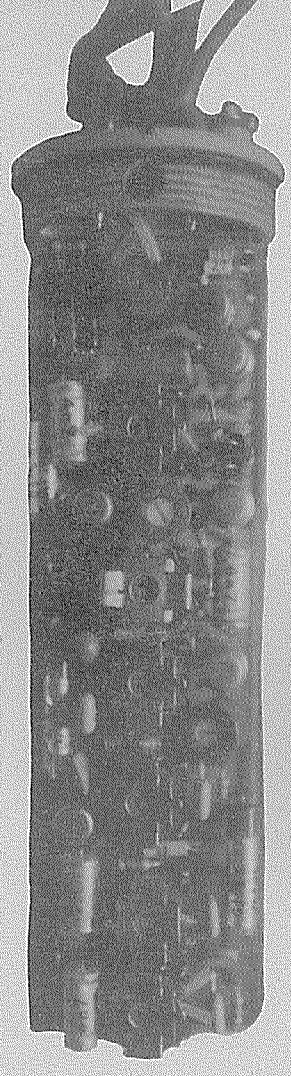

A mi kezdeményezésünk valóban független volt, de a régi jó romániai szokás szerint sajnos közzétettünk egy csatlakozó nyilatkozatot. Én nem tartom helyesnek ezt a divatot, amit a Nemzetmentő Front és az MDSZ szervezetei érvényesítenek. A diktatúrában is így zajlott minden, csak akkor még kemény módszerekkel, most meg inkább lágyakkal. Pedig a mi szervezetünk megelőzte az MDSZ megalakulását. Ez bizony könnyen élét veheti annak az ellenzékiségnek, annak a radikalizmusnak, ami a kezdetekben jellemezte az MDT-t.

Sajnos még nem volt időm mindent átgondolni, az események egyszerűen nem tették lehetővé. Másrészt én nem vagyok politikus. Mindaz, amit elmondtam, egy olyan értelmiségi képe a piilanatnyi helyzetről, aki az utóbbi időben politológiai és társadalomtudományi munkákat is olvasott, mert kénytelen volt olvasni.

Köszönjük a beszélgetést.

Az interjút Keszthelyi András és Krizsán Árpád készítették Kolozsvárott, 1989. december 29-én.

Régi ismerősök

Kolozsvárott, alig néhány nappal a Ceausescu-diktatúra bukása után, megkezdődött a lehallgatóberendezések leszerelése. A telefonközpontok megkapták a Securitate által szigorúan titkosnak nyilvánított listákat azok nevével, akiket az elmúlt időszakban lehallgattak, és ezek alapján küldik ki szerelőiket a lehallgatók felkutatására és leszerelésére.

Cs. Gyimesi Évához néhány perccel az után érkeztünk, hogy a szerelő megtalálta a készüléket. A lakást évek óta szemmel tartották a Securitate emberei. Senki előtt nem lehetett titok, hogy valahol elhelyeztek egy lehallgatót is.

Ám a készülék nem a lakásban volt. A szerelőnek csak többszöri próbálkozás és néhány órai keresés nyomán sikerült rálelnie a tömbház lépcsőházában, egy kapcsolófal mögé rejtve. Előbb magában a telefonkészülékben kereste, de hiába. Amikor egy csavarhúzóval sikerült feltörnie a kapcsolószekrényt — csak a szeku *technikusai*nak voltak odaillő kulcsai —, feltűnt neki, hogy két drót eltűnik a deszkalap mögött. A deszka felfeszítése után — ez sem volt könnyű feladat — végre rátalált a keresett poloskára. „Ilyet még én sem láttam", mondta döbbenten. Annyit azonban ő is tudott, hogy a készülék valójában egy erősítő, mely a telefont használja mikrofonként, s ilymódon lehetséges a szobában elhangzottak rögzítése is. A bonyolult szerkezet némely alkatrésze a Made in Japan feliratot viselte. . . Szerettük volna elkérni, de a szerelő azt mondta, inkább ő tenné el emlékbe.

Cseke Péter szerkesztő, Cs. Gyimesi Éva férje szavaiból kiderült, hogy a technika eme csodája sem mindig működött tökéletesen. Többször előfordult, hogy irreálisan magas összeg szerepelt a havi telefonszámlán. Úgy látszik, mondja mosolyogva, a lehallgatásunk költségeit is nekünk kellett állnunk.

Miután készséggel hagyta, hogy lefényképezzük a látottakat, a szerelő jelentette a központnak, hogy végzett a munkával. Ekkor tudta meg azt is, innen melyik címre kell mennie. A listát ő nem láthatja, mindig csak egy nevet kap meg, s ha ott már végzett, jöhet a következő. Felajánlotta, hogy tartsunk vele. A következő címmel azonban nem volt szerencsénk. A lehallgatót itt is hasonlóképpen helyezték el, csakhogy a deszkalap ki volt lazítva. Valaki megelőzött bennünket. Lehet, hogy takarékossági okokból szerelték le? Vagy nem volt már szükség rá? Ki tudja.

Szerettünk volna eljutni a Pascaly utcai telefonközpontba is, ahova ez a körzet tartozik. Ám oda már nem sikerült bejutnunk. Megkért, várjuk meg, amig engedélyt kér. Pár perc elteltével visszatért néhány kollégája társaságában és sajnálkozva mondták, hogy „itt még titkok vannak, ezért idegeneknek nem szabad bemenniük". Pedig mi éppen ezekre a titkokra lettünk volna kíváncsiak.

További titkokat tehát nem láttunk, szerelőnk kollégái között azonban legnagyobb meglepetésünkre azt a „régi ismerőst" fedeztük fel, aki éveken át hasztalan igyekezett kicserélni a Keszthelyiék telefonját. . . Hiába igyekezett háttérben maradni, azért őt is lencsevégre kaptuk.

Keszthelyi András
Krizsán Árpád

A vidám forradalom

Ha a rendőrség ver, az rettenetes, de negyven év szellemi elnyomása ennél sokkal rosszabb volt, meséli Jiri Potuzmill, egyike azoknak a diákoknak, akik a rendőrség csapdájába kerültek 1989. november 17.-én. Jiri most töltötte be tizenkilencedik születésnapját.

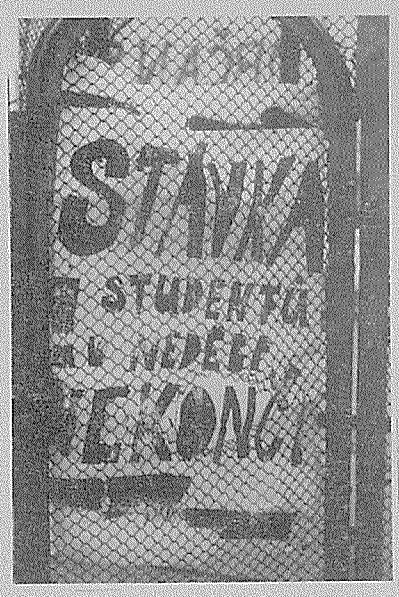
Kávéházban ülünk. Barátjával, Martin Simicekkel közösen számolnak be az elmúlt napok eseményeiről. A tüntetésen barátkoztak össze. Most az Európa szálló patinás környezetében számolnak be — kínzó részletességgel — arról, mi néhány nappal ezelőtt a Vencel téren és környékén történt.

Békés tüntetésként indult az egész, sőt még engedélyük is volt. Az egyetemnél kezdődött, aztán tovább mentek a nemzeti temetőbe, onnan vissza a Vencel térre. De itt már a rohamrendőrség várt rájuk. Két halk figyelmeztetés hangzott el, hogy oszlassák fel az illegális megmozdulást. Ekkorra már a hátukban voltak más rendőr osztagok, páncélos kocsik erősítésével. A további eseményeket a világsajtó tudosításaiból ismerjük. „Engem nem a rendőr koridorban vertek igazán. A diákok között hirtelen felbukkantak a civil rendőrök. Ők kaptak el engem is." De komolyabb baja nem származott, teszi hozzá Jiri.

A legutóbbi fejlemények óta megváltozott a prágai városkép. A Vencel téren százával sétálgatnak az emberek és figyelmesen olvassák a faliújságok százait. Még mindig ezek jelentik a legmegbízhatóbb hírforrást. A hétfőn, november 27-én, megtartott általános sztrájknak óriási sikere volt. Ma már a TV és a hivatalos újságok is részletesen tudósítanak az eseményekről. Az összetűzések színhelyein már csak a gyertyák emlékeztetnek a történtekre. A lakosság mindenhová gyertyát tett, ahol vérnyomokat talált. Sok sötét sikátorban lett ilymódon világos.

Az egyetemisták attól féltek, hogy az idősebbek magukra hagyják őket, ahogyan ezt már máskor is megtették. A tanszékeken egymás után alakultak meg az egyes sztrájkbizottságok. Az egymást követő gyűléseken elhatározták, hogy sztrájkot hirdetnek az egyetemeken. Annak ellenére, hogy a prágai tavasz eseményeit többnyire csak elbeszélésekből ismerik, a konzekvenciákat maguk is levonták. „Nem fogjuk ismét elkövetni azokat a hibákat, amelyeket 1968-ban is elkövettek. Annak idején a Párt adott programot, most mi írjuk meg, és nem elégszünk meg azzal, amit nem akarunk, de azt is tudjuk, hogy mit akarunk!" Dubceket sem akarják, mivel ő is hibás volt a '68-as eseményekben, és túl sokáig hallgatott.

Jiri szerint itt igenis forradalom zajlik. „A szavak forradalma ez, mert mi békésen akartuk elérni céljainkat. Erőszakhoz csak a rendőrség folyamodott." Gondolataikat az ellenzék működéséből merítették. Ők voltak azok, akik az igazat mondták, és akkor sem változtattak meggyőződésükön, amikor börtönbe zárták őket. „Aki akart, tudott róluk. Mi is hallgattuk a Szabad Európa Rádiót és az Amerika Hangját."

A nagy felvonulások után lassan visszatérnek a forradalmi hétköznapok. A diákokon és a színtársulatokon kívül ismét dolgozik mindenki. Senki sem akarja csődbe vinni a gazdaságot, de ilyenkor mégsem lehet félbehagyni, amit egyszer elkezdtek. A diákok és művészek viszont megengedhetik maguknak, hogy addig folytassák harcukat, amíg szükség van rá. Továbbra is megszállva tartják az egyetemeket. Diákok és fiatal munkások őrzik a Vencel szobrot, a forradalom központi szimbólumát. Éjjelnappal ott vannak. Addig folytatják sztrájkjukat, amíg a kormány nem teljesíti valamennyi követelésüket. A lényeges pontokban kialakult konszenzus ellenére, még sok kérdés maradt tisztázatlan. Új törvényekre van szükség, így az egyetemek reformjára is. Biztosítani kell a sajtó-, a szólás- és a gyülekezési szabadságot. Nincs megnyugtatóan tisztázva, kik felelősek a november 17-i tüntetés szétveréséért. A bűnbakokat megtalálták ugyan, de nem akarják ennyiben hagyni. (Azóta Jakes elismerte, hogy ő adott parancsot. — a *szerk.*)

Követeléseiket támogatja a Polgári Fórum, amelyben ott ülnek az egyetemisták képviselői is. A Fórum a legkülönfélébb ellenzéki csoportok laza hálózata; Vaclav Havel kezdeményezésére alakult meg. A Charta '77 is alapító tagjai közé tartozik. A felnőttek vették kézbe azt, amit a fiatalok indítványoztak. Így nem teljesen egyértelmű a kapcsolat az egyetemisták központi sztrájk bizottsága és a Polgári Fórum között. Amíg a felnőttek tárgyalnak, a diákok folytatják sztrájkukat. „Havel azt mondta, hogy OK, és ők továbbra is támogatnak bennünket. Képviselőnk Martin Mejstrik is ott volt az Adameccel folytatott tárgyalásokon" — mondja Martin Klima a diák bizottságtól. Monika Pajerová szerint, aki az egyetlen lány a bizottság tízes csoportjában, „most végre mozgosítottuk az egész társadalmat. Szüleink mellett, akik továbbra is '68 emlékét és kudarcát őrzik, tanáraink, az iskolások, de a háziasszonyok és a munkások is megmozdultak. Mindenki támogatja követeléseinket, a milliós tömegek is ezt mutatták az elmúlt hetekben. Csak így lehetett sikeres a forradalmunk."

Annak ellenére, hogy ők kezdték, a diákok most háttérbe szorultak, de ez „így is van jól."

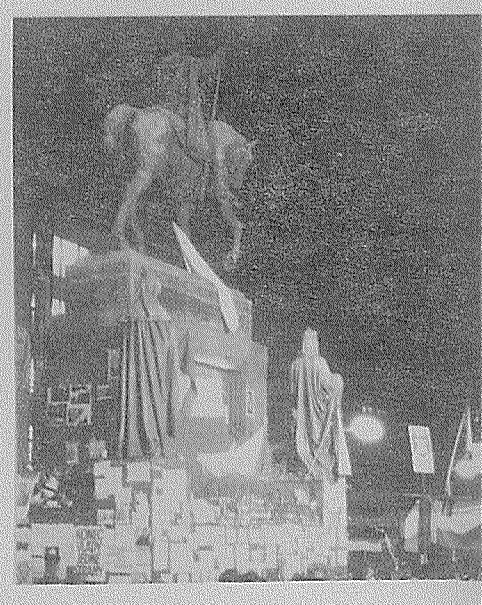
Ám, hogy mégse vegyék magukat túlságosan komolyan, a Polgári Fórum ülésén a diákok képviselői kis feltűzhető tükröket osztogattak. Mindenkit felszólítottak, nézzen bele és nevessen saját komolyságán. Mottójuk: több vidámság a forradalomban! A humornak és könnyedségnek különben is nagy fontossága van ebben a helyzetben. A tüntetéseken sokan libákat vittek magukkal a Vencel térre. Husak ugyanis libát jelent, és úgy gondolták, neki is a tüntetők között lenne a helye. Lapátokat is vittek magukkal, azon pártfunkcionárusok számára, akik netán '68-as elődjeik példáját akarnák követni a túlélésben.

Havelt, a mozgalom vezető egyéniségét mindinkább elszigetelik. Ahogyan ő mondja: „ne csak beszéljünk a forradalomról, hanem vigyük is végig." (Havelt azóta köztársasági elnökké választották. Első megnyilatkozásai alapján bízvást állíthatjuk, hogy ugyanaz a következetes személyiség maradt új szerepkörében is, mint amilyen ellenzékiként volt.) A Fórum szóvivője is elkerült a Laterna Magica színpadáról, ahol a sajtótájékoztatókat vezette. Jiri Dienstbier immár külügyminiszterként ül az első — többségében — nem kommunista kormányban. A párt oly kevéssé kedvelt tisztviselői mellett a diákok végre saját embereikkel is tárgyalhatnak.

A diákok élete gyökeresen megváltozott. Négy hete még vizsgáikra készültek. Ma Csehszlovákia megreformálásán dolgoznak.

Az egyetemi épületek kapuinál szigorú vizsgálat alá vetnek mindenkit. Még mindig tartanak attól, hogy valamiféle provokációra kerül sor, így az idegeneknek le kell adniuk igazolványukat.

Minden tanszéken sztrájkbizottságok alakultak. A Filmakadémián videofilmeket készítenek a novemberi összetűzésekről. Fényképekkel látják el a sajtót. Ezek révén tájékoztatják a vidéki diákokat, munkásokat de a prágai járókelőket is. Minden második boltban videokészülékek mutatják a legújabb eseményeket vagy a tárgyalások eredményeit. Az újságírást oktató tanszéken újságokat és röpcédulákat szerkesztenek. Lapjuk címe: *Proto* (*Azért* — válasz arra, hogy miért?!). A színiakadémián alakult ki az agytröszt. Itt ülésezik a központi sztrájkbizottság is.

A zavartalan beszélgetés komoly ne-

hézségekbe ütközik. Állandóan újabb és újabb kérdésekkel zaklatják beszélgetőpartnerünket, mások a legfrissebb fejleményeket mesélik, néha nyugati újságírók kérnek interjút.
A szoba, ahol ülünk, épp olyan, mint akármelyik másik kollégiumi társa. Csakhogy itt fontos döntések születnek, melyek kihathatnak az egész társadalomra, de Európára is.
„Mi vagyunk a legjobban megszervezett csoport. Olyan helyzetben vagyunk, hogy bármilyen követelést megfogalmazhatunk. Ezt ki is használjuk. Nem térünk vissza azokra az egyetemekre, ahonnan néhány hete elindultunk." Így summázza Martin az egyetemisták álláspontját. Követeléseik elsősorban az egyetemi életre koncentrálódnak. Elsősorban a tanrendet szeretnék megváltoztatni. Meg kell tisztítani a marxista és *egyéb borzasztó* tantárgyaktól. Beleszólási jogot követelnek a tanterv kidolgozásába, amivel jobb helyzetben vannak mint bármelyik nyugati diákszövetség. Közutálatnak örvend a *soudruh professor* és *soudruvska professorska*, a tanár elvtárs és a tanár elvtársnő megszólítás. Természetesen az egyetemi tanárok nagyrésze nem tart igényt erre az udvariasági formulára, hiszen komoly emberek. Többségük támogatja diákjai követeléseit. Nagyon ritkán hallani bíráló megjegyzéseket. „Az első napokban – mondja Jiri – még túl fiatalnak véltek bennünket. És ragaszkodtak ahhoz a rögeszméjükhöz, hogy manipulált ifjúság vagyunk." Válaszuk: éppenséggel a tanárok manipulálták a diákokat, pedig az ő kötelességük lett volna a valós helyzet megismertetése.
A katonai szolgálat idejét is csökkenteni akarják. Meg akarják szüntetni az egyetemisták számára kötelező katonai kiképzést.

Időközben a *túl fiatalok* is szalonképesek lettek, részt vesznek a kormánnyal folytatott dialógusban. Az oktatásügyi minisztérium különbizottságot alakított a diákokkal való tárgyalások lebonyolítására. Első engedményük: az idei tanévről maguk az egyetemisták döntenek!
A jövőjükről is gondolkoznak már. Mozgalmuk legvalószínűbb folytatása egy autonóm diákparlament lesz. Ifjúsági szövetség alapítását is tervezik, esetleg a FIDESZ példáját követve.
Monika szerint még sok minden tisztázatlan. Vidéken például szinte semmi nem változott, de egyébként sem megy ilyen gyorsan. „Még mindig riadókészültségben vagyunk, addig folytatjuk sztrájkunkat, ameddig kell. Mindenre készen állunk, csak arra nem vagyunk hajlandók, hogy úgy éljünk ahogy az elmúlt húsz év során."

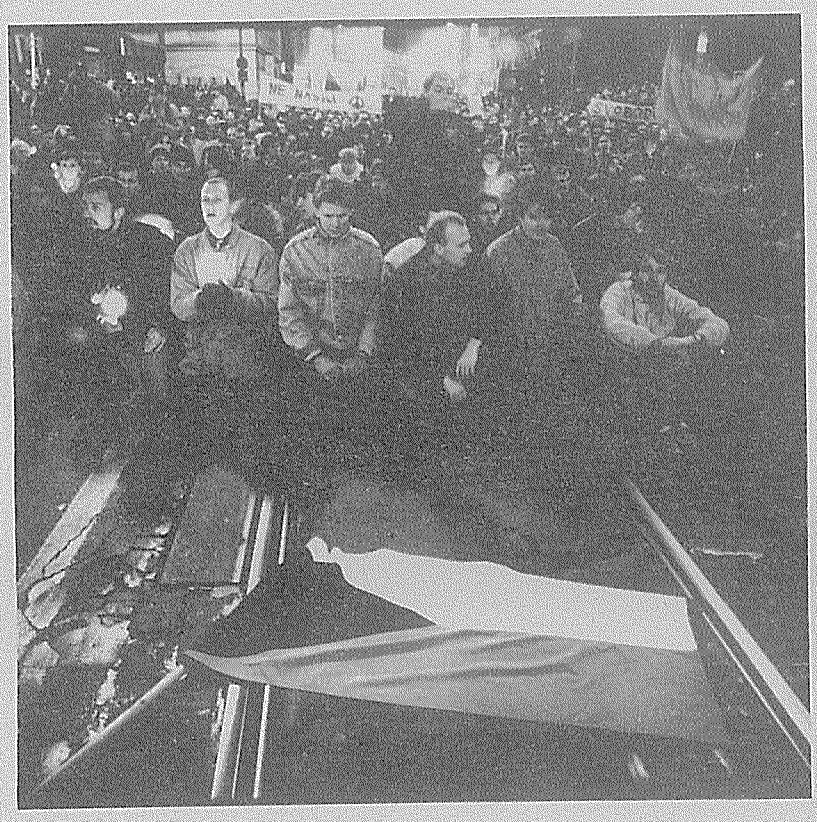
K r i z s á n Á r p á d

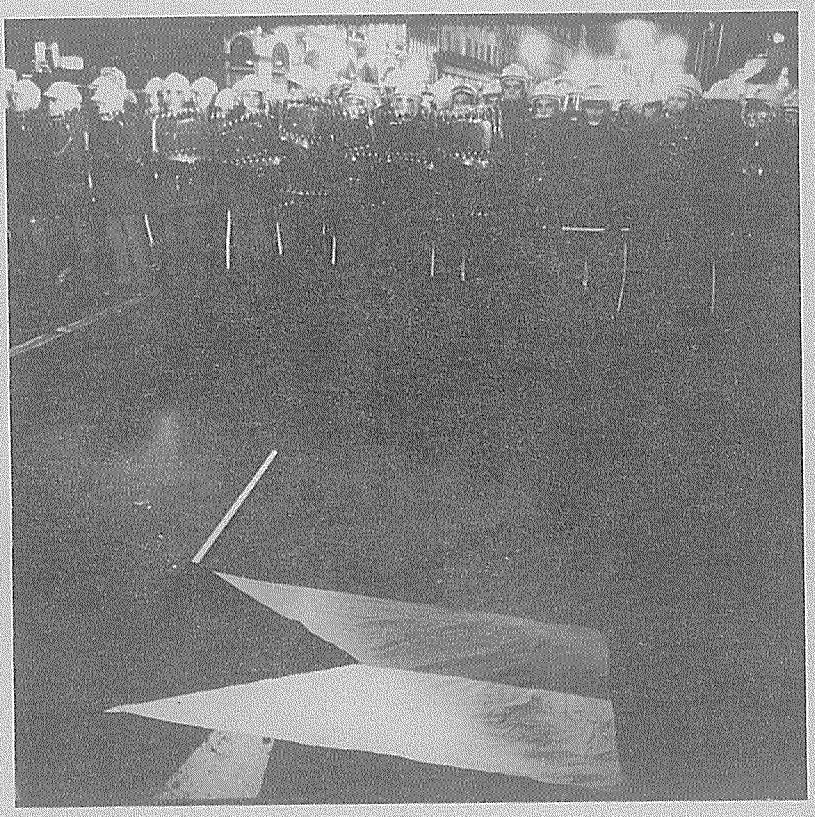

Revolúció

Stávka! Stávka! A váróteremben mindenütt plakátok és faliújságok tömkelege. A hétfői általános sztrájkra szólítanak fel. Sok a diák itt is, pedig már hajnali két óra van, mégis folynak a viták és folyik az ünneplés. Akárkivel beszélgetek az utcán, igyekszik megmagyarázni, milyen csodálatos dolog történik itt.
Egy forradalom kellős közepébe csöppentem. Irigykedem. . . Minden olyan, mintha a diákok és az őket támogató nép uralná az országot. Öröm és boldogság látszik rajtuk. Büszkék magukra. A házakon minden ablakban csehszlovák nemzeti zászló, az emberek mellén kokárdák.
Első utam a hajnali órák ellenére a Vencel térre vezet, bár nem hiszem, hogy bármit is látnék ott. Ám nagy meglepetésemre, még mindig kisebb tömeg őrzi a forradalom központját. Itt is feliratok, zászlócskák és természetesen, gyertyák százai.
Barátommal nyomban belesodródunk az események áramlatába. Néhány órára dőlünk le csupán, hogy másnap találkozzunk két diákkal, akik résztvettek a 17-i tüntetésen. Innen a város immár legismertebb színházába megyünk, a Laterna Magicába, ahol az Obcanské Fórumba (Polgári Fórum) tömörített ellenzék ülésezik. Kapunk felhívásokat és manifesztumokat, angolul, németül. A kommunikáció nem tűnik nehéznek. Mindenre van megoldás vagy akad fordító. Amennyiben az sincs, elég a rokonszenv és a megértés.
Barátom a Vencel téren megismert egy lányt, aki már kilencedik napját töltötte itt. Alig alszik néhány órát, de kötelességének tartja, hogy őrizze a Vencel szobrot. Sajnos, egyetlen általunk ismert nyelvet sem beszél, mi meg nem tudunk csehül, de még oroszul sem. Ennek dacára egy gyönyörű délutánt töltünk a Hradzsinon sétálva. Itt úgy tűnik, mintha ez a város a középkor óta nem élt volna meg nagyobb felfordulást – a csönd és a nyugalom uralkodik.
Este sajtótájékoztatón veszünk részt. A Laterna Magica auditóriuma tömve van nyugati újságírókkal. Itt van a *New York Times*, a *The Guardian* és még sokáig sorolhatnám. Előttünk egy amerikai fényképész mutatkozik be: ő a *National Geographic*nek dolgozik. Jiri Dienstbier, az Obcanské Forum új szóvívője, ma már Csehszlovákia külügyminiszterre. Mellette meg Vaclav Havel kap szót, hogy megkérhesse az újságírókat, ne csak őt kérdezzék, így sosem fogja megélni a forradalom sikerét. Felhívja az újságírók figyelmét a diákok képviselőire, akik továbbra is sztrájkolnak. Ott ülnek Havel mellett. Monika és Tomas, mindketten 22 évesek. Két héttel ezelőtt ők sem voltak mások, mint a többi egyetemista. Most felelős pozíciót töltenek be, mindenre elszántak: addig fognak sztrájkolni, amíg szükség lesz rá.

-k r i z s á n

szlovákia: együtt, amíg lehet

Jegyzetünk helyére pár héttel ezelőtt még az utolsó két évben a csehszlovákiai magyarság jogi és kulturális életében bekövetkezett változások tételes felsorolása került volna, a prágai és pozsonyi földcsuszamlás azonban egyaránt megfosztotta aktualitásától a kisebbség tegnapi viszonyok között megfogalmazódott jogos követeléseit és az állam részéről megnyilvánuló leszerelési kísérleteket, borítékolt válaszokat. Magyar részről még az utolsó hónapokban is elhangzottak ilyen kívánságok és ezekre érkeztek elutasító határozatok, de a forradalom, ahogy az eseményeket Pozsonyban nevezik, új közegbe helyezte az egész csehszlovákiai magyar problematikát. Nem pusztán arról van szó, hogy a rendszer megdőlni látszik, a párt vereséget szenvedett, a parlament törölte az alkotmányból a párt vezető szerepét rögzítő paragrafust és a demokratikus jogállam megteremtése heteken belül befejezett üggyé válhat. Hanem arról is, hogy a megmozdulások első napjaitól a magyarság olyan határozottan lépett föl, mint ötven év óta sohasem. A '68-69-es eseményekben a magyarság határozottan állást foglalt ugyan az emberarcú szocializmus mellett, de céljaiban és retorikáján valóban nem haladt túl a szocialista jogállam követelésén. A mai pillanat biztatóbb a húsz évvel ezelőttinél, mert már senkinek sem kell számolnia Moszkva tankjaival, s azzal sem, hogy a kommunista párt eredményes manipulációs eszközként tudná használni a nemzeti kérdést. Nem lehet persze kiküszöbölni egy esetleges kisebbségellenes fellépést a szlovák nacionalisták részéről, ez azonban a politikai kultúra állapotának a függvénye. Többek között Duray Miklós, a Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottságának vezetője hívta föl rá a figyelmet, hogy '68-ban, az ország demokratizálása közepette erőteljes nacionalista megnyilvánulások voltak szlovák részről, s hogy a szocialista országok a nemzeti problematikát mindig összekapcsolták a totalitarizmussal, az antidemokratizmussal. „Milan Simecka – mondja Duray –, az egyik legdemokratikusabban gondolkodó csehszlovákiai ellenzéki mondta nekem két évvel ezelőtt: félő, hogy ez a monolitikus rendszer több védelmet tud nyújtani a magyar kisebbségnek, mint egy liberalizálódó Csehszlovákia." Aki a megmozdulások első heteiben beszélt a csehszlovákiai magyarság képviselőivel, éppen e kijelentés súlyának felmérését, tudatosítását hiányolhatja. A magyarok optimisták, ám ennek egyszerű a magyarázata. Még csak az első hírek érkeztek meg a november 17-i prágai tüntetés szétveréséről, amikor egy maroknyi csoport megalakította a Független Magyar Kezdeményezést, az első szlovákiai ellenzéki szervezetet. Akkor tehát, amikor még nem dőlt el, a hatalom felvonultatja-e tankjait vagy tárgyalni fog. Amikor néhány nap múlva Pozsony is fölkelt, a Nyilvánosság az Erőszak Ellen nevű polgári szervezet alakuló ülésén a Kezdeményezés már képviseltette magát. A magyarok azóta is részt vesznek a koordinációs bizottság munkájában, képviselőjük jelen volt a kormánnyal folytatott tárgyalásokon. A Független Magyar Kezdeményezés a liberális, humanista hagyományokat fogadja el és a nemzeti problematikát is ebbe integrálja. Ahogy elvi nyilatkozata megfogalmazza: „A nemzeti hovatartozás emberi jog." A magyarok abban bíznak, hogy részvételük – illetve rajtuk keresztül a nemzeti kisebbségek részvétele – a forradalomban, az előzetes érdekegyeztetések a mozgalomban résztvevő csoportokkal, a vészterhes napokban kiépített együttműködés biztosítják majd a magyarok megszerzett pozícióit a békeidőben is. A Nyilvánosság az Erőszak Ellen (Verejnost protinásiliu) nevű mozgalom azonban az egyes feltételezések, jóslások szerint alkotóelemeire – pártokra – bomlik, töredéke pedig ellen-népfronttá alakul. Igaz, Szlovákiában – Csehországgal ellentétben – a megmozdulások előtt nem létezett markáns ellenzék, pontosabban néhány főre korlátozódott – de az érdekek szétválása a keresztény-demokrata párt megszületésével már elkezdődött.
Ha a résztvevők úgy gondolják, hogy az össztársadalmi mozgalmak eufóriájában megsemmisülnek a nemzetiségi, etnikai szempontok – maguk a magyarok hangoztatják, hogy a nacionalizmusnak eddig a legapróbb jelét sem tapasztalták – akkor a konkrét politikai lépéseket, így a párttá alakulást, sem halogathatnák sokáig. Természetesen a Független Magyar Kezdeményezés nem az egyetlen frissen született magyar szerv, hiszen az első napokban megalakult a Magyar Diákszövetség, a múlt héten pedig a Csehszlovákiai Magyarok Fóruma nevű szervezet. Történt egyeztetési kísérlet közöttük, de a külön-külön megszerzett pozíciókat elveszíteni sem szabad, ezért nem is egyesültek. A Kezdeményezés képviselői kénytelenek voltak elutasítani azt a vádat, miszerint magyar autonómiát követelnek Dél-Szlovákiában. Tény, hogy a puszta híren kívül ennek az igénynek nincs nyoma, sem képviselője, s vannak, akik szerint a hatalma roncsait mentő párt provokációjáról van szó. Így próbálnának éket verni a ma még egy ütemre lépő szlovákok és a nemzeti kisebbségek közé. A Kezdeményezés tiltakozása nem taktikai okokból fogalmazódott meg, ugyanis, ha a redisztribúciós rendszert nem váltják fel országszerte a helyi önkormányzatok, az autonómia jogosan irritálná a szlovákságot. Nem beszélve arról, hogy ez esetben ismét sorsukra hagynák a szórványokat, a csehországi magyarokat. Most a legfontosabbnak tűnik a vidék megszervezése, a szervezetek fölépítése, s majd tovább a szakszervezeteket, a gazdakörök, az érdekvédelmi szervezetek megteremtése. A magyarországi szemlélő attól is tart, hogy az egymás mellett megszülető más magyar szervezetek és a Független Magyar Kezdeményezés közötti együttműködés nem lesz problémamentes. A Magyar Diákszövetség, mely az országos diákszövetségbe tagolódva az első pozsonyi tüntetések majd a sztrájkok kirobbantásában tevékeny szerepet vállalt, a kezdeményezéssel párhuzamosan dolgozik. A Csehszlovákiai Magyarok Fóruma elnevezésű szervezet képviseletében nem kisebb személyiség, mint az író Dobos László jelent meg az utóbbi napokban, ugyanaz, aki 1968-ban a szlovák kormány minisztere is volt. A jelekből arra következtethetünk, hogy a két szervezet között elvi viták kerülhet sor. Ez természetes is, de e viták nem meríthetik ki a szervezetek energiáját a döntő küzdelmek előtt.

A vidék mozdulatlanságát emlegettem, ezért végezetül arról is szót kell ejtenem, amit egy Pozsonytól ötven kilométerre fekvő, magyar többségű városban tapasztaltam. Egy többezres tüntetésen, ahol a szlovák kisebbség is képviseltette magát, a tömegben és a szónoki emelvényen egyaránt elfogadták azt a nyilatkozatot, amely a romániai események ellen és Doina Cornea, Tőkés László és Sütő András védelmében fogalmazódott meg. Az eredeti fogalmazványt három magyar és két szlovák írta alá. Ez pedig azzal a reménnyel kecsegtet, hogy az emberi jogok védelmében továbbra is együtt fognak föllépni az egyébként is egymásra utalt népcsoportok.

T é g l á s B é l a

Nagy fotók:
Prága 1989. november 17.
Radovan Bocek

Kis fotók: Krizsán Árpád

Kárpátaljai változások

Hosszú évtizedekig Magyarországon csak a lenini nemzetiségi politika iskolapéldájaként volt ildomos emlegetni Kárpátalját. *Így*, persze semmiképpen sem, csak Kárpátontúli Területként, Szovjet Kárpátontúlként vagy rossz kompromisszummal Kárpát-Ukrajnaként. A Barátság-fesztiválok, Barátság-kertek és -ligetek tobzódó címszava mögött pedig a politika cinizmusával is arculvert kisebbség elnehezült létezése, a mai Erdélynél is kilátástalanabb sorsa várt egyre reménytelenebbül a csodára.

Amikor a hatvanas évek végén a közösségi megmaradás esélyeit vallató, elsősorban irodalmi-kulturális próbálkozásokat Kárpátalján (is) „lecsöngették", e szétszóratott maroknyi csoport tagjai már (még?) csak önmagukban bízhattak; a saját emberi tisztességük megőrzése által nyújtott, nem követhető és nem követendő példában. Törvényszerű és már-már természetes volt ez, hiszen az addig eltelt negyedszázad sem a félelmeket, sem az indulatokat nem „oldotta békévé"; az első világháború utáni nemzedék sem találhatott magára a legendák és legendacáfolatok egymást váltó kampányai s a mindezeknek ellentmondó valóság zűrzavarában. Ezt követően közel két évtizeden át fórumokért és iskolákért folytatott, rendszerint vesztes csatákban készülődött ez az elsősorban értelmiségi (nem annyira vezető, mint inkább hangadó) réteg, amely talán, most először válhat teremtő erővé, megragadhatja első és minden bizonnyal utolsó esélyét a megmaradásra.

Félő volt ugyan, hogy a hazugságban és cinkos hallgatásban felnőtt nemzedékek és a korábbi vesztes csatákban megtépázott derékhad képviselői nem tudnak élni (a nem annyira felkínált, mint inkább kiharcolt) lehetőséggel. Az önszerveződés példái azonban ellentmondani látszanak kételyeinknek. Az utóbbi két évben sorra alakulnak a magyar nyelv és kultúra, valamint a helyi hagyományok ápolására hivatott klubok, egyesületek. Jó példaként, igaz még álruhában (a könyvbarátok köztársasági egyesületének szervezeteként) már 1984-ben megalakult a beregszászi Illyés Gyula Magyar Irodalmi Klub. 1988 januárjában az addig lényegében önképzőkör jellegű Stúdióból Ungváron létrejött a József Attila alkotóközösség, amely tervei szerint a terület szellemi életének, elsősorban irodalmának, összefogására vállalkozott. A Nagyszőllősi Bartók Béla Művelődési Kört az ugocsai magyarok 1988 májusában hozták létre a helyreállított Perényi kastélyban. A técsői Hollósy Simon Kör 1988 áprilisában alakult. 1987 júliusában alapították, és 1988 augusztusában határoztak mai nevének felvételéről az ungvári Drávai Gizella Kör tagjai. A munkácsi II. Rákóczi Ferenc Kört 1987 novemberében hozták létre. A falvakban elsőként Péterfalván jött létre a Móricz Zsigmond Magyar Irodalmi Klub, 1988 áprilisában pedig Gát és Dercen fogott össze a Kovács Vilmos Kör érdekében. 1988 novemberében a két világháború örökségét elevenítette fel az ungvári Magyar Társaskör. Számos helyen iskolákban (Sárosoroszi, Bátyu) vagy éppen iskolák helyett (Rahó) alakultak körök és klubok.

E körök koordinációja, irodalmon, önművelésen túlmutató szándékának kinyilvánítása sem váratott sokáig magára. 1988 szeptemberében az Ukrajnai Írószövetség Balla László által vezetett magyar csoportjával közösen a köztársaság és a terület vezető szerveihez címzett beadványukban kérték az Ukrajnai Magyar Dolgozók Művelődési Szövetségének engedélyezését. (Ez a tervezet ekkor még sokak szerint az autonómia-követelések és igények leszerelését célozta.) A birodalom egészében is felgyorsult változások azonban lehetővé tették egy társadalmi alapon működő *érdekképviseleti* szervezet létrehozását. 1989. február 26-án a terület egészéből összegyűlt képviselők létrehozták a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséget. Éppen a szövetség céljaként megfogalmazott „érdekképviselet" lehetett az a kulcsszó, amely megnehezítette bejegyzését a helyi fórumoknál. Csak Moszkva, Kijev és Budapest „aktivizálódása" után, csaknem négy hónap múlva ismerték el hivatalosan bejegyzett jogi személyként a kárpátaljai magyarok szervezetét. Addig azonban sok minden történt. Négy határátkelőhelyen március 1-én megindult az évek óta szabotált kishatárforgalom. Március 8-án engedélyezték a magyar városnevek (Ungvár, Munkács, Beregszász, Nagyszőllős) használatát (is) a sajtóban. Március 15-én Munkácson megkoszorúzták az 1849. április 22-i győztes podheringi ütközet mindmáig „rangfosztott" emlékoszlopát, majd este a járási kultúrházban ünnepi hangversenyre került sor. Técsőn a Kossuth-szobornál és a magyar iskolában tartottak ünnepséget. Beregszászott a Petőfi emléktáblát és Eckel György negyvennyolcas honvédszázados sírját koszorúzták meg, majd az Illyés Gyula Magyar Irodalmi Klub és a helyi középiskola Petőfi körének tagjai a kultúrházban adtak ünnepi műsort. Badalón a református templom falán elhelyezett Petőfi emléktáblát koszorúzták meg, míg Ungváron, a nevét gyakran változtató Újraegyesülés téren (ahol egykor a Fekete Sas vendéglő, Petőfi szálláshelye állt) több mint 2000 ember gyűlt össze a nagy költő emléktáblájánál. Sokan félve mentek a helyszínre s csak ott merték feltűzni kokárdájukat. Ez az ünnepségsorozat oldotta fel a gátlásokat, s július 16-án, amikor a tiszaújlaki híd mellett, az egykori tiszabecsi révnél újra felavatták a Rákóczi szabadságharc első győztes csatájának színhelyén újjáépített turulmadaras emlékoszlopot, a sajtó szerint 15000, a szemtanú szerint legalább 6-7000 magyar és a dolhai ukránok, valamint az apsai románok több képviselője gyűlt egybe. Ez a tény, illetve az esemény sajtóvisszhangja azonban már sokak számára *sok* volt. Az elmúlt fél évszázad ugyanis nemcsak generációkat nevelt hiteltelen közegben, de kinevelte a helyi elitet is. Képviselőket, tanácstagokat, párttikárokat, a „jó kis állások" városnyosait. A sajtóban támadás indult a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, illetve annak vezetője, Fodó Sándor ellen. A változó közeget jelzi, hogy ez a támadás sajtóvitává vált és a hozzászólók visszautasították a durvább kirohanásokat. A polarizálódás azonban nyilvánvaló és ezt az újra felélénkülő autonómia-vita is gyorsítja. A tiszaháti lakosság képviselőinek egy része ugyanis – egy augusztusi párthatározatra építve – a kompakt magyar tömb szervezeti önállóságát sürgeti. Részben a szórványok féltése, részben annak a ténynek a tudatosítása, hogy az említett állásfoglalás lényegében csak névleges változást ígér, sokakat arra indít, hogy a rezervátum-jellegű, alapvetően 19. századi elképzelésekre alapozó autonómia helyett egy, az önigazgatásban gyökerező, korszerűbb érdekvédelmi forma mellett voksoljon. A kárpátaljai magyarság életében tehát sorsdöntő napok következnek. A kezdeti felbuzdulás után, amikor „igricek és pennahajderek" szállták meg Kárpátalját, letisztulóban van e kisebbség kapcsolatrendszere. A magyarországi politikai változások, a kishatárforgalom (bár ez is válságban van, a gazdasági kapcsolatokkal együtt) a helyi ukrán lakosság rokonszenvét váltotta ki; több tucatra tehető például a magyar nyelvet tanuló csoportok száma. Ott vannak a magyarság képviselői a helyi ukrán irodalmi-kulturális társaságban és az ukrán népfront helyi szervezetében is. Az iszapos mélységből felbukkanó fuldoklónak azonban nehéz azt mondani: csak a tiszta levegőt szívd. Idő kell, míg a légzés ritmusa helyreáll.

S. Benedek András

Fotó: «Art & archieves»

Templomrészlet Visken

Szófia, Szófia

Ara-Kovács Attila

Aki Szófiában változásokról beszél, nem felejti el megemlíteni Kelet-Európát. Ezzel próbálják magyarázni, hogy miért is indultak be itt oly későre a reformok, és miért oly nehéz még mindig leküzdeni a kommunista párt monolitikus szervezetét.

Az ellenzék még ma is abban reménykedik, hogy a kommunistákéhoz hasonlatos monolitizmussal, azaz az ellenzék érdekazonosságból fakadó **egységével** lendítheti át az országot a változások holtpontján. Mert bizony a ma megszerzett relatív szabadsággal, egyelőre úgy tűnik, egész Kelet-Európában itt tudnak a legkevesebbet kezdeni.

Tüntetések ugyan vannak: a Parkna Svobodataban és egy másik – a köznyelv által Déli parknak hívott – találkozóhelyen naponta többen-kevesebben verődnek össze, hogy kicseréljék helyi és főként nemzetközi híreiket. Naponta tömegtüntetések zajlanak a nagyobb vidéki városokban is, mindez azonban még kevés ahhoz, hogy legalább az ellenzéken belül megteremtse a nélkülözhetetlen tagozódást, illetve elősegítse a perspektívák reális felmérését.

Nagyon magányosnak tűnik a bolgár reform. Ideológiáját a moszkovita glasznoszty és peresztrojka eszmeköréből merítette, melyeket Kelet-Európa más helyein már a kezdetekkor sem vettek egészen komolyan. Ugyanakkor az ellenzékiek saját politikai erejüket csak önmaguk tradícióihoz mérhetik, s ez nem sok reménnyel kecsegtet egy reális rendszerváltozást illetően.

Az ellenzéki mozgalmakat egyébként a józan számítás és a nagyfokú taktikázás jellemzi. Magyarázhatja ezt részben az is, hogy a kommunista párttagok igen nagy számban vannak jelen soraikban. Álláspontjukat gyakran sikerül a többség körében is érvényre juttatniuk. Szinte mindenki a legnagyobb elragadtatással nyilatkozik például Petar Mladenov elűtitkárról (időközben már ő is visszalépett, *a szerk.*), s e véleményben nem nehéz felfedezni azt a – jobb szó híján – megelőlegzett és éppoly túlzott bizodalmat, melyet korábban a magyarok Pozsgayval, a csehek pedig Adamec miniszterelnökkel szemben tápláltak.

Csak a radikális ellenzék, számban igen csekély képviselői vélekednek úgy, hogy a közeljövőben esetleg ellenlépések várhatók a szélsőbal részéről. Magam is tanúja voltam a hadsereg nagy aktivitásának, mely országszerte, de különösen a főváros területén feltűnő. A tisztikar mellesleg azért is könnyen lehet majd egyfajta konzerváló tényező, mert a rendőrség és a biztonsági hivatal jogkörét az utóbbi időben, a lakosság egyöntetű követelésére nagymértékben korlátozták.

A legtöbben persze azt szeretnék, ha a sztálinistákat sikerülne kiszorítani a hatalomból. Az országba lépve az ember a gazdasági anarchia beszédes jeleit tapasztalja, melyek azért oly szókimondóak, mert palástolásukra kelet-európaian elmés és a mindennapi életet még elviselhetetlenebbé tevő megoldásokat vezettek be. A benzinhiányt a külföldiek számára a jegyrendszerrel vélték megoldani, aminek természetesen az lett a következménye, hogy a legtöbb helyen az üzemanyagot valutáért osztogatják (a dollárt mellesleg itt, Bulgáriában váltják a legmagasabb feketepiaci kulccsal), míg a külföldieknek szánt kuponok, azaz a benzinjegyek, ismét csak illegálisan, busás felpénz fejében, az üzemanyaghoz nehezen hozzájutó bennszülöttek birtokába vándorolnak át.

Hasonló a helyzet a közellátás terén is. Bár Szófia amolyan kirakatnak számít, az üzletekben alig találni többet mint vidéken. A piacok kínálata sem nevezhető bőségesnek, bár talán itt lelni fel leginkább az egykoron volt, és persze viszonylagos jólét nyomait. Igaz, borsos áron. Az átlagfizetés Bulgáriában 250 leva. A hús kilogrammja pedig olykor eléri ennek 10 százalékát is – ha egyáltalán kapható. Nem beszélve a vendéglői árakról: egy-egy vacsora – ha egyáltalán beengedik efféle helyekre a bolgár halandókat – elviheti az átlagbérnek az egyharmadát is.

Bulgária gazdasági élete sajátos kényszerpályára került, melynek közismert kelet-európai neve: hiánygazdaság. Az elmúlt időszakban, a maga sajátos módján féken is tudta tartani ezeket az igényeket éppúgy mint az inflációt. Viszont a jelenlegi liberalizálódás lehetőségeiben, időzített bombaként lapul a hiánygazdaság valamennyi kóros következménye. Nem csoda hát, hogy az egyik szófiai gyűlésen a következő feliratú táblával jelent meg egy tüntető: *Nyomor: köszönjük kommunizmus.*

A provotariátus békemadara

E számunktól kezdve folytatásokban közöljük amszterdami tudósítónknak a hollandiai alternatív mozgalmakról és pártokról írott sorozatát. Ennek első része a provo-mozgalom történetét elemzi.

A társadalom stukkó-munkása, a provo! – csenem a hasonlatot egyik manifesztumukból. Persze, senki sem veszi jónéven, ha álmában zaklatják. Félálomban természetesnek nevezhető reakció a hangoskodó fejebúbjára elhelyezett koki. Szakmai kockázat, mint ahogy a stukkó-munkás se lepődjön meg, ha a megdöngetett mennyezet agyag angyalkái, virágai a fejére hullanak. A provok provokációjára nem sokáig késett a válasz. Hosszú hajukban, szakállukban hamar csattogni kezdett a jópolgári intolerancia nagyollója.

Azért nagyon ne lepődjünk meg; a történelemben nem először.

„Mert nem vér és test ellen van nékünk tusakodásunk, hanem a fejedelemségek ellen, a hatalmasságok ellen, az élet sötétségének világbírói ellen, a gonoszság lelkei ellen, melyek a magasságban vannak." Részlet egy provo kiáltványból Esterházy Lili, avagy Csokonai Péter magyarításában? Lehetne, de nem az. – Pál apostol Efézusbeliekhez írott levele. A provok inspirációs forrásul nem kolduló buddhista szerzeteseket avagy sivatagi oszlop tetején időző remetéket választottak. Háziszentjeik többek között az anarchisták, De Sade márki és a képzőművész Constant, a Cobra csoport egyik alapítója.

1965 nyarán az amszterdami Spui tér Kedveske nevű szobra tövében zászlót bontanak a kedveskéknek csak igen ritkán és csak sértő szándékkal nevezett provok. A mozgalom egy év múlva Hollandiában és nemzetközileg is híres-hírhedtté válik. Pedig programjuk nem új, nem különleges: emberközpontú városközpontokat követelnek, harcolnak a növekvő légszennyeződés ellen, a kiskorúak szexuális felvilágosítása, a lakásínség ellen. Követelik továbbá a polgárok bevonását a helyi, körzeti és nemzeti kormányzat munkájába, az egyéni szabadság biztosítását, a homo- és heteroszexuális kapcsolatok egyenjogúságát, a teljes leszerelést és az önrendelkezési jogot Vietnámnak.

De kik voltak a provok? A név félreértésre ad alkalmat. Ugyanis először voltak az igazi provok. Nem ismeretlen típus, egy tanulmányban a következőket olvashatjuk róluk: „Kisebb-nagyobb csoportokban a városban kószáló fiatalok. Kötözködő, lökdösődő, cégtáblákat hajlítgató, kirakatokat bedobáló, autókat borogató csapat. (. . .) Provokatív magatartásuk – melyről nevüket először a szakzsargonban, majd a köznyelvben kapták – nem tiltakozás, csupán az unalom szülötte.

Másrészt volt a Ki a Bombákkal nevű, békés úton – többek között ülősztrájkokkal az atomfegyverkezés ellen tiltakozó művészekből és értelmiségiekből álló csoport, amely megelégelte az eredménytelen, közönybe fulladó tiltakozásokat, és provonak nevezve magát, provokációk sorával kívánta felhívni a figyelmet a politikai és társadalmi problémákra. A két csoportnak csak a neve azonos. Míg az elsőnél a provokáció öncél, az utóbbinál eszköz. A provok – a továbbiakban természetesen a második csoportról lesz szó – közös élménye a tehetetlenség. Gyalognak lenni egy játszmában, melyet nem te kezdtél, amit nem tudsz befolyásolni és befejezni.

Egyik első demonstráció-sorozatuk is ebből a tehetetlenségből fakadt. Tüntettek a trónörökös Beatrix és Claus von Amsberg házassága ellen, aki hitlerjugend és wehrmachtos múltja miatt szerintük alkalmatlan erre a méltóságra. Köztársaságpárti demonstrációk, füstbombák; követelik a királyság eltörlését. Eszményük az anarchisztikus, alulról építkező, decentralizált államforma. Hangsúlyozzák: az anarchizmus nem terrorizmus. Számukra az egyéni szabadság a legfontosabb.

Hivatalos provo ideológia nincs: ahány tag, annyi áramlat. Ha a skatulyázó elme mégis erőszakoskodik, háromféle fővonalat különböztethet meg: a Játékos, melyben az ember kreatív tevékenysége kap hangsúlyt. Inspiráció-forrás: Constant *Új Babilon* utópiája. *Új Babilon* jövőbeli város, ahol, a munka már teljesen automatizált, így az emberek játékos, kreatív tevékenységgel foglalják el magukat. *Új Babilon* egy jövő víziója, melyben az emberiség már nem csak élelem, de szabadidő felesleggel is rendelkezik, és átadhatja magát a haszontalan alkotásnak. „Csak a gazdaságilag haszontalan alkotás – ami többé nem a művészek kiváltsága – menthet meg minket az unalomtól és a fenyegető eltömegesedéstől" – elmélkedik provo-korszakában a későbbi főtörpe Roel van Duyn.

A provo művészet: a happening, mégpedig a „balos happening", melynek előfutárai a fehér és fekete misék, középkori misztériumjátékok, utazó vásárok, cirkuszok, a Dada, a szürrealizmus. Ezzel szemben a jobbos happening gyökerei a törzsi harci táncok, Dzsingisz kán ünnepei, Nero játékai, a mohamedánok szent háborúi, és általában a vallási fanatizmus jajongása, a bömbölő tömeg felett ágáló, háborúra uszító császárok és hitlerek.

A másik két fővonal a politikai és a helyi (amszterdami) érdekeket képviseli. A politikai áramlatot leginkább a vesztesekkel, az elesettekkel, a kisebbségekkel való szolidaritás, a harmadik ágat pedig a környezetvédelmi szempontok hangsúlyozása jellemzi.

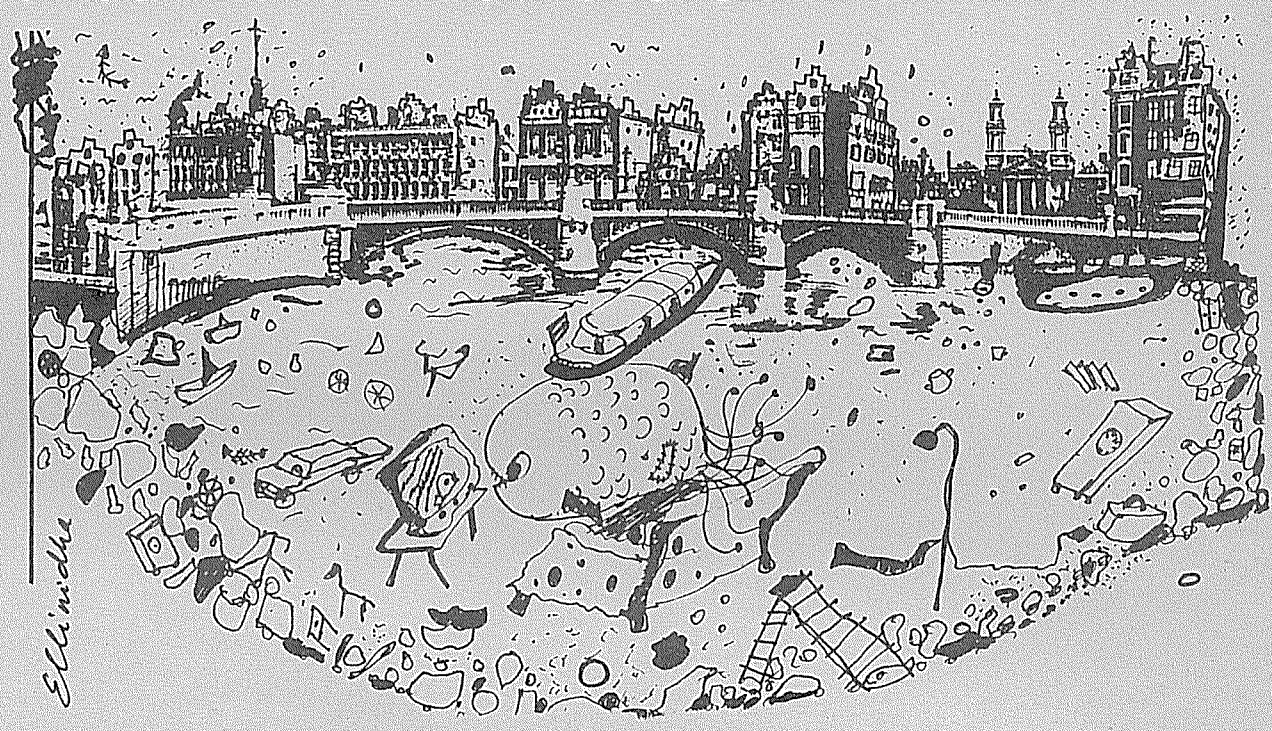
De kit képvisel a provo mozgalom? A provotariátust (?): „bázisunk nem a proletariátus, hanem a provotariátus" – írják egy ismeretterjesztő cikkben. Szerintük a szegény munkásosztály, mely az eddigi baloldali forradalmak bázisát adta, eltűnt, összeolvadt a burzsoáziával és ma egy tévénéző, autózó, bőrfotelben pöffeszkedve pipázó szürke masszát képez. Helyére egy új osztály, a provotariátus lépett. Tagjai a beatnikek, huligánok, művészek, diákok. Ez a meghatározás némileg csalóka: a provo mozgalom nem korlátozta működését az ifjúságra. Barátai – mint ahogy ellenfelei is – minden korosztályban megtalálhatók voltak. Terveik – melyeknek nagyrésze a Törpék pártjának programjában él tovább: fehér, köztulajdonban lévő biciklik, légszennyeződés elleni kampány, a jobb gyerekgondozást célzó fehér-gyerek terv. A fehércsirke *(a provotariátus békemadara)* tervezett célja: fegyvertelen rendőrség, mely szociális funkciót tölt be; elsősegélyt nyújt, tüzet ad, fogamzásgátlót, keserű cukorkát, valamint csirkecombot osztogat az éhező provotariátusnak. Feladata még a meghibásodott fehér biciklik szervízbe szállítása is.

Fehér testek terv; a gyalogossal vagy bicikli stával szemben balesetet okozó autós büntetése az áldozat kórházba szállítása után, a test krétával körülrajzolt területének háromcentiméter mélységű kivésése és fehér aszfalttal feltöltése. Megannyi felkiáltójel, a gázpedált taposó lábakat fékezendő.

A provok és a Törpék pártja közötti átfedés mind programjukban mind tagságukban elég jelentős, ám a különbség sem elhanyagolandó. A Törpék a harmadik, környezetvédelmi rész megtartása mellett, főleg az első, a játékos vonalat erősítették. Szimbólumrendszerük jóval kidolgozottabb, egységesebb: eszköztárukból hiányzik a provokáció. Buikhuizen professzor 1966-ban megjósolta a provo mozgalom bukását. Ennek okait a következőkben látta: a játékos elemet megfojtja a politikum, a felépítmény nélküli szervezet életképtelen, a hírérték, és előbb-utóbb megszűnik az újszerűség varázsa. A külvilágban a drasztikus rendőri akciók kiváltotta rokonszenv a hatósági módszerek enyhülésével egyidejűleg eloszlik. A külső nyomás lazulásával csökken a belső összetartozás érzése, kirobbannak a belső ellentétek.

És így lőn. A mozgalom nemsokára felbomlott. Nem oldott meg problémákat, de kimondva, többé már el nem hallgathatóvá tette őket.

A provotariátus nem szűnt meg végképp, csak fedezékbe vonult, ahonnan kisvártatva törperuhában gombával a kézben bukkant elő. ■

... *képernyőről* folytatás az 1. oldalról

egy a dolog, hiszen matekból bukásra áll, hadd lássák, ki ennek a gyereknek az apja. Lehet, hogy rántott csirke volt vacsorára, lehet, hogy csak hideg felvágott uborkával, de bármi volt is, a következő ülkésszakon a képviselő fölállt és kis papírjairól, ahogy Karinthy mondaná, *és mekegve és makogva* felolvasta az Anyunak megígért mondandóját.

Mit tesz a televízió? Egyre többen és többen léptek halált megvető bátorsággal a nyilvánosság elé, megmondták ám, hogy a faluban rossz a bekötő út, nincs járda, meg hogy ihatatlan a kútvíz, de persze ez utóbbiról nem tehet sem Bős, sem Nagymaros, sem Maróthy, a vonzó mosolyú környezetvédelmi miniszter. Az ülések így lassan igazi *show*-vá váltak, itt-ott már a divatbemutató is kezdett polgárjogot nyerni, s ez után jött a nyári szünet.

Ez év őszétől megváltozott a kép. Elkészült a szavazógép, minden képviselő saját kitűzhető mikrofont kapott. Azért ez sem ment könnyen, hol az egyik gombot nyomták meg, hol a másikat, hol a mikrofon nem akart megszólalni, de végül szinte minden rendbejött. Csak itt-ott változtak az arcok, tekintettel arra, hogy a kézfölemelősdi helyett új játék terjedt el, a képviselők visszahívása. Kit azért hívtak vissza, mert három évig elfelejtett megjelenni a választókerületében, kit azért, mert vörös csomagolású edami sajt, akarom mondani, vaj volt a fején. Mindez együttvéve mégis csak ösztönzőleg hatott a képviselőkre. Vagy talán inkább az utca hangulata. És persze Pozsgay egyszavas varázsüzenete, amikor egy olasz lap útján hazaüzente, hogy 1956-ban „népfölkelés" volt és punktum. Hogy pontosak legyünk: az üzenet még tavasszal hangzott el, de visszhangja nyárra, Nagy Imre temetésére erősödött föl, hogy azután az immár „forradalom" évfordulójára országos kiáltássá váljék, amely kiáltást a Parlament erkélyéről Szűrös Mátyás suttogott el az összegyűlt százezreknek. (Közben pedig az MSZMP történelmi bizottsága, amely '56-ot lett volna tovább elemzendő és értékelendő, szép csöndesen kimúlt. Béke poraira.)

Ettől aztán elszabadult a pokol. Most már mindenki beszélni akart. Még az a hallatlan dolog is előfordult, hogy a képviselők nem csak előremeredtek az elnöki pulpitus, vagy az expozét tartó miniszter felé, hanem egymásra is néztek, sőt, tisztességesen, mintegy bocsánatért esedezve, közbeszólásra kértek engedélyt, hogy képviselőtársukra reflektálhassanak. Miközben az, akivel éppen nem értett valaki egyet, nyomban a politikai kultúrára hivatkozhatott, erre a szellemtörténeti fogalomra, amelyről a tánc- és illemtanárok bizonyára pontosan tudják, hogy micsoda, de egyetlen politikus sem fejtette még ki. Pozsgay sem, pedig úgy tesz, mintha ő titokban tudná.

A szeptemberi ülésszakon, amely egyébként októberbe nyúlt, s csupán a kóbor apácák megtévesztésére nevezték szeptemberinek, egyre inkább érezni lehetett, hogy forr a levegő. Az ijedt Parlament rögvest megszavazta – igaz, kissé feszített ütemben – az alkotmánymódosítást, a választójogi törvényt, és mind a sarkalatos törvényeket, annak jegyében, hadd lássa mindenki, meg otthon az Anyu is, hogy olyan jogállamot teremtünk, annyi emberi joggal, hogy csak na. Volt közöttük egy rokonszenves kövér, fején palóc pártát viselő parasztasszony, aki csak egyszer szólalt meg, akkor is a szünetben, a tévé riportere előtt, hogy ő bizony nem akar többet képviselő lenni.

S akkor következett be, hogy az MSZMP testületileg kilépett önmagából, és azóta is lesunyt tekintettel keresi az elveszített M betűt. Feje fölött meg a Parlament, minthogy az is kilépett önmagából, sorra megszavazta a Munkásőrség feloszlatását, az MSZMP kivonulását a munkahelyekről, s nevében és helyette az ájtatos Békesi pénzügyminiszter imára összetett kézzel igyekezett elszámolni az MSZMP vagyonáról. Annyiról és úgy, ahogy ő látta jónak, bízván abban, hogy a képviselők *gentleman* külsejét és kivételesen jól szabott *zakóját* elfogadják szavahihetősége zálogául. Igaz, ekkorra az SZDSZ már vagy 60 ezer aláírást gyűjtött össze abból a 100 ezerből, amennyi szükséges volt ahhoz, hogy népszavazást rendeljenek el ebben a kérdésben.

Egyre kedélyesebb lett a Parlament. A tisztelt képviselők némelyike már azt is megengedte magának, hogy humorizáljon, a többiek meg, hogy nevessenek. Mindezeken túl, a legutóbbi pénzügyi vita kapcsán több mint százan jelentettek be módosító indítványokat mindezzel mintegy azt példázván, hogy eljutottunk az államtól a társadalomig. Eljutottunk? Ez a Parlament már nem az a Parlament? De bizony ugyanaz. Nem szándékaiban, de hozzáértésében, felkészültségében, működésének technikai feltételeiben.

Amire e sorok megjelennek, minden valószínűség szerint az országgyűlés már feloszlatta önmagát. Remélhetőleg kevésbé lesz nevetséges, de a honanyákban és honatyákban több lesz az igazi, a felszabadult, a felszabadító, a teremtő humor. Még akkor is, ha gazdasági helyzetünk nem sok mosolyra ad okot.

Spectator

Szocreál

Bojár Iván András

„Az új év hótalan fagyos hajnalán usankás férfi tart a trolibusz végállomásához. Talpa alatt szétporladnak a tömbházakból ledobott csillagszórók üszkös maradványai. Hosszú párafelhőt fúj maga elé, kesztyűs kezében divatos reklámszatyor."

A humán tudományok körében, ha azok bármilyen stiláris kérdéssel foglalkoznak, gyakorta ütközni külső, idegen hatásba. Olyan, eleinte szokatlan szemléletre utaló motívumra vagy formai, technikai megoldásra, amit csak lassan sajátít el egy másik kultúra. Mostanság, mikorra a néprajztudomány és a művészettörténet kikutatta a tatár és török hatásokat hazánkban, még idejekorán vessünk számot azzal a sajátos kulturális jelleggel is, amely a szocialista eszme terjedésével párhuzamosan hatott térségünkre.

Hosszan sorolhatnánk, mit vittek el nagy keleti testvéreink, a nagymama ártatlanságától kezdve több tucat esztendőnkig, de most fordítsuk meg a kérdést, mit hoztak s mit hagytak itt? A tatár hordák alapos fölfordulást csináltak, mindent elölről lehetett kezdeni, és részben ők okolhatók azért is, hogy kimaradunk a románkori építészetet ismertető nyugat-európai könyvekből. A törökök elvitték ugyan Isztambulba a budavári Nagyboldogasszony- (ma Mátyás) templom hatalmas kandelábereit, de itt hagyták fürdőiket, mecseteiket és minareteiket. Ránk hagytak egy sor közhasznú szót, hangszert, dallamot és nemzeti eledeleink felét. Mit hagytak, mit hagynak az oroszok nekünk? Ha laktanyáik fehérre meszelt betonkerítései mögé kukkantunk, odabent szabályos városok látszanak, alacsony, igénytelen házakban üzletek, fodrászatok, egyéb szolgáltató intézmények. Hatalmas, üde Lenin képek alatt copfos kislányok hintáznak, kismamák gyerekkocsikat tologatnak, minden olyan mint otthon. A tízemeletes puritán panelházak ablakaiból ládák, hálók lógnak, meg szánkó és ki tudja még mi minden, meg hogy mi okból? Amikor egyszer üresen hátrahagyják mindezt, mi végre benyomulhatunk. A korábban stratégiailag fontos városokban egycsapásra megszűnik a lakáshiány, birtokba vesszük az általuk épített sportlétesítményeket, repülőtereket; egy kicsit kinyújtózkodhatunk majd. Nem lesz túl szép egy ilyen város, biztosan okoz majd bosszúságot is, hiszen házaik nem mindenben felelnek meg komfortigényeinknek. De mindent összevetve, több jóra számíthatunk mint rosszra. Az viszont sejthető, hogy kivonulásukat követően már nem forradalmasul újra a honi házépítés stílusa és metódusa. Panelépítészetük réges-régen hatott reánk s akkor nem is a hatalom eszközeivel. Magyarországra a hatvanas években csaptak be a betonblokk-racionalizmus nemzetközi hullámai. A szovjet házgyárakat csak a magunk megtréfálására vásároltuk, azóta is évente több százan buknak kacagva a mélybe a toronyházi lengőablakokból.

Azt mondják, a panelből készült épületek nyolcvan évre lettek tervezve, de szerencse, ha ötvenet kibírnak. Több hatalmas telep már lehúzott húsz esztendőt, falaik készséggel eresztik át a magaslati áramlatot. Ilyenkor olyasfajta fütyülés hallik mint a sztyeppén. Farkasok nem ordítanak ugyan, de két lakással odébbról az Esti Mese frissecske muzsikája szivárog át. Amikor gyermekeink középkorúak lesznek és generációjuk a társadalom pillérévé válik, megint csak nagy lakáshiány lesz minálunk. És tulajdonjogi katasztrófa is, ha többszázezren a pechesek közül panellakást örökölnek peches szüleiktől, s a milliókat érő magántulajdon kimállik alóluk az évek során.

Szomszédunk egy nehezen megfogható valamit hagyott itt tehát: a létezés egy formáját. Olyat, amely azonos Murmanszkban, Ploiestiben és Mátyásföldön. Ide citálhatók ugyan a statisztikák a neurotikusokról, alkoholistákról, öngyilkosokról, de nem az az érdekes, ki kerül be a Guinness Book-ba, hanem, hogy meddig kell elszenvednünk ezt a létezést. Nemzeti hagyományunk részévé válik, mint a török ételek, vagy megértjük végre, mi az, emberhez méltón élni. Amikor az újesztendő hajnalán tett magányos séta is megváltozik. Nem lehet tudni mitől, utólag mégis pontosan érezhető: most végre jobb egy kicsit.

Talán észrevehetők a változás parányi jelei. A Budapesten múlttal rendelkező és újra föléledő polgári értékrend sokunk szemét új nézőponthoz igazítja. Körülnézünk belakott városunkban és időnként rácsodálkozunk számos, a megszokástól korábban észre sem vett házra, szoborra. A köztereket, hivatalos épületeket díszítő plasztikák egy röpke év alatt új tartalommal gazdagodtak. Az izmos, ökleiket lengető proletárokból, szemüveges, körzős mérnökökből kiveszett a fenyegető jelleg. Minden alkotás végre azonos önmagával, egy (ma már letűnt) hatalom reprezentációjának szolgálója, s mint ilyen, összehasonlítható Traianus oszlopával, Colleoni lovasszobrával vagy a számtalan Napoleon-portré bármelyikével. A szocialista realista művészetnek három korszaka van. A szociális eszmét a hatalmon kívül rekedt helyzetből agitáló és a totális diktatúrát kiszolgáló, történelemhamisító stílus után még csak most kezdődik a harmadik periódus. Ebben érlelődik ki a gyors elmúlás stílusa, és a korábbi tendenciák torzulásmentes megértése és értékelése. Az elmúlás folyamata már akkor elkezdődött, amikor a kortárs áramlatok formai tendenciái beszivárogtak a szocialista realizmusba és az agitatív, propagandisztikus tartalom elszakadt jellegzetes „szigorú" stílusától. Ez persze fölfogható a szocreál gazdagodásának is, azonban sejthető, ha a téma szükségszerűsége föloldódik a társadalmi, eszmei változásokban, és a szocialisztikus demagógiájú diktatúrák parancsoló megrendelései is megszűnnek, ez az irányzat ugyanúgy eléri a zsákutca végét, mint az általuk reprezentált rendszerek.

Az általam „szigorú" stílusnak nevezett formai tendencia az illegálisan készített és terjesztett nyomtatványok formanyelvéből ered. A munkásmozgalmi mitológia a stiláris jegyek elszemélytelenedését a lebukástól való félelem és a közérthetőségre való törekvés kettősségével magyarázza. Ezért ezt a stílust illegális stílusnak nevezi. Kétségtelen, hogy a plasztikában, illetve elsősorban a dombormüveken uralkodóvá vált a röplapokról átvett grafikus jelleg. Az archaikus művészetet idézi a formák, alakok ritmikus egymásutánisága, a legnagyobb felület elvének meglepően gyakori alkalmazása. A kompozíciókat formai és tartalmi tömörség jellemzi; épp ettől kap a szocialista realista mű gyakorta oly sajátos aurát. Leginkább ezeknél mutatkozik e stílus szocialista irrealizmusnak. Az sem érthető egészen, hogy egy tartalmilag hamis (agitatív vagy kritikai funkciójú), formailag absztrahált, illetve stilizált mű, mitől realista? A figurális kompozíciók alakjai mentesek minden egyéni jellegtől, a szocreál művész célja a jellegzetes típus megjelenítése s ezen keresztül az osztályé, amelyet éppen jellemezni kíván. Valahonnan innen erednek korántsem reális képzeteink a nagyhasú, szivarozó kapitalistákról, a feltűrt inget, simlédéres sapkát viselő proletárokról, s azokról a parasztokról, akik mint a halál, rendre kaszával a kezükben állnak elénk. . .

JOZEF ÚR ÜLT. . .

Nagy Zsuzsa

Jozef úr ült az emlékiratai fölött és sóhajtozott. Ha csak egy zsebkendőnyi kertem lehetne, nem szenvednék így! Elsétálnék a bokrok között és megadással hajlítanák tenyerembe fejüket a virágok! Elnézném a madarak reptét és hallgatnám hanyatt vetett testem alatt, hogy porladnak a rögök! Hajszálaim közt a hangyák járnának — bár ez utóbbi nem elengedhetetlen. . .

Jozef úr megdörzsölte borostás állát. Az utóbbi időben magányos volt, mint a falikígyó, amely ódon falakban él s csak éjjelente hallani őt, amint ütemesen kocogtat fejével, és a halálesetekkor búvik elő. Ilyen ütemesen rázogatta Jozef úr a fejét és a színe sem volt különb. Egy hete nem tette ki lábát a lakásból. Az ablakot pedig befüggönyözte, hogy a külvilág se zavarja az alkotásban. Jozef úr múltat idézett.

Írásaiban egy fennsíkon kóborolt, ahonnan jól látni a tengert. Több álmatlan éjszaka volt már mögötte, és a képek feltartóztathatatlanul jöttek. Meghasadó sziklafalakról, melyekben mint az ágyban, hosszabb-rövidebb közökben búvik meg a természeti lét: csigák, kagylók, halak, kihalt formák, eszmeiséggé, jelzéssé változott hajdani izgatottság. „Meszes vázak és bordaívek, üregek maradnak. Puszta geometria. Hiábavaló és érdektelen" — suttogta Jozef úr. Néha felkacagott, hogy tud-e kacagni még. Oly messzire vitték őt borongásában a képzetek. Majd elkomorulva lekarmolt néhány mondatot. Elvágta magát az ágyon, prédájául az újabb szenvedésnek.

„Hej, de megvert engem az Isten, mikor a Schúbertet adta mellém barátnak! Két napja nem ettem! Elegem van!" — lázadozott, de azért dolgozott tovább keményen. Mert barátja tukmálta rá a szorító szerződést, melynek előlegét lassanként felélte, hogy az emlékiratait késedelem nélkül szállítsa egy szerkesztőségnek. A lapok gyorsan teltek. Azután átjavította a sorokat, és a javítás fölé más szavakat írt. Majd lefestette az egészet. És erre újra írt valamit. Kiment, kezet mosott, nézte milyen fintorokat vág a tükörben. „Borzasztó" — dünnyögte, és a szobában lerogyott egy székre. „Nem akarok írni!" — nyöszörögte. Ember, ember, ember! ! ! És ezt le is írta.

Jozef úr minden hajnalban részegen dőlt be az ágyba. „Jasmin, segíts!" Csüggedtebb és fáradtabb volt mint valaha. Egy erőteljes pont után, mely szinte kivéste a papírt, Jozef úr elhajította a tollat. „Ha ennyiből nem ért meg az a nő, akkor végeztem vele!"

Jozef úr nem bírta tovább, kiosont a lakásból. Kedvelt kávéházát épp most söpörték. A kitárt ajtón besurranó szél bánatosan pöndörgette az újságok széleit, egy-két levelet teremtett elő, bejelentette, itt van az ősz.

Jozef úr leült a kirakatos nagy ablakok mellé, rosszulléte itt e békés környezetben enyhülni látszott, képtelenségnek hatott az iménti zaklatottság. Közönséges ősz van. Közönséges idő. Jasminra gondolt, elképzelte amint az füllent és megpirosodó fülcimpákkal bizonygat, mentegetőzik, majd gyöngéden mellére ejti fejét. Jozef úr elmosolyodott. Igyekezett megjegyezni ezt a képet. De még mielőtt a megnyugvás szétáradt volna, hiúság kerekedett föl: milyen hasznos is volt a tegnap, a tegnapelőtt, a sok-sok szorgalmas, átkörmölt óra! S mily nagyszerű látomások! „Nem holmi patikussegéd, hanem füstből viharfellegekből alászálló isten! Minden furcsaságom ennek köszönhető!" És Jasmin már csak egy távolodó alak volt.

Lustán végigpörgette a kézirattartókba szorított lapokat. Jozef urat ebben a kávéházban mindenki ismerte, de e kései órán a nagyterem szinte üres volt. Kereste szemével a fizetőt, Pietrot látta csak meg a galérián. Intett neki, jöjjön. Jozef úr pillantása gyakran megállt ezen a sápadt, sötét karikás arcon. S az, mintha várt volna Jozef úrtól valamit, úgy nézett vissza rá. Jozef úr mindenféléről képzelődött vele kapcsolatban. Például, megpróbálta kitalálni a jövőt. Egyszer ugyanis mindkettőjük számára érthetetlenül szóba elegyedtek egymással.

„Nem jó az, egy idősödő, badar úr szeretőjének lenni" — mondta Pietro. Rengeteget ittak. Jozef úr nem volt az a fajta vendég, aki ha beszeszelt, sírt és értelmesen akart nézni, olyan sem, aki ilyenkor vív meg saját természetével. Jozef úr szótlan lett és kétségbeejtően odaforduló. Oly szeretetteli némasággal nézte Pietrot, hogy az sietett a kiszolgálással, és egy-egy lélegzetvételnyi időre Jozef úr mellé telepedett, közel e sugárzáshoz. „Balsikereim és bűneim nekem is vannak — felelte Jozef úr — az egyik ember ilyen, a másik olyan, ám végtére is nem különbözünk."

Pietro amikor végzett, elmosta a poharakat, levetette a pincérkabátot és egy kínai vendéglőbe vitte Jozef urat. Fűszeres, megnevezhetetlen ételeket ettek és forró gőzt lehellő porcelán csőröcskéket emelgettek az ajkukhoz. Pietro itt otthonosan mozgott. Jozef úr elnézte őt, és tapogatózás és kérdezősködés nélkül jelentette ki, hogy Pietro gyermeki tisztaságot őriz. Pietro azt felelte, csak kilátástalanságot és ürességet. Mert a tisztaság nem öregszik, és nem harcol, felelte neki Jozef úr. De Pietro mondta, hogy bűntudatot sem érez. Azt nem is kell, csak változtasson, mondta Jozef úr. De akkor már gyöngyözött a homloka és keringettforgott vele a sok színes lampion. Pietro históriái dévajok, egyes részleteiben borsosak voltak. Külvárosi mulatóhelyeken kereste a kenyerét, és magányukban túlfűtött urak jártak miatta oda. „Inkább vágóhíd volt mint nászágy" — mondta. „Te erős vagy, azt csinálsz majd magadból, amit csak akarsz" — felelte Jozef úr.

Jozef úr felállt, és a kávéház bejárata melletti dézsákba ültetett légszomjas növényeket szemlélte. A lombok remegtek: közeledik a reggel. A remegéstől újracsak eszébe jutott a lány. Jasmin. S az elutazása. Szemfényvesztő gyorsasággal pergett le előtte a jelenet. Nem volt se szebb, se jelentősebb a valóságosnál. Tisztán látta, ami történt. A búcsúzás, kudarc. Jasmin fenn áll a vonaton, fehér inge lebeg, mint mögötte a szélben a kendők, Jozef úr ferdén rábillenve a lépcsőkorlátra, míg az utolsó csomag is felkerült. . . és semmi ihletettség, csak a szomjúság. Mert szörnyen szomjas volt. Jasmin vár, mosolyog és Jozef úr semmit sem érez, csak ezt. Hogy menten szomjan hal. Menjen már! Menjen. . . Hogy rohanhasson a restibe egy pofa sört inni, ásványvizet, vizet. Vizet!

És amint a vonat dugattyúi mozgásba jönnek, a gép nehézkes hortyogással megindul, visszhangoznak rá az épületfalak és a kerítések, Jozef úr szemét elönti a könny. A megkönnyebbüléssel együtt jön fel az éles fájdalom. A vonat az emberi sorfal között kigördül. Jasmin, Jasmin! a crescendo csak most, a kellő szavak, örök egy, változatlan módon. Így hullik a jelenet az időbe. Panoráma, képeskönyv az állomás, a tömeg; a valódiság egyetlen szeletkéje az integető fehér kar.

Jozef úr megborzongott, összehúzta kabátját a hajnali szélben. Pietro állt mellette.

— Hívassak kocsit? — szemlátomást azon buzgólkodott, hogy Jozef úr közelében lehessen. Volt valami szégyenlős takargatás ebben a mosolyban.

Jozef úr összerezzent. „Hogy mit. . . kocsit?" Most fedezte föl Pietro furcsa mosolyát.

— Nem. . . nem, arra kérem, juttassa el a postára ezt a levelet, én úgyis csak a zsebemben hordanám. És ne nézzen úgy rám, mint egy bűnbánó Magdaléna!

Jozef úr befagyott mozdulattal húzta végig haján a kezét. Mintha az érzelmeket törülné bele.

— No jól van, jól van — és a vállára tette a kezét. Kísérletező kíváncsisággal nézett bele a sötét szemekbe. A kék szikrák visszapattogtak ettől a keménységtől. Pietro egy kurta mozdulatot tett a vállával, épp csak, amint az izmok feszülése megváltozik. Jozef úr lekapta a kezét.

— A fene — dünnyögte -, mégis hívjon kocsit, de előtte hozzon ki még egy italt! — érezte, hogy egy kissé rideg a hangja, de ezt most nem bánta.

— Igenis, azonnal —, mondta Pietro, és sarkon fordult.

Liliomnak képzeli magát és elvonul sírva a nyomorult vackára — gondolta Jozef úr. Maga sem értette ingerültségét. „Amiért egyszer beszéltünk? Pátyolgassam?" Azért kicsit sajnálta az előbbi jelenetet. Mindegy, majd elrendezi magában.

A hajnal sötétlilán kelt. Jozef úr érezte, milyen sokat virrasztott, két napja semmit sem aludt. Most ott az ajtóban leste a pirkadat fényeit. Az utcán zihálva kaptatott egy éjjeli lány. „Bizonyára kávéozsonnáról álmodozik", igyekezett megjavulni Jozef úr.

Egyelőre elég, elég egyetlen hajnal. . . mire is? Jasminra gondolt, amíg a lány léptei elhaltak az utcafordulóban, hogy talán leszerelheti magában az undort. Pietro pillantása, mint Jasminé. . . Pietro jött az itallal. Jozef úr nézte, nézte lopva, amint öreges fáradtsággal imbolyog, a bútorzatot kerülgeti. Nem hozta oda, Pietro az asztalra tette le. Félig lehunyt szemmel ellenőrizte a poharat, felesleges gonddal. Jozef urat megejtette ez az arányérzék, ami a virágoskosár és a hamutartó viszonylatát egyenlő-oldalú háromszöggé változtatja: a tárgyak rendje, egy ember rendje.

— Pietro, akar tőlem valamit?

De mindeközben egy aranyvégű cigarettát dugott a szájába mint aki összefüggő történetet adott elő és most vége. Pietro ránézett:

— Semmit! — és egy röpke pillanatig várt, hogy semmi tévedés se csússzon a pillanatba.

„Évekig ringyóskodtam, és még most is, de vártam, vártam valakit."

„Ugyan, ugyan — gondolta Jozef úr —, minden reménytelenül viszonylagos, és mindig véletlenszerű. Néhány meleg szó, vigasztalás. Nem is értem. Néha förtelmes rútak az angyalok."

Pietro mögött még jóideig üresen lengett a konyhai ajtó.

Részlet a *Jozef úr* című regényből. ■

Gulácsy Lajos: Na 'Conxypan-i utcarészlet (1909)

Egy irodalmi szalonról

Egyesítjük az elméletiség és az érzékiség különálló mezsgyéit, még ha beledöglünk is!

Hekerle László

A Rainer Mária Társaságot 1984. május 8-án, a Múzeum Kávéházban alapította meg hét, többé-kevésbé pályakezdő, többé-kevésbé ifjú irodalmár: *Garaczi László*, *Hekerle László*, *Kukorelly Endre*, *Márton László*, *Németh Gábor*, *Pál Ferenc* és *Abody Rita*. A közösség- és műhelyformálásnak az az igénye, amely ily módon öltött testet, ekkor már több mint egy éves múltra tekintett vissza: 1983-ban „irodalmi szalon" alakult egy magánlakáson (ezt az évek folyamán több más, hasonló követte), s itt felolvasások, a felolvasásokat követően elemző jellegű beszélgetések zajlottak, amelyeknek legrokonszenvesebb vonása a nem-szakmabeliek részvétele volt. Az ehelyt megismerkedett írók egyre többet igyekeztek együtt lenni más helyeken is, kávéházaknak tudni kívánt intézményekben rendszerint, meg kocsmákban is persze. Az RMT-ben azok léptek egymással könnyű szívű szövetségre, elkülönbözve kissé a többiektől, akik kiváltképpen *megtetszettek* egymásnak. Sem politikai természetű közösség, sem másféle eszmei prekoncepció nem játszott igazán szerepet — hála Istennek, mert az elfogulatlanság: a szellem királyi útja — az „együtt lenni" intenzív óhajtásában. Sokkal inkább ama „ízlés és kedély", amely ebben az összefüggésben került át az Örley István Baráti Kör és a *'84-es kijárat* című folyóirat létrehozásának indítékai közé.

Az RMT 1984. június 4-én tartotta első estjét az FMK-ban, majd szeptemberben több napos rendezvénysorozatot szervezett *Mária Fesztivál; Mért nem danoltok?* címmel a Belvárosi Ifjúsági Házban. A cím roppant gyanakvást ébresztett az engedélyezésre hivatott intézmény hivatalnokaiban, akikkel igen nehézkes volt megértetni, a társaság névadójául választott költő nevének játékos és idézőjeles használatát: a *vezeték*név helyetti *keresztn*év-választást. („Mondja, ez nem valami *maria-huana* fesztivál itt a maguk részéről?" „Nem: Rainer Maria Rilke egy bizonyos német költő." — „Miért? ! !")

Ugyanebben az évben került sor a társaság harmadik közös estjére. Ezen az esten a résztvevők a maguk kitalálta irodalmi játékot hozták első ízben nyilvánosság elé. Ez a következőképpen fest. A játékmester kiválaszt egy bizonyos irodalmi szöveget, amelyet a többiek előtt titokban tart, és külön-külön minden résztvevőnek egyfajta szerep-átiratot, szövegtranszformációt készít belőle úgy, hogy a változat szavai szerint nem, de lényegi mondanivalója szerint utaljon az eredeti műre. A résztvevők kedvük és ízlésük szerint alakítják tovább ezt a hívó-szöveget, s az így létrejött szövegek jelentik a játék egy-egy fordulójának eredményét. A kérdés az volt, hogy pusztán tartalmi összefüggések révén mennyire közvetíthető és idézhető fel egy írott mű szelleme. Az eddigi tapasztalatok szerint semennyire, de a szerzők hallatlanul izgalmas és érdekes, karakterisztikus és egyéni műveket teremtettek.

1985 májusában az Astoriában más irodalmi csoportokkal — *Lélegzet*, *Fölöspéldány* — és számos, különböző generációbeli író részvételével megalakult az Örley István Baráti Kör; ettől kezdve az RMT tevékenysége, legalábbis időlegesen egybeolvadt, e félszáz alkotó nyitott, minőség- és esztétikum-centrikus szövetségének lendületes tevékenységével. Ebben az időben még az irodalmi szövetkezés, különösen ha, miként ez is, hangsúlyozottan apolitikus volt, nyomatékos szembenállást jelentett mindenféle ideológiai struktúrával.

1986-ban váratlanul, irracionális körülmények között, orvosi műhiba következtében meghalt Hekerle László, valamennyi működő irodalmi generáció és irányzat élénk és elfogulatlan szellemű, tevékeny reménybeli kritikusa. Az ő halála az RMT tevékenységét is jóidőre megakasztotta, és a hozzá legközelebb álló irodalmi generáció fiatalságának — testi fiatalságának — végét, gyermekségének lezártát is jelentette. A Rainer Mária Társaság tevékenysége tavaly indult újra a már leírt irodalmi játék újabb fordulójával, és azóta is tart. A társaság időközben két újabb taggal gyarapodott: Földényi F. Lászlóval és Kemény Istvánnal. Az eltelt idő alatt az akkori kezdők ismert és elismert alkotókká lettek. Az új korszak irodalma nem az ugyanazt a kort más szavakkal fogalmazóké, hanem a más életteny éket előidézni és szóra bírni képesekéi lehet csak.

Nem véletlenül került e kurta ismertetés mottójába Hekerle László neve. Az ő ideje nélküle jött el ugyan, de szükségképpen megtörtént — égi rendelkezés látszik lenni erről —, hogy látni- és szeretnitudása, spirituális hozzátartozóinak életében és műveiben egyképpen munkál majd tovább.

Abody Rita

Jaap Blonk

Dada–előadása

Siralmas örökségünk, a kételkedés, jön velünk, bármerre is visz a lábunk. Majd nagynehezen elköszön, néha lesöpri egy hatás. Így nézni magunkat s a világot, ahogy Jaap Blonk sugallja, az lenne szép! Mert gyermeki lenne és felszabadult, s minden groteszkssége ellenére — hiszen groteszk a pillanat, mikor egy ily nagyra nőtt, férfikorú ember gyerekké vetkezik — hálásan előljárna a magunk megismerése felé vezető úton.

A Dada, 1916 körül, megunva a nyelv elsekélyesedett, konvencionalizálódott egynemű kanyarulatait, másféle eszközöket keresett, hogy eredeti kifejezőképességünket, az ember megnyilvánulási vágyának autentikusabb módját megtalálja. Így alakult meg Svájcban a *Cabaret Voltaire*. Ez a keresgélés, jóllehet nem volt haszontalan, sőt új, frissebb hajtásokra késztette a művészetek ősi fáját, mégis, mint kifejezőeszköz speciális és elszigetelődő jelenség maradt. Nem hiába írja Nemes Nagy Ágnes, hogy bármennyire sajnálatos, azért a genny, és a menny nem azonos fogalmak. Tyhja, a jelentés súlyos teher. . . És mégis, hetven év után itt van ez az este — Jaap Blonk előadása a Szkéné színpadán.

Az *Ursonate* Kurt Schwitters, a magányos, magán-dadaista alkotása. Első sora így hangzik: „Fümms bö wö tää zää UU, pögiff, kwii Éé." Ez után további tíz évig (1922 és 1932 között) dolgozott ezen a klasszikus szonátaformát adaptáló művén, amely négy részből áll: Erster Teil, Largo, Scherzo és Presto. Elképzelhető, saját korában miféle megbotránkozást okozhatott, hogyha meghallgatása még most is kényelmetlen csodákra képes. Jaap Blonk (született 1953-ban Woerdenben, Hollandiában) színpadra vitte az *Ursonate*t (Ősszonáta), dadaista és futurista játékelemekkel vegyítve e művet. Amely máig különleges kvalitásokat őrizhet, mert ahogyan a művész írja, egy tilburgi katolikus művészeti főiskola éttermében szelíd erőszakkal félbehagyatták vele előadását.

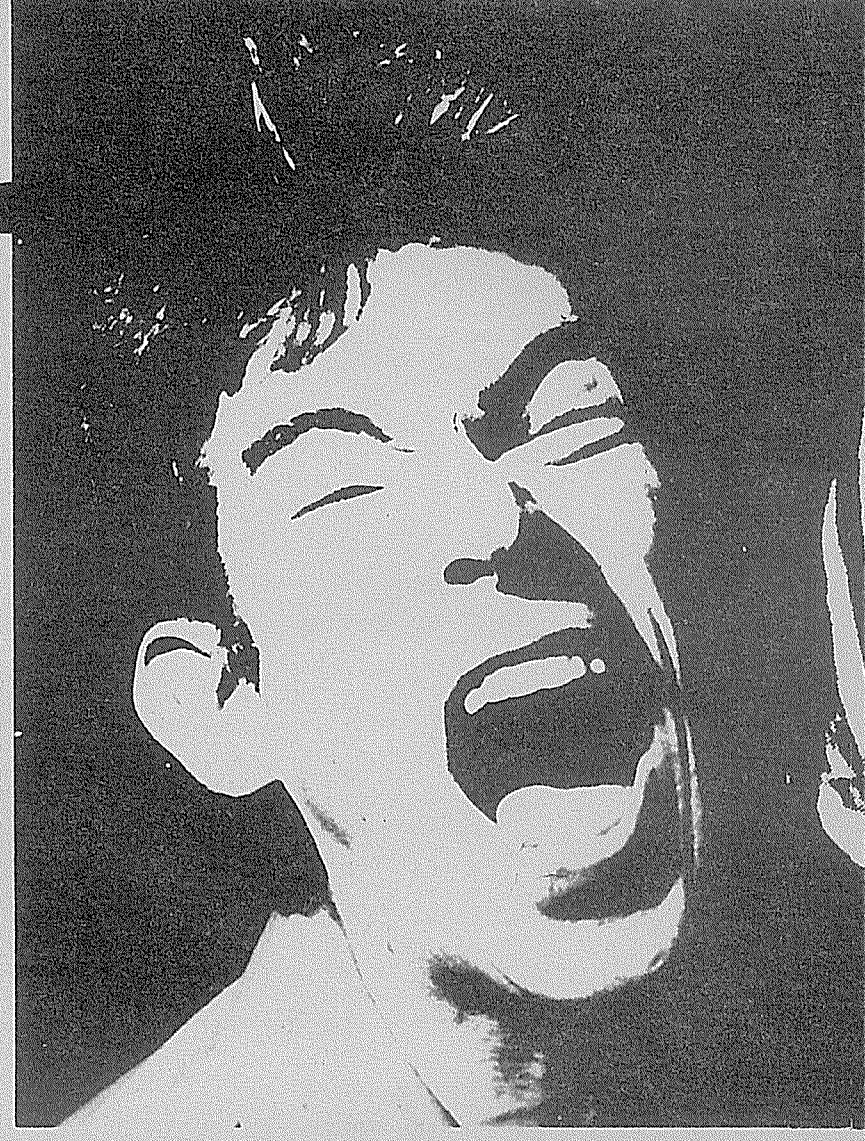
Lanke trr gll
pe pe pe pe pe
Ooka ooka ooka ooka
Lanke trr gll
pii pii pii pii pii
Züüka züüka züüka

— mondja Jaap Blonk gyermeki, ám vérfagyasztó mosollyal, térden, imádságra kulcsolódott kézzel. A burleszk elemei bujkálnak előadásában, mert hiszen ezen a nyelven moralizál, alkalmasint a diktátorok hangzatos bődüléseit imitálja, történeteket mesél, arról nem is szólva, hogy egyazon képzetet kelt valamennyi nézőben, amikor vörös zászlajával fel-alá jár és állami ünnepeink, katonazenekarának hangjait pergeti-bummsztattázza. Majd sikkantások, ámulások, a felháborodás és kétségbeesés hangjai, valóban egy gyermek mágikus történetmesélése; s mint ilyen ellenállhatatlan. Nem lehet nem szeretni. Elnézzük Jaap Blonk megvesztegető mosolyát, melyből immár végleg kiveszett felnőttségünk fanyar önelégültsége, az a jellegzetes züllött vonás, és meglehetős nehezen, de belenyugszunk, őellene kár volna védekeznünk.

Az előadás folytatódik, a Baba-Oemf trió Hugo Ball hangkölteményeit adja elő. Ő volt az első Dada kirobbantója. És látjuk, amit látunk, halljuk, amit hallunk: a sokkoló hatás a zenén keresztül ér el minket. A játék és improvizáció szétgöngyölhetetlen, a humor erőlködés nélkül hat ránk, akik az immár polgárjogot nyert nyelvnélküliségben leledzünk, pelyhesek és törékenyek vagyunk, és zavartan mosolygunk vissza Jaap Blonkra, amikor a szaxofonnal vitázik.

Lanke trr gll Rmmp Rmnf Lanke trr gll. . . — meséljük egymásnak hazafelé menet.

Nagy Zsuzsa

HOLMI

1989 októberében a Magyarországot szökőárként elöntő újságözönben jelent meg, álszerény közvetlenséggel. Előbb is tudtuk, hogy új irodalmi-kritikai havilap fog indulni, a beavatottak már mondogatták, hogy „Radnótiék csinálják", az előzetes suttogópropaganda igéretes színvonalról beszélt.

Azóta már a második szám is megjelent. Kézbevaló, csinos nyomtatvány, világosbarna fedelén apró bagollyal, mely egy ókori görög ivóedényről származott át emblémának.

Szerkeszti Réz Pál, Domokos Mátyás és Radnóti Sándor.

A munkatársi kör is csupa illusztris nevet rejt, a népies tábor diszkrét hiánya alig tűnik fel.

Egy új folyóirat első száma természetszerűleg programadó repertoárral bír. Vezércikk, beköszöntő helyett a HOLMI Vörösmarty Mihály *Mi baj?* című versét és Nagy Lajos *Budapest Nagykávéház*ának részletét közli.

Ha megpróbáljuk szegmentálni az összeállítást, elsőként különösebb nehézségek nélkül elkülöníthetők nagy halottaink és kiváló kortársaink jobbára publikálatlan versei és Mándy Iván prózája. Alighanem Réz Pál ízlését és informális kapcsolatait dicsérik ezek az oldalak.

Ezután Timothy Garton Ash Közép-Európa-tanulmánya jelez egy cezúrát. Az éles elméjét kávéházi politológiába oly szívesen mártogató szerző alighanem népszerűbb kies honunkban mint saját hazájában, ahol jobbára publicistaként ismerik. Szövege okos fejtegetéseket tartalmaz, publikálása nem téveszthet célt.

Három erdélyi szerző következik ezután: Horváth Imre és Kányádi Sándor felejthető versekkel, Bajor Andor üdítő egypercesekkel képviseli a szerkesztők elfogulatlanságát és nyitottságát irodalmunk egzotikus színfoltjai iránt.

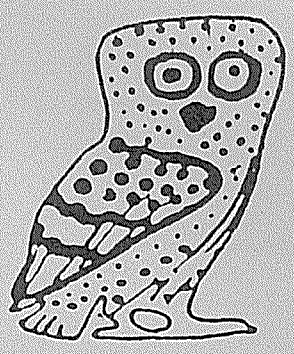
Az ezután következő oldalak hitünk szerint a jövendő HOLMI-kat előlegezik meg: irodalmi és zenei tanulmányok, versek, visszaemlékezések és esszék váltogatják egymást élvezetes kavalkádban, de az átlagosból mindig kiemelkedő színvonalon. Nem rejthetjük véka alá ama gyanúnkat, hogy a szerkesztők alighanem az egykori *Nyugat* szellemét igyekeznek újjáéleszteni. Hogy a legendás előd minőségi mércéjét megütik-e majd, azt a recenzens helyett az idő fogja eldönteni.

Az említett kavalkádból szikrázó szellemével ragyog ki a Szentkuthy Miklós hagyatékból előkerült részlet, mely 1935-ben íródott. (A második számban eleddig publikálatlan Kosztolányi levelek kerültek elő Réz Pál bűvészkalapjából!) Szentkuthy hallatlan eréllyel példázza ezúttal is, hogy a grafománia szó és jelzőáradata milyen hihetetlenül jól megfér a végtelenül precíz fogalomhasználattal. Rilke *Korai Apollójának* bravúros elemzése ékes tanulsággal szolgálhat Fodor Gézának arra nézve, hogy kellő beleérzéssel és hozzáértéssel milyen megvilágosító erejű lehet egy megfoghatatlannak hitt vers analízise.

Pár oldallal odébb ugyanis Fodor átfogó igénnyel elemzi Petri György költészetét, illetve mindazt ami *nem* Petri költészete, de elvileg összefügghet vele. Írása pontosságot és tudományosságot mímel, mint minden olyan filosz elemzése, aki alapvetően nem érti azt, akiről beszél. Tanulmányának közlése alighanem a HOLMI legnagyobb baklövése. Nehézkes, dagályos okfejtése úgy éktelenkedik a feszesen szerkesztett oldalakon, mint egy rokokó asztalkára helyezett bűzlő karburátor. Elnéző jóindulatunkat vele szemben bizonyítsák saját sorai: „Elvont-radikális világképünk, amelynek oly kevés közvetlen kapcsolata volt empirikus történelmünkkel, sőt annak ellenében jött létre, közvetve ugyanannak a történelmi fejlődésnek az eredménye volt, mint a történelmi empíria."

A HOLMI végül külön *Figyelő* rovatot szentel a frissen megjelent magyar köteteknek és fordításoknak. Fura módon itt kap helyet Nádas Péter Thomas Mann naplóiról írott tanulmánya, mely — bátran állítható — az utóbbi évek legszebben és legalaposabban fogalmazott irodalmi okfejtése.

-korneusz

Veszedelmes viszonyok

Stephen Frears filmje

A párbaj az üzekedési harc maradványa, tehát becsületfogalmaink is azok.

E frivol hangzású ítéletet századunk egyik legmegfontoltabb írója hozta magánhasználatra, mintegy azt villantva maga elé, hogy lényegesnek hitt morális problémáink mélyén atavisztikus ösztönharcok húzódnak; erkölcsi átfogalmazásuk csupán számonkérettetésüket szolgálja. Ezt a gondolatot idestova kétezer éve palástoljuk, miközben impozáns etikák díszletfalai mögött görgetjük magunkkal vágyaink és ösztöneink terhét.

Stephen Frears és Christopher Hampton filmje nagyszabású párbajként indul, amelyben két egyenlő képességű negatív hős készülődik csatára, hogy aztán egymás végzetes megsebesítésével döntetlenre hozzák ki kétesnek tartott viadaluk eredményét. 1784-ben Choderlos de Laclos a hozzá jutott levelek közreadásaként álcázta regényét, amelyben a világirodalomban példátlan merészséggel a gonosz fondorlatok játékszereként mutatta be a szerelmet. A szerelemet, melyet a trubadúrlíra hagyományozott ránk, s melyről a mai napig sem illik tudni, hogy — fikció.

Miről van szó? Merteuil márkiné és Valmont vikomt két végtelenül kulturált, társaságbeli arisztokrata, akik mindent tudnak az emberi vágyakról, indulatokról és hiúságról. Kifinomult gonoszsággal mindezt a saját érdekeik szolgálatába állítják, és rendhagyó módon osztják meg tudásukat egymással. Kiinduló tételük roppant egyszerű: a férfi a nőt kívánja, a nő a férfit, és bizonyítani lehet, hogy vágyaik kielégítésére bármire kaphatók, ha a társadalmi normák külcsínye betartatik. Nagyszabású kísérlettel bizonyítják igazukat, náluk sokkal butább és ártatlanabb alanyokon. Vesztükre magukra is kiterjesztik a tételt, és — mivel igazuk van — mindkettejüknek bukniuk kell.

Laclos természetesen élt a levélregény műfaji lehetőségeivel: művében egymást keresztező, egymásnak felelő, másokat tudósító levelekből bontakozik ki a dráma, melynek minden szereplője látszólag egyenrangú és egyaránt érintett. Kötelező erkölcsi tanításként egy nagyszabású botrány hátterét ábrázolja, miközben alig hagy kétséget olvasóiban arra nézvést, hogy kik a tényleges főszereplők, és hogy a botrány kipattanása csakis az ő kénye-kedvükön múlott. Illetve erre kényszerültek: egymás legyőzéséhez saját képmutatásukat kellett leleplezzék.

Christopher Hampton előbb dramatizálta, majd forgatókönyvet írt a klaszszikussá vált rokokó regényből. Jó érzékkel jött rá, hogy elég átcsoportosítani, összesűríteni és főleg felpörgetni a cselekményt, a dialógusokat készen szállítják a regénybeli levelek. Figyelembe vette, hogy a kosztümös film ugyanolyan ismerős jelrendszerként működik kortárs kultúránkban, mint bármilyen videoklip, az eredeti mű mondanivalója ugyanakkor semmit sem vesztett három évszázad óta. Sőt, a gyönyörű díszletek, a káprázatos ruhák, de még a 18. századi zenei motívumok is csupán felerősítik a jelenidejűséget. A mű mondanivalójának érvényességét erősíti, hangsúlyozza a történelmi távlat: pszichologizáló korunk kitalálta ugyan a szabad szerelmet, de szentimentális öncsalással ragaszkodik elkülönítéséhez érzelmi életünkben.

A rokokó kor szinte teljesen fel tudott oldódni a részletekben. A színek csipkék, cirkalmak tengerében — vélnénk — már el is tűnik az ember. Pedig soha, azóta se szántak kultúrkorszakok annyi időt a másikra, nem értek rá ennyi és ilyen részletes megfigyelésre, a legapróbb rezdülés és gesztus begyűjtésére. Az ész százada, köztudott, szentimentalizmustól áthatott, érzelmektől csöpögő korszak volt. Kevéssé köztudott viszont, hogy a Felvilágosodás kora milyen büszke volt szentimentalizmusára, és hogy a rációt nem tartotta összeférhetetlennek az érzelmekkel.

Choderlos de Laclos művében egy pillanatra sem tért el az ész és az érzelmek párhuzamos, egyenrangú szerepeltetésének követelményétől. Merteuil márkiné vallomásából kiderül, hogy tudatosan, kemény önfegyelemmel nevelte magát minden helyzetben higgadtan mérlegelő, érzelmeitől függetlenedni tudó, gesztusait és mimikáját maradéktalanul birtokló társasági hölggyé. Valmont legdúltabb állapotában is tökéletes megfigyelő, mindig minden szaváról, mozdulatáról tudja, hogy milyen hatást vált ki velük. Tökéletes színészek mindketten, azzá képezték magukat, mint ahogy legfőbb becsvágyuk is képmutatásaik precíz, előre kiszámított sikere.

Stephen Frears adaptációja csak akkor válhatott sikeressé, ha kiváló, színpadi tapasztalatokkal bíró színészeket talál vállalkozásához. A képmutatás és az érzelmek párharcában a legapróbb gesztust, szemvillanást is tökéletesen kell uralni ahhoz, hogy kifejezhessék rendeltetésüket. Glenn Close és John Malkovich alakításai nem hagynak kívánnivalót maguk után. Mi több, Frears azt is megkockáztatta, hogy a regénytől eltérően az ő hősei nélkülözik a testi szépséget csábításaik arzenáljában. Ellenszenves karakterű főszereplői egyedül szerepjátszói képességükre támaszkodhatnak, ezzel is hangsúlyozva, hogy a csábítás művészete a tudat alá száműzött érzésekre céloz, és nem a felszíni jegyekkel ejt akár halálos sebet. Tourvelné talán az egyetlen, aki nyíltan van kiszolgáltatva érzelmeinek. Frears ezért imponáló szereposztással Michelle Pfeifferre bízta megjelenítését, akinek mozisztárként csupán szépségét és sűrűn hullajtott könnyeit kellett a kamera elé tárnia.

A regény, műfajából adódóan, bújtatva, késlelteve fedi fel igazi mondandóját. A mellékszerepelők terjengősen és unalmasan fogalmazzák soraikat, miközben már rég sejtjük, hogy csupán bábfigurák, balekjai a két főszereplő fondorlatainak. A film, saját idejébe ágyazva a mondanivalót, kénytelen a kezdet kezdetén a dolgok közepébe vágni. Népes siserehad segédletével, a felváltva bemutatott főszereplők elképesztő külsőségeket púdereznek, aggatnak, illesztnek, bodorítanak magukra. A leütés távolról sem öncélú: egyrészt jelzi, a történet hihetlenül preciőz miliőjét, másrészt első perctől egymásnak ugrasztja a két diabolikus figurát, akikről hamarosan megsejtjük, hogy mindenre elszánt csatába kezdtek.

Frears olyan ritmust diktál filmjének, amelyben minden elhangzott szó, újabb bevágás, kitartott távlati jelenet egy-egy baljós fordulat a márkiné és a vikomt bajvívásában. A

Miles Davis a budapesti

A plakáton az az arc! Az Astoriánál. A minduntalan-sötét-szemüveg nélküli! Szembenézhettünk végre Miles-szal. Ha végiggondolom, igazságtalanság, hogy kimaradtunk a világ legjobbjainak élvezetéből a rockban, dzsesszben egyaránt, hogy ez a lehetőség nékünk nem adatott meg. A hit révén éltünk, hogy valóban olyan elementárisak a színpadon, hogy élőben is ők a legnagyobbak. Csak korongon élvezhettük Miles Davis művészetét is. Vadászzsákmány volt minden lemeze, minden rövid filmrészlet róla, a Pori Jazz untig ismert kurta felvételei. . .

És úgy izgultunk, mintha vizsgázni mennénk. Nem, nem a kétségek miatt, de nem is az elviselhetetlen élvezet előérzetéből, hanem, mert izgul az ember, ha a vágyai valóra válni látszanak, ha a sugárzó mese átbucskázik a fején és bejelenti: itt vagyok!

Izgulunk, mert ugyan miféleképp kaphatnánk vissza a vágyat, ha valóságossá lesz, a behemót szépségek sehogyan sem illenek a hétköznapokba, s mi lesz, mi lesz azután? Mindez túlzás, tudjuk, a megfosztottság jele, amely hisztérikussá tesz, tett. Még örömeinktől is félünk. Miles Davis jön. . . utána mit csinálunk? Ez a duplafenekű érzés szülte hát a szorongást.

És álltunk a metrómegállóban, a kezdés előtt, amint tódultak az emberek, a harmincasok, kiéhezettek, mert Miles Davis elsősorban a „hatvannyolcasoké", sokan jöttek, hogy a másik idő sugárzó és röpke, végre elérje őket is. Egy évtizede dédelgetett zenék vágya csalt kiélesedett mosolyt az arcokra. És leültünk, és besötétedett. . . . Egyszer, valami kisvárosban — mesélte barátom, aki számára Miles Davis, a Jazz — nyáron, nyitott ablakok alatt jártam, és előkanyargott mint a füst egy acélkék trombitaszóló, elvékonyult, eltűnt az égen, rohantam fel az emeletre, EZ EGY ÚJ LEMEZ! — lihegtem az ajtónyitó arcába. Mosolygott. Hallgattuk aztán egész délután. . .

Egy interjúban azt mondta, hogy a zene, a dallam beköltözött a ritmusba. Ritmushangszereinek zenéje nem választható külön, nem háttér, s nem alap, immanens rész. Azt is mondta Miles, hogy hagyni kell zenélni a színpadon lévőket, mert eljön a pillanat. . . A pillanat, amely a csönddel leginkább telített. Miles Davis ereje épp az intuíciónak köszönhető, és ennek az intuitivitásnak a közelében mi is figyelni kezdünk belső hangjainkra. És átérezzük, hogy igaz; Miles igazul szólal meg, mert akkor szólal meg, amikor kell, mert vár, és vár, és vár, az erős ritmus az érzetek sötétjébe sodor, a zenekar dolgozik, készül, készülődik, néhol kissé rideg moccanással, a gitár-, a szaxofon-, a billentyűsrögtönzések között „ágyat vettet" magának. . . És belép Miles trombitája. Mintha egy nyitott éken át a kozmoszba látna a tömeg. Mindazt, amit idegrendszerének, érzékenységének folytán felhalmozott, saját mélyrétegeiből felhozza, elsuttogja, ellihegi, lenyűgöző hangjaiban nincs ravaszkodás, rafinált kitérő, tetszetős taktikázás.

Ez a zene csak imitálja, hogy halad előre, mert a mozgás erős, az öntudat alatt nincs kifejlés, csak összecsúsznak az érzetek, és megszűnik a szó, egy másik tartományban, amely nem kikanalazható, nem önthető szokványos formákba: a megnevezhetetlen birodalmában járkálunk. Azonosulás van, hullámok, krízisek és katarzisok váltakozása, s nem közelít az érintkezés a befejezéshez, bárha ezt ígéri. . . Mintha egy óriási tüsszentés készülődne. Nem tudom, van-e erotikusabb zene. Illetve, hogy van-e érosszal telibb.

A legmagasabb áron vett meg minket, immár fegyelmezhetetlenül.

Ha a továbbnál is tovább tartana, akkor sem akarnánk ebből az örökkévalóságot a földre szippantó izgatott semlegességből kitérni. Mert elkezdtünk örülni, hogy élni is jó, és nevetni, egy belépésnél valami megkönnyebbült és elragadtatott nyögés hullámzott át a tömegen, és csak világító, figyelmes szemek mindenütt a sötétben. Ujjongtunk szétolvadt magunk fölött, és az elsüllyedt világ fölött.

Előadása elkerülhetetlen lépcsőfoka volt életünknek, ahogy azt sejtettük előre. És a képe, az a plakátarc, mely csak egy villanás volt egy éji sétán, már el is tűnt, és nincs sehol.

-nzsuzsa

---

film végén igazolódik gyanúnk: a makulátlan galantériába ágyazott cselszövés megelőlegezi a végső, véresen komoly párbajt. A hiúságában megsértett márkiné kiszolgáltatja Valmont gazságait a mindkettejük által manipulált ifjú lovagnak, akinek nem marad más választása — a kor erkölcsei szerint! — mint a karddal vett elégtétel. A regényben a lovag egyszerűen legyőzi ellenfelét, aki haláltusája előtt átadja a márkiné kompromittáló leveleit. Hampton szcenáriuma itt eltér az eredetitől.

A filmben Valmont párbajozás közben ébred rá, hogy érzelmei legyőzték. A vívásnak ugyanolyan avatott mestere mint a csábításnak, könnyűszerrel győzedelmeskedhetne. Az elcsábított nőbe azonban észrevétlenül beleszeretett, és hiába lökte el magától: megtört szerepjátszói tökélye, bebizonyosodott, hogy sem ő, sem a márkiné nem uralhatja maradéktalanul érzelmeit. Csak a szerepjátszásról tudhattak mindent, a szerelemről. Az érzelmi szenvedélynek ugyanúgy kiszolgáltatottak, de ez a felismerés — mint mindig — csak post festum mutatkozik meg. Későn jött megvilágosodása egész életét érvényteleníti — ezért, mintegy rossz mozdulattal, ellenfele kardjába dől: öngyilkos lesz.

A finom módosítás nem a történet lényegét érinti. A film patetikus *és* szívbemarkoló lezárása, egy — az eredeti műtől idegen — kulturális hagyomány közbeszólása. A romantikáé, mely kötelező módon írta (írja?) elő a sorsdöntő lélektani felismerések végzetes erejét.

Három évszázad múlt el azóta, hogy a *Veszedelmes viszonyok* megíródott, és mi továbbra sem léptünk előbbre annak eldöntésében, hogy egymás közt font kötelékeink miért lehetnek oly végzetesek. A szerelem — valljuk be — több mint vágyaink egyszerű összegzése, kevesebb — tudjuk — mint az érdekek legyőzése. Valamilyen megmagyarázhatatlan kényszer folytán, mindezt erkölcsi fogalmakkal próbáljuk levezetni. Pedig Choderlos de Laclos művét azért lehet ilyen kiválóan átírni a 20. század nyelvére, mert akkor sem, most sem becsületünkről volt és van szó. Ez egy másik történet.

Mészáros F. István

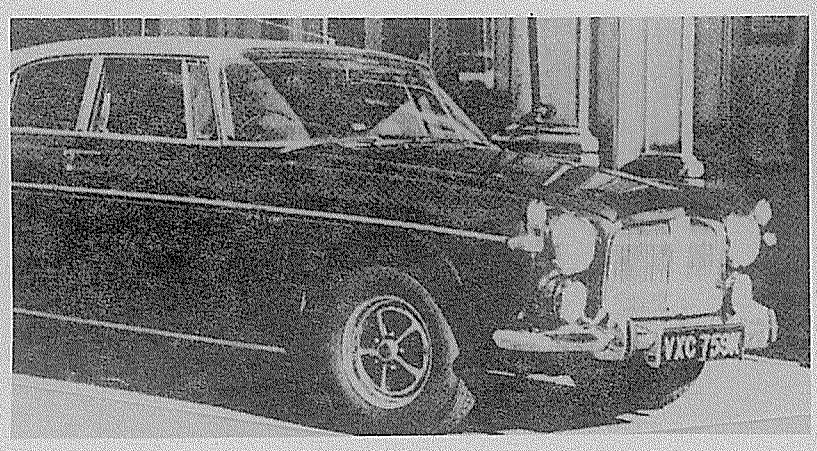
Csőrös Csepel

avagy a régi autók gyönyöre

Akkoriban Pécsett laktam. A Mátyás király utcából fölkanyarodva kiértem a Jókai térre. Kannás tejért küldtek. A téren parkolt egy csőrös Csepel teherautó. Meg kellett állnom, amint felfedeztem. Apámat láttam meg benne. Cserzett, karakteres vonások, nagy orr. Szerelemre lobbantam iránta. Kilenc éves voltam. Aztán elbúsultam magam, hogy ez a gép is el fog tűnni az életemből. Ma már valóban ritkán lehet látni.

Az idő tájt, kortársaim egyöntetű véleménye szerint, a szarvasos Volga volt a legszebb autó, benne kék, áttetsző akváriumszerű sebességmérővel. A Pobeda és az akkoriban még Opelt formázó Moszkvics voltak a közönséges autók. Aztán megjelentek a bogárhátú Volkswagenek, az elegáns (*de luxe!*) Wartburgok és a sírós Trabantok. Akkoriban az autó több volt puszta formánál: tulajdonságaiban a gyártó nemzet karakterét is tükrözte (már amennyiben a nemzetnek van karaktere).

A hatvanas években még Anglia, Franciaország, Olaszország és Németország számított autós nagyhatalmaknak. Mint annyi mindenben, az autókban is az angolok gyártották a legnemesebbet. Ha a Rolls-Royce volt a király, akkor a Jaguar és a Rover hercegnek, a Morris és az MG a lordnak számítottak, míg a sor végén ott szerénykedett a némileg pórias Austin. Minden porcikájukban megtervezett, emberszabású autók mindannyian. Egy-egy tulajdonságában jó néhány kocsi tudott többet náluk, de harmónikusabb szerkezetet azóta sem készített senki. Sajnos, ma már ők sem. A nagy márkákat máig úgy törzskönyvezik, ahogyan csak a nemes állatokat szokás. Nyilvántartják tulajdonosaikat és életük fontosabb eseményeit, melyekről haladéktalanul értesítik a korábbi gazdákat is.

Már akkor az agresszivitás volt az olasz autók legjellemzőbb tulajdonsága. Erősre és gyorsra tervezték valamennyit — de nem hosszú élettartamra. Formájuk is ezt tükrözte: — az egyetlen Topolino kivételével — férfias autó mind. Ki vetekedhetne a finom eleganciájú, szexis Ferrarival vagy Lamborghinivel, akár az androgün jellegű Lanciaval, az izgága Fiattal vagy az izmos Alfa Romeoval, a carabinierik autójával?

A franciák autói szépelgők, a legkevésbé harmonikusak, de az angolok után mégis a legemberszabásúbbak voltak. A legjobb példa erre a legendás Citroen, a *dösövő*, melynek gépi részeit két nyárra garantálták, és nem voltak felújíthatók.

Nem folytatom a felsorolást, annál is inkább, mert a német autókkal szemben kissé elfogult vagyok — nem szeretem őket. Sem a lomha Mercedest, sem a kifinomult Porschét. A Volkswagen egyetlen szerethető típust készített, s ez a bogárhátú.

Lássuk inkább a kelet-európai autókat, melyek a megalomán elmebetegek büszkeségével készültek. Mindent lesöpörtek a múlt tapasztalatából, a nulláról tervezték őket a mindentudás naív hitével. Ez természetesen nem sikerülhetett. A jó autó, mint minden gép, a tapasztalások okos összegzéséből születik. Nézzünk meg egy Volkswagent. Két fordulatra tekeredik le az ablak, arról nem beszélve, hogy a sötétben sem kell a kurblit keresni. Ha kikapcsolom a gyújtást, a reflektorok automatikusan leoltódnak, a kormány kézre illik. Feltűnő, hogy nem tűnik fel semmi vezetés közben. Egy Wartburgban már a zár kibiztosítója is fordítva működik, állandó próbálkozásra kényszerítve gazdáját. A kormány teherautóra méretezett, mégis pengevékony. Más keleteurópai autókhoz hasonlóan, a kapcsolókat külön meg kellett tanulni. Hosszabb úton, típustól függően más és más testrészünk zsibbadt el vagy fájdult meg vezetés közben. A gépi részek olyanok voltak, mintha menekülés késztette sietséggel építették volna egybe ügyes mesteremberek, élve egy jó szerelőműhely adta lehetőségekkel. Csoda-e, ha a Zaporozsecet így reklámozták: *Némi otthoni barkácsolással könnyen kijavítható.* Ez sajnos a mai autókra is áll. Találó a mondás, ha valamit három csavarral kell rögzíteni, a Mercedes öt csavart használ, a Trabant meg kettőt.

Az autó ma már nem a távolságot legyőző lovag. Ma a világ bacillusa. Túlszaporodott, degenerálódott, veszélyes emberre, önmagára. Ezért ragaszkodom azóta is a jó öreg Csepel teherautóhoz, az autók Don Quijotéjához.

Áron

Keresem világszerte

olyan orvos kollégákkal a kapcsolatot, akik készek közrebocsátani tapasztalataikat, melyeket az egészségügyi ellátás terén szereztek. Ezzel is hozzájárulnának a magyar egészségügy átalakításához és fellendítéséhez.

Ugyancsak keresek olyan kollégákat, akik levelezés útján új ismeretségek megteremtését a közös, magyar cél érdekében hasznosnak látják.

dr. Szutrély Péter
Grünewalderstr. 55
D - 5650 Sollingen
(0212) 81 50 42
vagy 40405

HHRF

Következő kiadványokat lehet a MOTOLLA szerkesztőségénél megrendelni:

- a U.S. Helsinki Watch *Destroying Ethnic Identity: The Hungarians of Romania* című kötetet ($5.00/db.)
- a International Helsinki Federation *Romania: Enemy of its own people* című kötetet ($9.00/db.)
- a HHRF Börtön volt a hazám (Hosszú István beszél) című kötetet ($9.00/db.)
- HHRF: *Csehszlovákiai nonkonformisták az országban élő magyar kisebbség helyzetéről és a nemzetiségi kérdésről* ($9.00/db.)

Hungarian
Human Rights Foundation

Nur wer
kritische Leser hat,
macht eine
gute Zeitung.

Süddeutsche Zeitung

Néptánc

A *Téka* együttes és tánccsoportja előadása. (Az előadás után táncház):

szombat, március 24.
20 óra, Carl-Orff-Saal
im Gasteig, München.

Diákjegy: DM 14

Koncertmanagement
Pálvölgyi

Több mint
150 magyar film videoból
válogathat!

ÁDÁMFI VIDEO

Románia magyar hőseinek: *Forradalom élőben. Románia 1989. december.* c. videó film DM 69 + portó

Postafiók 29
D-5100 Aachen
(0241) 173355

Nyugat-Európa egyetlen gazdagon felszerelt magyar könyv- és hanglemez szaküzlete

KATKÓ KÖNYVEK
Musica Hungarica

Magyarország történelmi térképe (83 x 55 cm, színes nyomás) a vármegyék címereivel DM 20 ellenében azonnal szállítható.

Kérje díjtalan katalógusunkat (tengerentúlra $ 2 légipostáért).

Rümanstr. 4
D-8000 München 40
(089) 30 50 43

Nem a boldogság szépecske szigete

Elmondanám, milyen képzeteket keltettek **Medve Zsuzsa** képeslapjai, de tudom, nem ildomos belekönyökölni mások fantáziavilágába. Elmondanám, mert semmilyen reprodukció, kiváltképp a fekete-fehér nem adhatja vissza sajátos bájukat, sem érzelmi-intellektuális telítettségüket. S elmondanám már csak azért is, mert épp ez mutatná meg erejüket: hogy üzenetként válaszra inspirálnak. De nem tehetem. Beszéljenek önmagukért.
Az egyiken kis kedveskék jönnek-mennek, előre-vissza, mindig hátra figyelve, egy másik belépőszelvény a kommunizmusba: Erynnisek röpte az alkonyodó Európa felett. S itt van még egy, kékben és zöldben, hassal előrecsucsorodó vérmes nőiesség, melynek felirata: „meglehet, ami nekem labirinth, másnak prospekt." Mindegyiknek kiindulópontja a szépség, mindazonáltal fenntartják kapcsolatukat a démonokkal. Vajh, elképzelhetnénk a pokol kutyáit a nappaliban, amint a szirom útját követik s a bimbók édes mélybarnáját a tapétán? Medve Zsuzsa képeslapjain, igen.
És a menekülő varjak a hosszú tél után? Mintha általános csalódottságunk, félreértettségünk madarai lennének. Hiába, „odaát" Prágában és „ideát" egyazon az égöv. Térképek, jelek, jelzések: felmerülő szellemi táj, egy mezítlen kisfiú 1931-es fényképe alatt, démonológiák, a lyukakba fűzött ezüst szalagocskák, észrevétlen áthatások. A boldog-boldogtalan lelki jelzések, képeslapok, hol érzelmes, hol nyers adalékai a személyes történelemnek, és jellegzetességei a kelet-európaiságával küszködő személyes időnek.

Medve Zsuzsa 1965-ben született Kárpátalján, Beregszászon, három évig tanult Prágában, jelenleg a budapesti Képzőművészeti Főiskola negyedéves hallgatója.

Nagy Zsuzsa

GALÉRIA

Ez nem Amerika

Ha valaki táncról ábrándozik, a párizsi Moulin Rouge-ra, az amszterdami, new yorki modern táncszínházakra, a moszkvai és londoni klasszikus balettre gondol. A mindenki által ismert zenés filmek juthatnak eszébe: West Side Story, 42nd Street, Ének az esőben, All that Jazz. De merre induljon egy tánckedvelő, ha itthon keresi ezek megfelelőit?

A klasszikus balett képviselőit az intézményesen képzett táncosokat az Operában találhatjuk meg; a munkához nehezen jutó, szigorú orosz iskola színpadi mesterségére neveltek hadát itt, a professzionális állami porondon kell keresnünk. Világszínvonalú művelőit a laikusnak sem kell bemutatni (Kováts Tibor, Keveházi Gábor, Balaton Regina, Pongor Ildikó).

A további műfaji áttekintés már némi nehézséget okoz, mert a különböző irányzatok szétválása még nem letisztult. Ez nem csak a közelmúlt, a „régi rossz" helyébe „új jót" hozó ideológiának okán van így. Be kell vallanunk, hogy ezen a tájon a táncművészet soha sem érte el a világszínvonalat. Voltak idők, mikor a vidéki városokban is népszerű táncszínpadok működtek, mikor a Majakovszkij utcában például egymást érték a csillogó, frivol mulatók. Aztán betör az amerikai stíl, a táncosok mulatságos igyekezetét a régi filmeken látjuk: míg Amerikában Fred Astaire a módi, nálunk a *szalon jazz* zenére ropják a népi motívumokkal elegy „lábemelgetőst".

Ma viszont elmehetünk a nemlétező Rock Színházba, vagyis megtekinthetjük a Rock Színház csapatának előadását valahol. Az induláskor oly lelkes együttes, a hazai musical-tánc reprezentánsa. Ellehetetlenülésük főként a mostoha körülményeknek tudható be. A *Hair* itthon színpadra állított előadását látva, az a benyomásunk támad, hogy a produkció inkább segélykiáltáshoz hasonlít, mint művészeti eseményhez. Egyetlen erényük, a lelkesedés is fogyóban van.

A jazz-tánc megismerésének egyetlen eszköze van: a videó. A műfaj hazai legjobbjai, Fincza Erika és Földi Béla saját műfajukban nem láthatók a színpadon. Koreográfiáik az éjszakai mulatókban, néhány menőbb diszkó színpadán és a Jeszenszky esteken tűnnek fel.

Legsajátosabb műfajunk a modern tánc. (Érdemes leszögezni, hogy a mozgásszínház nem keverendő össze a tánccal.) Leginkább a televízióban jelenik meg, az Operaház táncosainak előadásában. Látható még az Operett-színpadon és magában az Operaházban is. Jól felismerhető ez a műfaj: modern zene, modern kosztüm, — klasszikus balett. A Béjart iskolán nevelkedett Győri Balett, színpadi elemekben dúskáló, gazdagabb produkciói, Markó Iván ismétlődő halálával a színpadon jól jelzik e hazai műfaj határait.

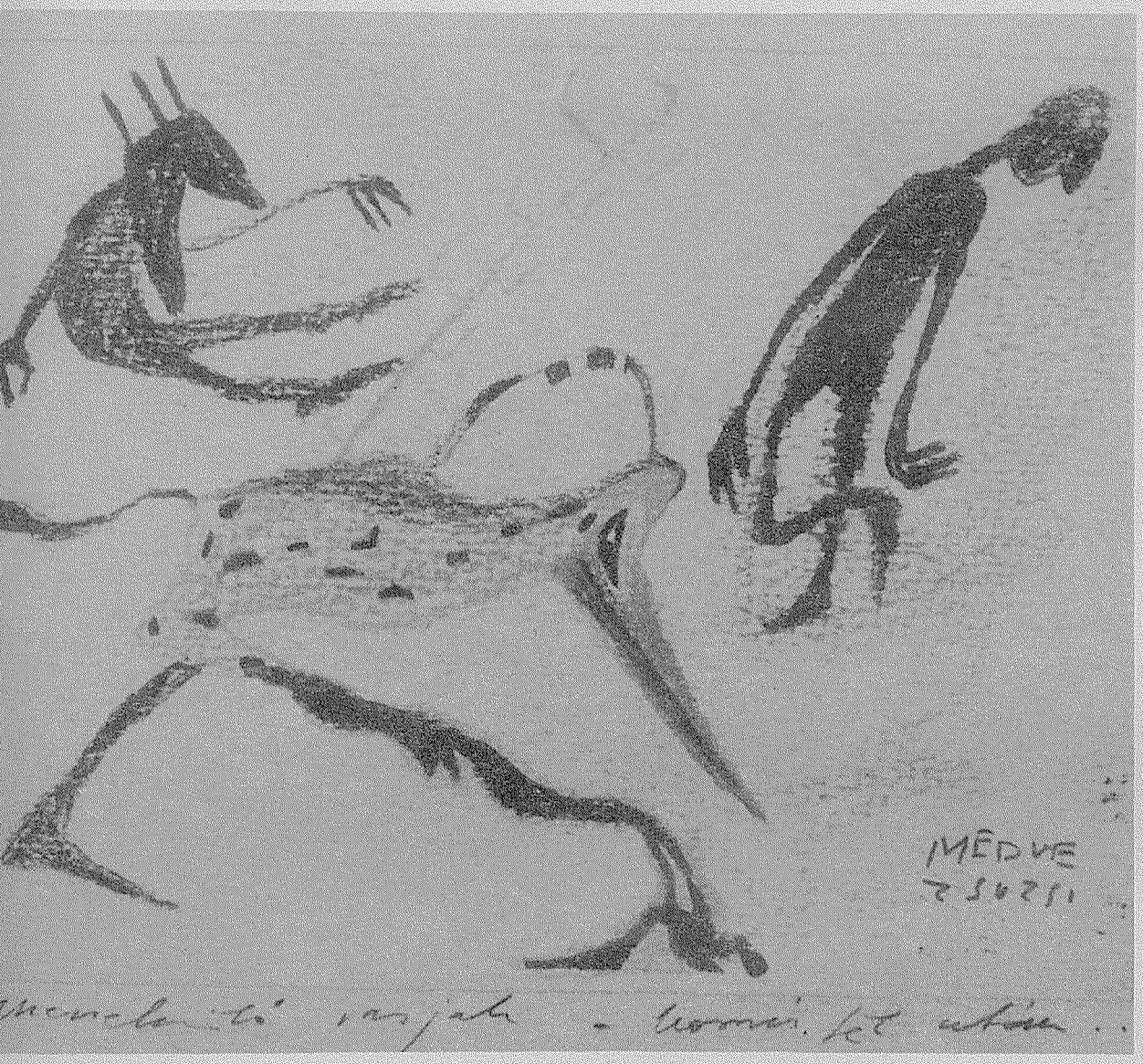
A modern tánc úttörője viszont, akit törekvései miatt kitagadott a hivatalos szakma, kevésbé elérhető a nyilvánosság számára. A Balettintézeten kívül csak ő képviseli a szinvonalas klasszikus balettet: Jeszenszky Endre a klasszikusról levált modern tánc hazai képviselője. A mester mellett alig néhányan viszik tovább örökségét. De Berger Gyulát és Angelusz Ivánt színpadon táncosaikkal sajnálatos módon úgyszintén ritkán látni.

Előadásaik magánerőből, nagy erőfeszítések árán készülnek. De hol van ebben a robotban az individuum, hol a művészet? Angelusz Iván szervezte meg néhány évvel ezelőtt az egyetlen nemzetközi fórumot, amely friss levegőt áramoltatott e műfajba. Ilyenkor némi tudást kaparinthatott meg a szakma. Itt a nyári és téli tánckurzusok alatt világszínvonalú mesterek művészete és iskoláik nyíltak meg a professzionális táncosok, szakmabéliek, a társművészetek és a laikus érdeklődők előtt. Olyan világnagyságok tanítottak, mint Bruce Taylor, Matt, Metox, Anne Dreyfus, Dick O'Swannborn vagy Raza Hammadi. Szervezési és anyagi okok miatt, a kurzus azóta megszűnt.

Szórakoztató-táncot láthatunk még a Lidóban, a Moulin Rouge-ban és néhány szállodában (Béke, Hungária, Rege, Penta). Itt azonban, néhány kivételtől eltekintve, már elnéző jóindulatunkra szükség van, mivel e műfajnak hazánkban nincs igazi hagyománya, sem igazi iskolája. Így hát nem a képzettséget kell nézni. Talán inkább a szép lányokat, a táncnak nevezett sztriptízt.

Körsétánkat a hazai tánc körül lassan befejezzük. Ez a művészeti ág, a balett kivételével primitív, idejétmúlt, eklektikus kiegészítő műfaj. Gyakran a színházi dekorációt helyettesíti, a drapériák, színfalak helyett leng a tánckar, mert az olcsóbb. És azt sem lehet tudni, hogy „odakinn" mi van. Nehezen szivárognak át a külföldi áramlatok. Táncosaink, ha tehetik, nyugatra szegődnek. Az érdeklődők pedig a videót kapcsolgatják.

Vogl András

Hívja a 06-ot

Éjnek évadja. A 76 éves nagymama lábujjhegyen settenkedik ki piciny hálószobájából. A telefonhoz lopódzkodik — felemeli a kagylót. Óvatosan, mint James Bond, körülszimatol; tiszta a levegő!

Tárcsázni kezd. Hívja a homoszexuális férfiak locsi-fecsi vonalát. Aztán dermedten, mintegy 16 és fél órán keresztül hallgatja a csacsogást.

Valószínű? Nem nagyon. Mégis ilyesmivel vádolták meg a hálátlan utódok szegény nagyit, mikor megérkezett a telefonszámla. 3000 gulden — röpke fejszámolás — mintegy 90 000 puha magyar forint. „Ártatlan vagyok!" — kiáltotta a közelítő családtagok láttán az idős dáma. És valóban ártatlan. Ő csak egyszer hívott egy, szexvonalnak is becézett 06-os számot. Akkor is csak néhány percre, rémes magányát feloldandó. Ráadásul nem is a homo forródrótot. Csak úgy. . . egy kis terefere, mint hajdanában a kútnál.

De lám, a posta ördöge: csütörtököt mondott a készülék kezelője, az meg csak kattogott tovább a következő tárcsázásig. A nagyinak szerencséje volt. A dolog kiderült, még mielőtt a család hálátlanságra ragadtatta volna magát.

De mi a teendő, ha valaki valóban a telefon, a 06-os vonal rabszolgájává válik? Nem sok. Szervezik már az első elvonókúrákat. Addig is kikapcsolják a telefont.

Egy kis történelmi visszatekintés: először volt a telefon, aztán a vonal, és végül a szexvonal (Lolita, Mucika, Pornofoon Pussy Cat és társaik), amiből mindenféle ingerlő hangocskák szűrődtek az arra hangolt emberek fülébe. Legvégül jött kozmikus magányunk feloldása, a csoportos beszélgetés. Nesze neked telefonszámla. A kíváncsi fül hajdanában még csak fiatal lányok, párok és urak intim, pihentagyú szakértők által kifundált kalandjait hallgathatta le. Ma már betört az élet. Naponta 24 órán keresztül — éjjel csak felnőtteknek — szabad a vásár. Tízes csoportokban folyik a tere-fere. Ha telefonbetyárok szája mosolyra rándul — korai az öröm. Nekik kívül tágasabb. Ott ülnek a központban az operátorok: ha valaki durvul vagy szemtelenkedik száműzik a vonaltalanságba. Szintén ők gondoskodnak az eleve egymásnak rendelt hangok összehozásáról. (Külön kívánságra.) Telefonikus kerítők-kerítőnők. De ez ügyben a Magyar Posta hiába próbál vigasztalódni; ők nem a belügyminisztérium dolgozói — nem is veszik magnóra az audiokokettálást. Megannyi ösztöndíjat kiegészítő diák.

Immár megszületett az első 06-os házasság is: egy első hallásra egymásba szerelmesedett basszus és szoprán vonult oltár elé. A közöröm mégsem egyértelmű. A vállalatok homlokát gond redőzi; a sanda fülek spórolósabbja — mintegy 11 százalék — közköltségen fülel. Nem úgy mint a 15 éves Ria, aki büszkén közli, hogy tudomása szerint ő Hollandia legfiatalabb telefonjunky-ja. Az ifjú hölgy — társaságra vágyván, unalmát előzendő — naponta mintegy 8 órát 06-osozik. Gyakoroljuk ismét a Pataki fejszámolótól ellesett fogást. Ez napi 240, havonta több mint 7000 gulden. Nem csoda, ha a szülők kétségbe vannak esve. Mostanában, ha elmennek otthonról, magukkal viszik a telefont — mondja sanda mosollyal Ria. — De rajtam nem fognak ki: három telefont vettem, egyet a ruhásszekrényben, egyet az ágy alatt és egyet a cipődobozban tartok. Előbb-utóbb biztos lebukok, de sebaj; az iskolából hazafele egy gyár mellett jövök el — összehaverkodtam a portással; onnan is tudok telefonálni.

Ő már rabszolga. Tanácsa: sose kezdd el, mert nem tudod abbahagyni. Egy 06-os vonal tulajdonosa persze másképp vélekedik: „Itt legalább kapcsolatot teremtenek az emberek, és ez sem kerül többe mintha leinnák magukat!"

Persze ő pénztárcailag sem nevezhető semlegesnek. Bezzeg Bert; jó állása van, ezért megengedheti magának, hogy így keresse az igazit. „Az ember egy hang mögé azt képzeli, amit és akit akar. Aztán a találkozónál néha kiderül, hogy az illető füllentett. Utoljára egy 52 éves 32 évessel randevúztam. Igen. Az ember nemcsak a telefonnak, hanem saját fantáziájának is rabja. És a praktikus megfontolás: nincs sok időm, ez gyorsan megy, röptében találom meg az Igazit." Esetleg egy unokahangú nagymamit, szólal meg bennem egy fránya, cinikus hang.

Császár László

graffiti

„Mindannyian az árokban fekszünk, de csak néhányan közülünk keresik a csillagokat" – írta Oscar Wilde. *Mindannyian a WC-n ülünk, de csak néhányan közülünk firkálnak a falra.* – olvasható egy tiszteletlen princetoni bölcsész közlése az egyetemi WC falán.

A falakon nincs tabu téma. A szerelemtől a halálig, a politikai agitációtól a filozófikus aranyköpésekig és a viccekig; semmilyen cenzúra nem gátolja a feliratok szerzőinek önkifejezését.

Nem mintha a hatóságok különösebben támogatnák a graffiti mozgalmat: A holland büntető törvénykönyv 21. cikkelye kimondja: **„Tilos – mészszel, krétával, festékkel vagy más módon, rajzot, számokat, szöveget vagy jeleket az utakra, a közterületeken található objektumokra rajzolni, festeni."**

A bűntetés nem súlyos. A 150 gulden vagy 12 napi elzárás semmiképpen sem rettenti el/meg a lekes népművészeket.

Hány fajta is a graffiti? Témája, funkciója, alkotója, mondanivalója szerint megszámlálhatatlan csoportra osztható.

Íme néhány példa. Egy, a tiszteletlen beszéd elleni kampány plakátja: *Aki káromkodik – az veszít.* Alatta a girbegurba kommentár. *És aki veszít – még hangosabban káromkodik.*

Vagy: a hirdetési rovatát reklámozó De Telegraaf című, jobboldali napilap szlogenje: jólöltözött úriember szájából kitüremkedő képregény szövegbuborék: *Állásomat a De Telegraaf hirdetése alapján találtam.* A népművész hozzáfűznivalója: bozontos szakáll és idézőjel – valamint az aláírás: – *mondotta Fidel Castro*. Egy másik poszter: *ma is Összepiszkoltad Amszterdam utcáit?* A válasz: *Nem. Amszterdam piszkol össze engem nap mind nap.*

Általános bölcsességeket is fellelhetünk ilymódon. Például: *A nudisták mindannyian egyrészes fürdőruhát hordanak.* Vagy egy másik, a világegyetem törvényszerűségeit kutató felirat, egy egyetemi mosdóban: *A világ lapos*. Aláírás: *az 1491-es évfolyam*. A reakció: *A világ minden lánya lapos. – az 1986-os évfolyam.* A halál sem menekszik meg a kommentároktól. És hol is találnánk ezeket a végső tanulságot levonó megállapításokat, ha nem a toalettnek is nevezett meditációs központban. Kezdjük rögtön a definícióval. *Mi a halál? Az élet válasza a kérdésre: Miért?* Egy másik, főképp baloldali fiatalok által látogatott WC fala másképp vélekedik: *A halál szükségszerűen ellenforradalmi.* Egy általános megállapítás: *A halál a legnagyobb rúgás, amit kapunk – így hát a legvégén kapjuk.*

Egy atomkorbeli jótanács: *Egyél, igyál, házasodj meg még ma – holnapra radióaktív leszel.*

Természetesen e népművészek kialakították művészetfilozófiájukat is: *A művészeket mindig félreértették; nem embertársaik, hanem ők maguk.* – írja egyikük.

Egy művészeti főiskola, esti képzést ajánló hirdetése: *A 35 éves Gauguin még egy bankban dolgozott. Tehát: soha nem túl késő.* A valószínűleg nem esti tagozatos tollából származó kommentár: *A 35 éves Mozart nem élt.*

Egy, a nők „X" sampon iránti hűséget sugalló hirdetés: *Ki meri azt állítani, hogy az asszony ingatag.* A válasz velős: *Verdi.* Természetesen a graffiti-művészben is él a vágy, hogy műfaját meghatározza. Például így: *A graffiti és a filozófia közötti különbség csak annyi, hogy más szót használnak a szerelmeskedésre.* A világ körforgásáról egy amszterdami mexikói vendéglő mosdójának falán spanyolul olvashatjuk: *Ebben a szent pillanatban kezdek el gondolkodni azon, hogy milyen drága is az élelmiszer, amit elfogyasztunk – és milyen méltatlan módon juttatjuk azt vissza a természetbe.*

Néhány filozófiai aranyköpés: *A tudatlanságé mindig a győzelem* és *Leibniznél a megoldás kulcsa, bébi!* Továbbá, *Az igazság a legbiztosabb hazugság.*

A graffiti egyik legfontosabb feladata a tiltakozás. Mi ellen? a Shell dél-afrikai érdekeltsége, különféle terroristák kiadatása, Jaruzelski és Honecker (ő már hál'Istennek nem aktuális), Izrael és a palesztinok, az abortusz és az abortuszt ellenzők, a patriarchátus és sok egyéb ellen.

Néhány speciális követelés: *Antigravitációs autót akarunk; a kerék felett eljárt az idő! Le a makrobiológiával!*'

A graffiti-művész nem ismer tekintélyt. Néhány vallással foglalkozó felirat: *Walt Disney tett ateistává: elérte, hogy Miki egérben higgyek.* Egy másik: *Ateista vagyok – nem hiszek Zeuszban. Szodoma: egy nyári szabadtéri fesztivál.*

Egy könyvtári felirat: *Közeleg a világvége: bánd meg bűneidet, és hozd vissza a könyvtári könyveket.*

Néhány cinikus megjegyzés: *A gépek sosem helyettesíthetik az emberi ostobaságot. Nézz a tükörbe! Ez lenne a több millió éves evolució végeredménye? Emlékezz! A patkány, aki megnyerte a patkányversenyt – még mindig patkány!* és *Állítsátok meg a világot: ki akarok szállni.*

Egészséggel kapcsolatos bölcsességek: *A rák gyógyítja a dohányzást. Jobb egészségesnek és gazdagnak lenni mint szegénynek és betegnek.*

Egy etikai jótanács: *Őrizd meg az emberségedet, várd meg míg felmegy az ára.*

Néhány, amszterdami kávéházban talált bölcsesség: *Harcolni a békéért olyan mint szeretkezéssel küzdeni a szűzességért. Mindenképpen nősülj meg: ha jó feleséget találsz – boldog leszel; ha rosszat – filozófus, Több öreg iszákos van mint öreg orvos.* Egy valószínűleg külföldi kéztől származó kritikus megjegyzés: *A hollandok örök hibája: túl keveset adnak és túl sokat vesznek el cserébe.* Más: *Semmit se halassz holnapra, amit elhalaszthatsz a jövő hétre is.* Technokrata aranyköpés: *Ne feledd: egy computer sosem származhat egy majomtól.*

Végezetül néhány, a graffiti műfaji sajátosságait feszegető felirat: *Gyűlölöm a graffitit!* – véste egy WC ajtajába nagy gonddal a népművész. *Ne firkálj a falra* – szól a felszólítás. *Talán azt akarod, hogy gépeljek rá?* – hangzik a válasz.

Egy másik kérdés: *Miért firkálsz a falra?* A válasz: *Mert az van itt!*

Egy történelmi érdeklődésű graffitiművész pedig így vélekedik: *Az emberek 2000 évvel ezelőtt, az egyiptomi falakra is ilyesmiket írhattak. Az egyetlen változás: a golyóstoll feltalálása.*

Egy diadalittas falíró pedig így fogalmaz az illemhely falán: *E helyiség irodalma az, amit a szerkesztő urak visszadobnak. Halleluja.* Közvetlenül mellette egy másik vélemény: *A WC-falra firkálók éretlenek és ostobák, elmeorvosi kezelésre szorulnak*. Ezt karcolta vagy félórás kemény munkával a WC-ajtóba egy graffiti ellenes graffiti szerző. És ki tudja: lehet, hogy ezután önként jelentkezett az elmeorvosi kezelésre.

Császár László

Hollandia a tisztaság faluja

Hogy klasszikust idézzek, avagy ahogy a kékszakállú Wagner úr mondaná: Hollandia a tisztaság faluja. Ismerem – együtt ültem vele Singapurban.

Ott állnak a nagynövésű hollandok, tengerészsapkában, szájukban hering, balkezükben jókora sajt és tulipán, lábukon fapapucs – fecskendővel mossák házuk falát. Aztán a spricnit letéve fogkefével suvickolják a járda kockaköveit. Így sugalják az utikönyvek.

De Amsterdam ugyanakkor észak Velencéje is, vagy ahogy egy jó öreg helybéli lokálpatrióta mondaná: Velence a dél Amsterdama. Nemcsak a csatornák hosszát tekintve, hanem a vízen úszkáló szemét mennyiségében is igyekszik utólérni déli vetélytársát.

Tehát az amsterdami szemétpiacról, avagy szemétfrontról jelentkezem:

Állok a csatornaparton és elmélázva szemlélem a szemétkotróhajót. Az emberi furfang kimeríthetetlen; mi mindent lehet a vízbe hajítani! Télen a dolog még látványosabb: a szemétdobálók a jégpáncélról megfeledkezve, vagy az olvadásra várva hajigálják holmijaikat. Egy hipernaturalista festő ecsetjére kívánkozó kép: hokikoris gyerekek, fakorcsolyás apácák lavíroznak biciklironcsok, mosó-, hűtőgépek és egyéb háztartási szemét közt a jégen. Persze ez nem jellemző; úgy ahogy New York nem igazán Amerika, Amsterdam sem igazán Hollandia.

Mindenesetre az amsterdami csatornákon cirkáló szeméthalászhajó matrózainak munkáját joggal tekinthetjük hősiesnek. Napi zsákmányukat elnézve elcsodálkozhatunk; hogyan úszkálhatnak még a jámbor, fényképező turistákat fuvarozó vízibuszok a temérdek szemét felett. Pedig a csatornaseprők nem lankadnak. A veszélyesebb környékeken naponta kétszer kotornak. Takarítják a hagyományos háztartási szemetet, éppúgy mint a zsebtolvajok és kasszafúrók által behajigált bűnjeleket. A legkedveltebb helyek a hidak – ahogy a takarítószolgálat vezetője elmondja – az amsterdamiak imádják onnan vízbe lodítani kiszolgált biciklijüket, évente mintegy 1500 köbméternyit. Tessék csak átszámolni. Körülbelül 5000 kerékpár hajózik így évente a roncstelepre. Nem beszélve a robogokról. Rájuk is ez a sors vár, feltéve, hogy nem ég a lámpájuk, mint egy, a napokban kihalászott Hondának. Ez azóta, a korlátnak támasztva, várja hűtlen gazdája visszatértét. Aztán a parkolóórák – évente mintegy ötven – némelyikben még benne a pénz is.

És az *amsterdam-metjes*nek nevezett úttestválasztó cölöpök serege. Ezek közül meglehetősen kevés kerül vissza eredeti szolgálati helyére. Mindig akad gyűjtő, aki szívesen látja lakásában, vagy kiskertjében törpécskéje mellett. Ilyenkor a csatornaseprők szemet hunynak. És aztán az aktatáskák, mint nemrégiben a Philips egyik igazgatójáé, aki igen megörült. Bár csekkjei és pénztárcája ugyan eltűntek, a multinacionális cég fontos dokumentumai hiánytalanul megkerültek.

Vannak súlyosabb zsákmányok is: a páncélszekrények. Ha már rozsdás, akkor irány a rozsdatemető. Ha még fénylik, megprobálják meglelni gazdáját.

Az eddigi legérdekesebb fogás egy börönd volt. Benne lakkozott dobozkák. Egy ékszerész utazótáskája. Arany és ezüstgyűrűk – és mint legnagyobb telitalálat azonban kétségkívül Eörsi István írása Marx Károly házasságon kívül született (magyarán, zabi) gyermekéről. A poént kár lenne elrontani, annyit azért elárulhatok, hogy az érvelés elég meggyőzőnek tűnik. Itt aztán bőven esik szó a szexről, ha nem is annyira Marx, mintsem a történetet elmesélő Krassó Miklós kapcsán. Akik netán olvasták Eörsi pompás kis művét, tudják, hogy *arra* gondolok, amit egy 17 éves arab lány csinál ama bizonyos takaró alatt, mely egyébként Krassó testét takarja.

Ui.: Azóta megjelent a második szám is, Konrád György és Woody Allen írásai mellett egy gyönyörű holland ikerpárban is gyönyörködhetünk. Igen kellemes időtöltés, különösen ilyenkor, lapzárta előtt.

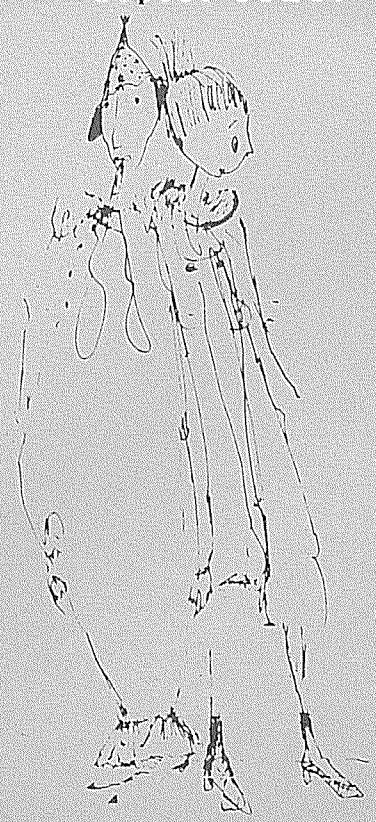
Ulpius Tamás

Playboy

Egyetlen számottevő színes nyomású lap van manapság Magyarországon, amely nem meztelen nőket közöl a borítón. Ugye kitalálták, hogy a Playboyról van szó. Igaz ugyan, hogy a nyuszi szeme helyén, ha kinyitjuk a lapot, Marilyn Monroe híres aktja mosolyog ránk, mindazonáltal megkapó, és a híres lap szelleméhez igazán méltó gesztus ez.

Nem különb a tartalom sem. A Playboy köztudottan a még nem túlságosan idős, de már nem is tinédzser korú, sikeres férfiak lapja. Nem csupán szép lányokat akar megmutatni (bár kétségkívül erről a leghíresebb), és nem elégszik meg azzal, hogy jó írók jó írásait, vagy úgynevezett érdekes emberekkel készített riportokat közöljön – nem, a Playboy egyfajta minőségelvű életfilozófiát is közvetít. A kérdés csak az, hogy Magyarországon van-e igény erre. Hogy az a réteg, amely képes megfizetni a lap amúgy borsos árát (197 Ft), igényli-e a szép testekhez mellékelt szemléletet? Ám ennek eldöntése nem a mi dolgunk. A *magyar* Playboy megjelent, itt van, akinek kedve tartja olvassa, forgassa nyugodtan. Nem fog csalódni benne.

A magamfajta filoszt persze más is érdekli. Nevezetesen az, hogy kike sikerül megnyerni a hagyományosan prűd és a jó értelemben vett frivolitást is nélkülöző magyar írók közü A szerkesztők azonban tudták, kitő kell írásokat kérniük. Mándy Iván novellája és Garaczi László szösszenete mellett Szentkuthy Miklós nyakkendőgyűjteményéről olvashatunk alaposabb egzegézist, természetesen a mester kollekciójának néhány darabját bemutató fotók kíséretében. A

Országomat egy életjáradékért

Császár vagyok – mégsincs trónom. Alföldi földműves őseim valaha beszántották a koronát, elboronálták a birodalmat. Vagy talán az a fránya kártya, mulatozás. Mindegy már – volt, nincs –, zabba mentek a lovak.

Országomat egy lóért – kiáltotta Shakespeare-nél a púpos és nem jóságáról híres uralkodó-kolléga. Bizony, ha szorít a szükség, így is cserélhet gazdát egy korona. Például: ha akkor arra ballag egy angol paraszt muraközijével. Megszemléli a cifra, aranyból készült jószágot a kiabáló férfiú fején, majd tenyerébe köp, és így szól: „Nagy ugyan itt a zűrzavar, de legyen – hoci-nesze: majd én rendet csinálok." Aztán szótlanul és lótlanul halad tovább: a palotába tart – uralkodni. Másfajta kollégák másképp üzletelnek birodalmukkal. Ott van például a portugál Dom Rosario kolléga, az immár 80 éves köztársaság egyik trónkövetelője. Már látványnak is gyönyörű; mintha a Csárdáskirálynőből lépett volna elő. Patyolat egyenruha, arany váll-lapok és rojtok-bojtok, több tucat kitüntetés és mütyürke. Ő hogyan is csinálta?

A fenti fotó portugáliai látogatása alkalmából készült, a Salvaterre de Magos nevű kisvárosban, ahol táblát leplezett le, önmaga emlékére. Büszkén tekint alattvalóira, bár homlokát a gond ráncai redőzik: itt van ez a köztársaság, aztán a másik trónkövetelő, és a kormány sem ismeri el őt. Ráadásul a múltjáról is kezdenek sutyorogni; hogy fél évet börtönben töltött. Ha ezt hallja, kissé elpirul. „Azzal vádoltak, hogy közreműködtem egy vicenzai bankban történt 5 millió dolláros sikkasztásban. Mindent alaposan kivizsgáltak, és nem tudták a dolgot bizonyítani. Néhány héttel ezelőtt egy velencei bíróság felmentett."

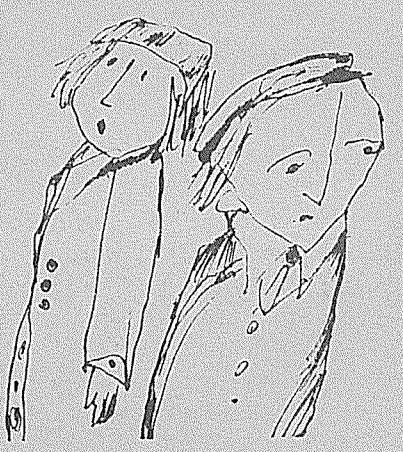
Marad viszont az örökösödési harc gondja. Előtte nagy halom hivatalos papír, teli bélyegzővel és okmánybélyeggel. Megannyi bizonyíték, hogy címét az egyetlen igazi portugál trónörököstől, a 82 éves Maria Pia hercegnőtől kapta. Hogyan is történt a dolog?

Öt évvel ezelőtt találkozott az idős hercegnő és a most 46 éves szicíliai üzletember, Rosario Poidimani. A találkozásból barátság lett, majd hirtelen felfedezték, hogy rokonok is. Ez mindkettőjüknek kapóra jött: a hercegnő olyan szegény volt mint a templom egere, a tehetős üzletember pedig szívesen látott volna névjegykártyáján néhány szépen csengő címet. Tehát megtalálták egymást.

A hercegnő 82 évvel ezelőtt született, I. Károly, az utolsó előtti portugál király törvénytelen lányaként. Hogy népét ne sokkolja, az uralkodó a spanyol udvarba küldte a királyi családfa eme vadhajtását. Itt érte 1932-ben a hír, hogy I. Károly utolsó törvényes fiának halála után, ölébe pottyant az 1910 óta nem létező királyi cím. Kemény küzdelem kezdődött: a Salazar-rezsim nem ismerte el királyi származását, így hosszú pereskedés következett, melynek végén a Szentszék bírósága döntött a hercegnő javára. Ezután jött a harc neheze a portugáliai királyi javakért, a palotákért, villákért, birtokokért és a ládák sorában rejtett ékszerekért. A bosszantó az, hogy ezeket a Salazar-kormány már az ellenlábasnak, Duerte Pionak ítélte. Nemzetközi bíróságok előtt folyt tovább a csatározás. Ez meglehetősen költséges mulatság, így nem csoda, hogy a hercegnő anyagi forrásai idővel kimerültek. És mint a mesékben, ekkor találkozott az agg dáma az olasz Rosarioval, aki – cserébe a címért – a gondtalan életet szavatolta. Még nagyszerűbbé vált a dolog, amikor a hercegnő csodás módon rájött: az üzletember tulajdonképpen az unokaöccse, egy másik portugál királyi sarj másik titkos viszonyának leszármazottja. 1905-ben I. Károly bátyja Siracusában töltötte vakációját, ahol egy szicíliai halász lányát tette anyává. Lánya született, aki 1943-ban vált Rosario nagyanyjává: egyszerű eset. Ennyi elegendő volt Maria Pia és Rosario számára, hogy rokoni kapcsolatukat hivatalosan is megpecsételjék. 1986-ban a hercegnő lemondott a trónról újonnan felfedezett unokaöccse javára, és cserébe 3000 márkás életjáradékot kapott. De ez még nem a happy end. Nemsokára a hercegnő fülébe jutott, hogy Dom Rosario megkezdte a méltóságok és kitüntetések kiárusítását, ugyanakkor az életjáradék sűrűn elmaradt. Így aztán Maria Pia megfosztotta „unokaöccsét" trónörökösi jogaitól. Nem sokáig tartott azonban a harag. A bűnbánó kegyvesztett szaladt a nagynénihez, és kiengesztelte. Így az 1987-ben ismét lemondott a trónról, Dom Rosario pedig tovább folytatta küzdelmét a koronáért.

De mit is akar egy 80 éves köztársaság királya; „Nem kell nekünk – így királyi többesben – a trón. Tiszteletben tartjuk a jelenlegi köztársaságot. De jót akarunk tenni népünkkel. Ha minden jogunkat elismerik, lemondunk portugáliai javainkról." És azután? „Azután természetesen tárgyalnunk kell a családunkat évtizedek során ért károk megtérítéséről." No, azért látjuk, a portugál operettkirály-kollégát sem ejtették a fejére.

-c s á s z á r

---

később kiderült – néhány gyémánt. Napokig ott feküdt a táska a szemétkonténerben. Gondolták: szemét – szemét.

Aztán baj van a művészekkel is. Nemrégiben egy rakás habszivacs szigetelőanyagot halászott ki a brigád. Ez tettlegességig fajuló veszekedést váltott ki az alkotóval, aki szemrehányásokat tett a csatornaseprőknek, mondván, hogy elpusztították utazó műalkotását.

Tehát sok dolga van a brigádnak. Megérdemlik az arra sétálók kalaplengetését, és hogy velük dúdoljuk a megzenésített fizikai törvényt: „Minden szemét a súlyából annyit veszít, amennyi az általa kiszorított víz súlya."

-c s a s z i

Gumifalaknak rohanni

„Ökológiai jövőnk súlyosabb problémát jelent, mint a fegyverkezés" – ez volt Hans-Peter Dürr legfőbb mondanivalója azon az előadáson, amit a müncheni Ludwig-Maximilian-Egyetemen tartott 300 leendő közgazdász előtt. A professzor jóslata szerint, a kapitalista és a kommunista országok előbb-utóbb kénytelenek lesznek megegyezni, ha el akarják kerülni az ökológiai katasztrófát.

Dürr a müncheni egyetem professzora. Doktorátusát a 40-es években szerezte Edward Tellernél. „Azért lettem atomfizikus, mert kíváncsi voltam, és a dolgok mélyére akartam hatolni." Dürr résztvett az atombomba előállításában, majd visszatért Németországba, ahol több mint 20 évig dolgozott Werner Heisenberggel. Később egyike lett a leszerelés élharcosainak.

Ám időközben ez is másodrendű kérdéssé vált számára, mert rádöbbent arra, hogy a Föld ökológiai helyzete még a fegyverkezésnél is jobban fenyegeti az emberiség létét. A kelet-nyugati viszony automatikusan oldódni fog azáltal, hogy felismerjük ezt a veszélyt és közösen próbáljuk megmenteni az emberiséget. Legalábbis így vélekedik az előadó. Ronald Reaganre hivatkozik, aki ezekkel a szavakkal nyitotta meg első csúcstalálkozóját Gorbacsovval: ha most arról kapnánk hírt, hogy az űrből ismeretlen élőlények intéztek támadást, bizonyosan feleslegessé válnának tárgyalásaink, és nyomban összebarátkoznánk.

Dürr újfajta gazdasági rendszert követel. A kommunizmus és a kapitalizmus egyaránt zsákutcába vezet, mert pusztán a jólét növekedése jelenti a gazdaság sikerességének mércéjét. Az állandó növekedésnek viszont a természeti kincsek korlátozott mennyisége szab határt. A katasztrófa ilymódon elkerülhetetlennek látszik.

A keleti államok lakosainak Dürr azt tanácsolja, hogy ne utánozzák a kapitalizmust, helyette inkább egy természetközpontú gazdasági rendszer kiépítésén munkálkodjanak. A kapitalizmust nemes egyszerűséggel „bankrabló-ökonómiának" nevezi. Saját jólétünk érdekében kifosztjuk a Földet, és nem törődünk azzal, hogy utána mi történik a „bankkal" és mi az „ügyfelekkel".

A kapitalizmus és a kommunizmus egyaránt halálra ítélt ideológiák, mert nem veszik figyelembe, hogy a nyersanyagot ingyen kapjuk a természettől. Így történhet meg az, hogy két-három generáció alatt elvesszük a földtől azt a „vagyont", amit évek milliói alatt kaptunk. Dürr: „A föld türelmes hitelező, de ha nem töröljük adósságainkat, akkor egyszer nagyot fog ránk csapni."

A professzor úgy érzi, gondolataival mindig gumifalaknak rohant. „Legfőbb gondom, hogy az emberek azt hiszik, majd csak kitalálnak valamit a kutatók, ha már nagyon rá leszünk szorulva." Noha ez a módszer eddig sikeres volt, valójában csak *javított* a helyzeten, és nem oldotta meg azt. Rendre valamilyen váratlan, kellemetlen mellékhatást eredményezett, és kezdődhetett minden előlről.

De hogyan változtathatjuk meg életmódunkat? Dürr három stratégiát vázolt fel. Az első szerint az egész emberiséget össze kell fogni a fennmaradás érdekében. Meg kell ismerni a természet öko-szisztémájának működését, és fel kell térképezni azokat a tényezőket, melyek sürgős változtatást igényelnek. A föld megmentése átfogó tervet igényel. Dürr már megtette az első lépést, amikor megalakította a *Global Challenges Network* elnevezésű szervezetet, melynek égisze alatt számos tudós foglalkozik a föld jövőjével.

A második stratégia a természet kincseinek beárazása lenne. Ez úgy festene, hogy például egy üzemnek fizetnie kellene a levegő és a víz használatáért. Ez a stratégia csak ideiglenes megoldást jelenthet, mert a természetet nem lehet valós értéke szerint értékesíteni.

A harmadik stratégia pszichológiai jellegű. Tudomásul kell vennünk, hogy jelenlegi jólétünket utódaink fizetik., Olyan szervezeteket kell tehát létrehozni, amelyek az ő érdekeiket is képviselik.

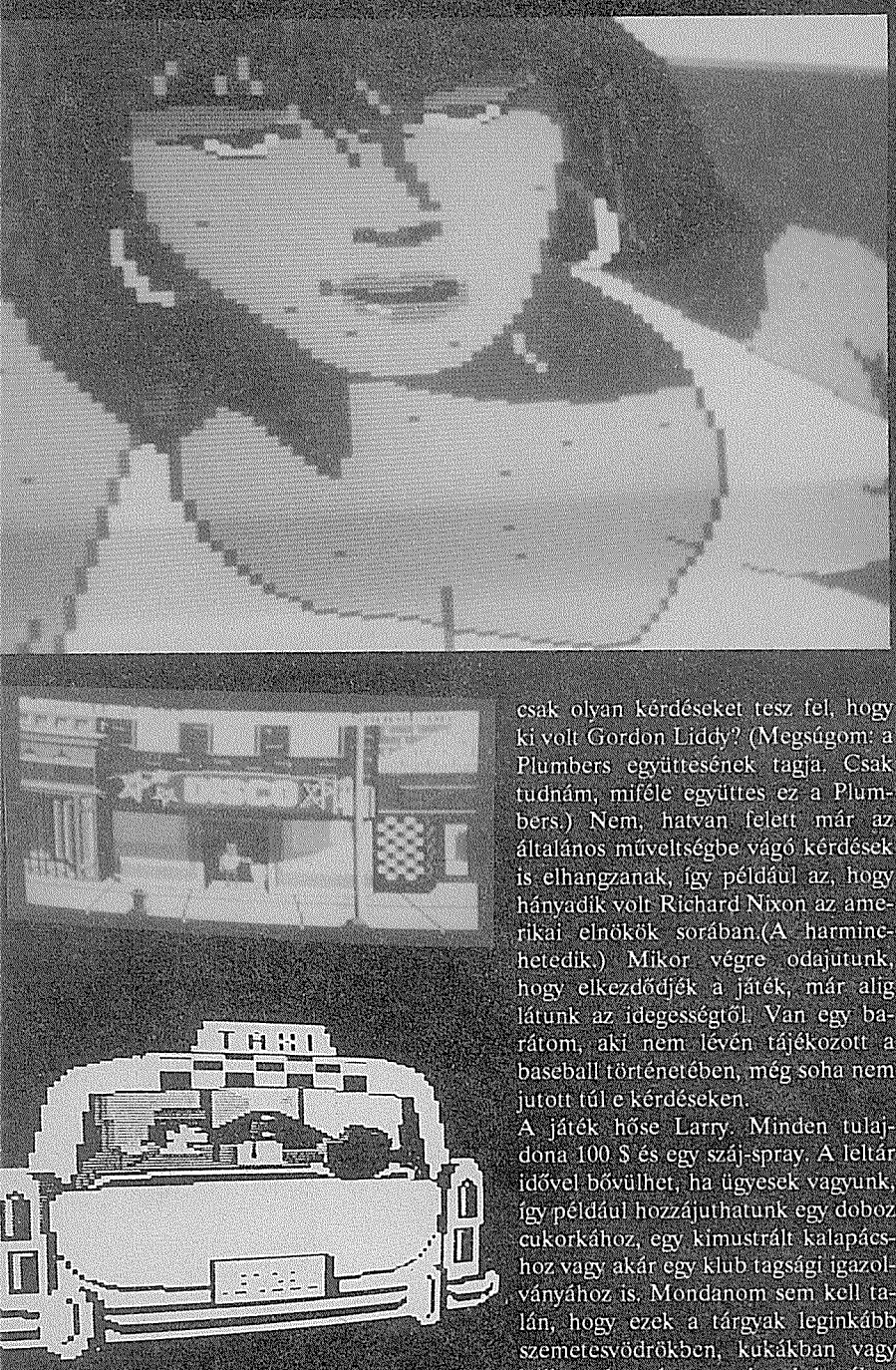
Az előadás után a leendő közgazdászok gyorsan szétszóródtak. Egyesek beültek klassz kis autójukba és rohantak vacsorázni a barátnőjükkel. A többiekk inkább tanulni siettek, hiszen közelegnek a vizsgák. Csak egy maréknyi diák tett fel néhány kérdést a professzornak. Ő talán megint úgy érezte, hogy gumifalakat ütlegelt.

S t e i n b a c h T a m á s

PC játékok

The Leisure Suite Larry in the Land of the Lounge Lizards. By Al Lowe, Sierra On-Line, Inc.

Már a játék elkezdése is komoly nehézségekbe ütközik. A pályázónak öt, a gyártók szerint egyszerű kérdésre kell válaszolnia, feltéve hogy nem kiskorú és nem múlt el 100 éves. (Az életkort be kell írni.) Szerencsére csalni is lehet, mert megfigyelésem szerint, 60 év fölött a gép már nem csak olyan kérdéseket tesz fel, hogy ki volt Gordon Liddy? (Megsúgom: a Plumbers együttesének tagja. Csak tudnám, miféle együttes ez a Plumbers.) Nem, hatvan felett már az általános műveltségbe vágó kérdések is elhangzanak, így például az, hogy hányadik volt Richard Nixon az amerikai elnökök sorában.(A harminchetedik.) Mikor végre odajutunk, hogy elkezdődjék a játék, már alig látunk az idegességtől. Van egy barátom, aki nem lévén tájékozott a baseball történetében, még soha nem jutott túl e kérdéseken.

A játék hőse Larry. Minden tulajdona 100 $ és egy száj-spray. A leltár idővel bővülhet, ha ügyesek vagyunk, így például hozzájuthatunk egy doboz cukorkához, egy kimustrált kalapácshoz vagy akár egy klub tagsági igazolványához is. Mondanom sem kell talán, hogy ezek a tárgyak leginkább szemetesvödrökben, kukákban vagy kellemetlen részeg emberek kezében (zsebében) találhatók. Nagyon fontos, hogy soha ne folyamodjunk erőszakhoz, mert akkor nagy baj támad, és agyba-főbe vernek.

A színhely egy amerikai város éjszakai élete. Ebben a napszakban kevés hely tart nyitva, így választási lehetőségeink eléggé szűkösek, ha mulatni akarunk. Elmehetünk discóba vagy kaszinóba, bevásárolhatunk az éjjel-nappal nyitva tartó drugstore-ban és házasságot köthetünk a non-stop kápolnában. (Elárulom, ez a játék célját és egyben a végét is jelenti.)

De előbb menjünk be a lerobbant kocsmába, az emeleten testi örömök is várnak ránk, ha vagyunk oly ügyesek, hogy a vécé mellett heverő részegnek adott whiskyért cserébe kapott távkapcsolóval beindítsuk azt a tévét, ami az egyetlen reményünk arra, hogy elvonja a testes gorilla figyelmét. Ahhoz azonban, hogy tévé-közelbe jussunk, tudnunk kell a jelszót is, különben soha nem léphetnénk át a küszöböt. Szerencsére azt is a vécében, egész pontosan annak falán kell keresnünk. Meg is találhatjuk három másik graffiti társaságában.

Tegyük fel, hogy túl jutottunk a gorillán, előttünk a pálya, vár a dolce vita. Csak ne feledjük levetni ruháinkat. A látvány. . . nos, saját látványunk elég komikus.

Ha már eluntuk a kocsmát, tovább állhatunk. Ehhez célszerű taxit hívnunk, mert az éjszakai séta nem ajánlott. Általában úgy megvernek, hogy kezdhetjük az egészet elölről. Arra is vigyáznunk kell, hogy ne lépjünk le az úttestről, mert ebben az esetben hirtelen megelevenedik a kihalt utca, és nyomban elgázol egy robogó autó, majd gúnyos felirat figyelmeztet arra, hogy errefelé igen jelentős a forgalom.

A legjobban mégis azt szeretem, amikor végre odajutok, hogy a discóban megtáncoltathassam jövendő feleségem. A táncparkett a szivárvány valamennyi színében tündöklő, őrjítő ritmusu Bee Gees zene szól, és Larry — azaz mi magunk — egy Fred Astaire ügyességével ropja a táncot. Aztán egyszer csak elkapja újdonsült barátnője derekát, megpörgeti, majd feldobja a levegőbe. Eltelik fél perc, majd egy egész perc is, és a lány csak nem akar visszatérni a földre. Aztán mégis megérkezik, és bár kifogjuk őt, sértődötten közli, úgy bevágta a fejét, hogy a tánctól örökre elment a kedve. Kezdődhet elölről az udvarlás.

Nem folytatom. Aki szeret játszani, és jól bírja, hogy a komputer állandóan csúfot űzzön belőle, bizonyosan kedvét leli majd Larry kalandjaiban. Tanulságra vagy lelke épülésére azonban ne számítson. Sokat nevethet cserében.

Róbert Gida

GUIDE
Horgásztanya

Áll a Fő utca sarkán egy kisvendéglő, külseje semmitmondó, belül kissé riasztó. És mégis: aki veszi magának a bátorságot, hogy ne csak betérjen, hanem le is üljön a kényelmetlennek tűnő és utóbb annak is bizonyuló székek valamelyikére, az biztosan nem csalódik. A Horgásztanya olyan, mint bármelyik, Krúdy megálmodta vendéglő, különösen, ha az ember halételt fogyaszt. Vegyük például a sült fogast. A pincér felveszi a rendelést, majd megkérdi, körülbelül mekkora adagot méltóztatik a kedves vendég. A kedves vendég ijedtében kinyög egy számot, majd izgatottan várja, hogy mi fog történni. Kis idő múltán a pincér újból jelentkezik, ám ezúttal nincs egyedül: kezében tálca, és azon a HAL — pontosabban annak teteme. Kissé lelóg a tálcáról (az ördög gondolta volna, hogy egy másfél kilós hal *ekkora*), kissé ijesztő mint látvány. A pincér udvariasan megkérdezi, hogy elégedett-e a kedves vendég, mire az fokozódó ijedtséggel, no meg azért, hogy vinné már el ezt a ronda dögöt, sietősen rávágja, hogy persze, persze. A pincér erre ismét távozik. Megint eltelik egy kevéske idő, a vendég már legszívesebben a borba fojtaná szorongását, amikoris kezdődik az utolsó felvonás. A pincér, miként a görög tragédiákban, sorsszerűen megjelenik ismét, kezében tálca, a tálcán pedig. . . Micsoda metamorfózis! A tálcán ott van ugyan a hal, ám ez már nem tetem, ez kérem műalkotás. Halvány rózsaszínben pompázik, szájában aprócska citrom, szeme helyén olajbogyó — ettől olyan, mintha nagyon tárgyilagosan nézne. Húsa omlós, szálkája alig van. Az íze pedig fenséges. A többit nem mesélem el. Ahogyan Wittgenstein írta: *Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.*

IMPRESSUM MOTOLLA 89/4 & 90/1

Herausgeber/Kiadók: Krizsán Árpád, Stigergasse 2/12, A-8020 Graz, (0316) 93 18 13; Steinbach Tamás, Kunreuthstraße 32, D-8000 München 60, (089) 87 44 37 **Verantwortlicher Redakteur/felelős szerkesztő:** Krizsán Árpád **Olvasószerkesztő:** Keszthelyi András (Budapest) **Főmunkatársak:** Ara-Kovács Attila, Dalos György **Szerkesztőség: Amsterdam:** Császár László, **Budapest:** Bojár Iván András, Mészáros F. István, Nagy Zsuzsa **Kisebbségi rovat:** Filep Tamás **Munkatársak:** Abody Rita, Baumgartner Gerhard, Varga Éva **Grafikák:** Ellinidha **Grafikai szerkesztő:** Krizsán György **Verleger und Geschäftsführer:** Steinbach Tamás: Kunreuthstraße 32, 8000 München 60. **Vertrieb/terjesztők:** a szerkesztők, **továbbá:** SVÉDORSZÁG: Keresztesi György, Tunlandvägen 55, S-161 44 Bromma; USA: Kovács Beáta, Post Office Box 23022, Washington DC. 20024 SVÁJC-ban Huszár Sylvia, Stettbachstr. 129a, CH-8051 Zürich BRAZILIA: Gyuricza Gábor, Av. Republica do Libano 372, 04502 Sao Paulo ARGENTÍNA: Haynalné K. Zsuzsanna, Domingo Savio 2825, 1642 San Isidro **Utánnyomat:** forrásmegjelöléssel **(MOTOLLA — európai magyar ifjúsági lap)** megengedve; mutatványpéldányt kérünk a szerkesztőséghez **Olvasói leveleket** a szerkesztőség címére. A névvel megjelent cikkek nem egyeznek feltétlenül a szerkesztőség véleményével. Ezekért a szerzők felelnek. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Preis/Árak: 1 évi előfizetés (4 szám): Európában DM 20/ÖS 140, diákoknak kedvezményes áron DM 12/ÖS 80. Tengerentúl: US $ 20, diákoknak: $ 12. **MOTOLLA Baráti Kör** tagság: DM 100/ÖS 700/$ 50 (évente).

Bankverbindungen/Folyószámláink: MOTOLLA Konto-No.: 4000 — 601 536, Steiermärkische Sparkasse, Graz, BLZ: 20815. Steinbach Tamás, Konto-No.: 4422 89-803, Postgiroamt München, BLZ: 700 100 80.

A mongol forgatókönyv

Dalos György

Mongólia nagyon messze van tőlünk, és mi sem vagyunk közelebb Mongóliához. Mostanában mégis sokat gondolok Mongóliára. Találgatom, hogyan mennek majd végbe ott azok az elkerülhetetlen radikális változások, amelyeknek Kelet-Európában szemtanúi vagyunk.

Majdnem bizonyos vagyok, hogy a változások szellemi motorja az Ulan-Batorban megjelenő *Állattenyésztés és Húsellátás* című szakfolyóirat lesz. Itt jelennek meg az első cikkek a manzseroki húskombinátban történt visszaélésekről. Olvasólevelek özöne a válasz, amelyekben az elmúlt hét évtized valamennyi húsipari botrányát kíméletlenül felfedik. Bebizonyosodik, hogy bár Mongólia a világ legnagyobb állattenyésztő országai közé tartozik — az állomány, akárcsak Ausztráliában, sokszorosa a népességnek — utoljára a Bogdo-Gegen uralma idején lehetett sorbaállás nélkül húst kapni. A lapgazda, a Mongol Állattenyésztési Minisztérium erre megvonja támogatását a folyóirattól, amely a következő héten a pert elkerülendő, *Új Állattenyésztés és Új Húsellátás* címmel jelenik meg. A hagyományos témák mellett a folyóirat most már verseket és történelmi tanulmányokat is közöl. Különösen nagy feltűnést kelt *A hús himnusza* című poéma, amelyben a szerző a húsellátás nehéz évtizedeit követi nyomon, tetemre hívva a bűnösöket, Szuhe-Batort, Csojbalszant és Cedenbált. A költemény zárósora: *Mit tettetek a húsunkkal*? futótűzként terjed el Ulan-Batorban.

Ugyanígy felkavarja a kedélyeket Cedendorzs történész — jegyezzük meg a nevet! — mélyenszántó tanulmánya. Ebben nem kevesebbet állít, mint azt, hogy a lenini normákat Mongóliában már Dzsingiszkán idején megsértették, továbbá, hogy az oroszoknak és magyaroknak 1240-41-ben nyújtott testvéri segítség csak részben volt indokolható az akkori feszült nemzetközi helyzettel, nem is beszélve arról, hogy a mondott országokban nem volt ellenforadalom, hiszen mind a kijevi nagyfejedelem, mind pedig IV. Béla király csupán az emberarcú feudalizmus megteremtésén fáradozott. „Fel kell számolnunk történelmünk Gobi-sivatagjait" —, hangzik a merész befejező mondat, amely csakhamar szállóigévé lesz.

A pártvezetés enged az elviselhetetlen nyomásnak. Másnap reggel az első titkár országosan közvetített televíziós beszédében egyetlen szóban foglalja össze a történteket: „Tévedtünk." Mivel e drámai, de szűkszavú közleményből nem derül ki, hogy ki tévedett és miben, a nap folyamán megalakuló pártok követelik a népi Hurál azonnali összehívását. Minthogy a kormány részben Krasznojarszkba, részben Harbinba menekül, nincs aki bejegyezze a független szervezeteket. Ezért csak röplapjaik alapján állapítható meg azok mibenléte.

A legnagyobb ellenzéki csoportot kétségkívül a „Mongol Mongolok" képezik. Ezek már délelőtt megalakulnak és jelszavuk a mongolság méltóságának mielőbbi helyreállítása. Követelik továbbá a Mongólián kívül élő mongolok helyzetének javítását és egy *Mongol Mongol* című irodalmi folyóirat haladéktalan engedélyezését. Dél felé bont zászlót a másik szervezet, amely „Fiatal Mongolok" névre hallgat. Ők elsősorban a nyomorúságos jurta-helyzet orvoslását követelik a — mint már említettem — külföldre távozott vezetéstől. A délután jelentkező „Szabad Mongolok" viszont elsősorban szabad utazási lehetőségeket igényelnek, s az „Európai Jurta" gorbacsovi fogalomkörében gondolkodnak.

Délután öt óra tájt Csojbalszan marsall mauzoleuma előtt gyülekeznek az addigi állampárt, a Mongol Népi Forradalmi Párt egészséges elemei. Kimondják, hogy a múlt bűneiért elsősorban a külföldre távozott vezetők tehetők felelőssé. „Nemcsak a nyolcvanas", jelenti ki az új, ideiglenes első titkár, „hanem a tizes, huszas, harmincas, negyvenes, ötvenes, hatvanas és hetvenes évektől is elhatároljuk magunkat."

Ebben a kérdésben teljes az egyetértés, annál szenvedélyesebb vita bontakozik ki a párt vagyonaként kezelt nyájak körül. Ezekről végül egy későbbi kongresszuson kívánnak dönteni. A legeltetést addig is egy politikailag semleges kuratórium intézi, amelynek — az ország történetében először — felerészben pártonkívüli tagjai is lehetnek. Nem jön létre konszenzus a párt nevével kapcsolatos vitában sem. Úgy döntenek, hogy a következő kongresszusig egyszerűen Mongolnak nevezik magukat, mivel a két másik jelző és a főnév időközben népszerűtlenné vált.

Ettől kezdve felgyorsulnak az események. Este nyolc órakor ülésezik az Ulan-Batori Megmentő Kerekasztal. Mindenekelőtt éjszakára népszavazást rendelnek el az ország új elnevezéséről. Tíz órakor a kerekasztal kiegészül az utolsó órákban megalakult új pártokkal — szám szerint kettőszáznegyvennyolc független szervezettel —, s ezek mind saját javaslatokat tesznek. Íme néhány a szóbajöhető elnevezések közül:

Mongol Köztársaság (Realista Párt)
Mongol Kánság (Royalista Párt)
Mongol Népkánság (Mérsékelt Royalista Párt)
Mongol Népkánköztársaság (Mongol)
Mongol Bogdogegenság (Ómongol Párt)
Mongol Forradalmi Közkánság (Fiatal Mongolok)
Szabad Mongol Köztársaság (Szabad Mongol)
Mongol Mongol Köztársaság (Mongol Mongolok)

Mivel a Mongol Mongolok attól tartanak, hogy javaslatuk nem fog többséget kapni, hirtelen indulattal elhagyják az üléstermet és az éjszakai referendum bojkottjára hívják fel a lakosságot. A kettőszáznegyvennyolc pártból százhatvankilenc támogatja a bojkottfelhívást. Este tizenkét órára a gombamódra szaporodó Jurtaközi Bizottságok országszerte felállítják az urnákat. Egyidejűleg kezdetét veszi az ország történetében páratlan plakátháború. A rengeteg falragasz közül itt csak a legmagvasabbakat emelem ki:

Aki mongol, nem szavaz!
Nem mongol, aki szavaz!
Az is mongol, aki szavaz!
Az is szavaz, aki mongol!
Csak az szavaz, aki mongol!

Valamennyi párt csak az úgynevezett csendes többségtől tart, amely Mongóliában százezrekre becsülhető, márpedig köztudott, hogy a mongol ember, ha csendes, akkor nagyon tud hallgatni. Hajnalra azonban kiderül, hogy kilencvenkilenc százalékos a részvételi arány, csak éppen egyetlen államnév sem kap egyértelmű többséget. A korareggeli órákban hurállá alakult kerekasztal ezért úgy dönt, hogy az új demokratikus Mongóliát ideiglenes kompromisszum keretében Szabad Monkánbogdoköznek fogják nevezni.

A mongóliai demokratizálódás eme eseményei sokakat lehangolnak, pedig igazán belátható, hogy arrafelé még nem elég fejlett a politikai kultúra és a pluralista intézmények gyerekcipőben járnak. A legfontosabb most, mint az egykori állampárt lapja írja, amely különben az eddigi „Unenről" „Enunra" változtatta a nevét, hogy semmiképpen se következzék be visszarendeződés!

Ja igen, és a húshiány sajnos egyelőre változatlan. ■